

T.C

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP
TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

TEZ

1962 KÜBA KRİZİ'NİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

Hazırlayan : Dursun Varlı

Danışman : Yrd. Doç. Ahmet Mehmetefendioğlu

İZMİR 2006

TEZ ONAY SAYFASI

Tezin Teslim Edildiği Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi

Tezin Teslim Edildiği Enstitü : Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

Tez Başığı : 1962 Küba Krizi'nin Türkiye'ye Etkileri

Teslim Eden : Dursun Varlı

Tez Savunma Tarihi : 22.05.2006

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmetefendioğlu

Jüri Üyeleri : Yrd. Doç. Dr. Kenan Kırkpınar

Yrd. Doç. Dr. Türkan Başığıt

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III-IV
ÖNSÖZ.....	V-VIII
GİRİŞ.....	1
I- 1962 YILINDA TÜRKİYE’NİN GENEL DURUMU ¹²	
A- 1962 YILINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ’NİN SİYASİ DURUMU	18
B- TÜRKİYE’NİN DIŞ SİYASİ DURUMU.....	23
II- KÜBA KRİZİ’NİN ÇÖZÜMÜNDE TÜRKİYE’NİN ROLÜ.....	30
A- TÜRKİYE’DEKİ JÜPİTER FÜZELERİNİN ÖNEMİ.....	32
B- ABD’NİN TÜRKİYE’DEN KRİZİN ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK İSTEKLERİ.....	35
1- Jüpiter Füzelere.....	35
2- Polaris Denizaltıları.....	38
C- 1962 YILINDA SSCB’NİN TÜRKİYE’YE OLAN BASKILARI VE NEDENLERİ.....	41
D- KRİZİN SONA ERMESİ.....	46
III-KÜBA KRİZİ’NİN TÜRKİYE’DEKİ SONUÇLARI	52
A- KRİZİN SİYASİ SONUÇLARI.....	55
1- Kriz Dönemi’nde ABD’nin Türkiye’ye Olan Tutumu.....	56

2- Yumuşama Döneminin Başlaması ve Türkiye'ye Olan Etkileri.....	58
B- KÜBA KRİZİ'NİN TÜRKİYE'DE MEYDANA GETİRDİĞİ EKONOMİK SONUÇLAR.....	60
C- MİLLİ SAVUNMA YÖNÜNDEN SONUÇLARI	63
1- Türkiye'deki Jüpiter Nükleer Füzelерinin Sökülmesi	69
2- Polaris Denizaltılarının Akdeniz'de Faaliyetlerine Başlaması ve Polaris Füzeleri	70
D- KRİZİN SONA ERMESİ VE TÜRK BASINI	73
SONUÇ.....	78
BİBLİYOGRAFYA	84
KISALTMALAR	88
RESİM VE HARİTALAR.....	89

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans tezi olarak ortaya koyduğum bu çalışma, iki kutuplu dünya düzeninde süper güçlerin karşı karşıya geldikleri önemli dönüm noktalarından biri olan ve sonuçları bakımından Türkiye Cumhuriyeti Devletini de kapsayan Küba Krizi'nin uluslar arası arenada ve ulusal sınırlarımız içinde meydana getirdiği etkileri, çeşitli kaynaklar ışığında açıklama niteliğindedir.

Ulusal güvenlik ve dış politika uygulamaları bakımından nükleer silahlara sahip olmak ne kadar önemlidir? Türkiye'nin 1962'de sahip olduğu nükleer silahlara gelecekte de sahip olması gerekir mi? Son yıllarda uluslararası alanda meydana gelen gelişmelere de bağlı olarak bu iki soru sıkça sorulmaya başlamıştır. Oysa, Türkiye nükleer silahlara sahip bir ülke değildir ve bu silahlara sahip olma yönünde bir politika izlemiş olduğunu söylemek de mümkün değildir. Aksine, Türkiye'nin resmi devlet politikası, nükleer silahlar da dahil olmak üzere kimyasal ve biyolojik tüm kitle imha silahlarına sahip olmayı yasaklayan uluslararası anlaşmalara taraf olmak şeklinde gelişmiştir. Bu sebeple yukarıdaki soruların cevaplarının son derece açık ve net olduğu düşünülebilir. Ancak, Türkiye'de nükleer santraller kurulması tartışmalarına paralel olarak nükleer silahlar konusu da gündeme gelmeye başlamıştır. Toplumun hemen her kesiminde konuşuluyor olmasına karşın bu konu, akademik tartışma platformlarına tam manasıyla taşınmamıştır. Bunun bir sebebi, nükleer silahlar konusunun ulusal ve uluslararası güvenlik boyutlarıyla son derece önem taşıyan bir konu olmasıdır. Bununla birlikte, akademik birikimin Türkiye'de henüz yeterince bulunmaması da gerekçeler arasında sayılabilir.

Nükleer silahların savaş ortamında ilk ve son kez ABD tarafından Japonya üzerinde kullanıldığı 1945 yılında başlatılmıştır. Ardından Soğuk Savaş'ı askeri terminolojide, sınırlı güç kullanım safhasına getiren Küba Krizi ile inişli çıkışlı bir süreç izleyen uluslararası çabalar sonucunda 1968 yılında Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması imzalanmıştır. Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi

Antlaşması'nın dördüncü maddesi ise, antlaşmaya taraf olarak nükleer silaha sahip olmamak yönünde kesin bir taahhüt altına girmiş olan ülkelerin, barışçıl amaçlı kullanımlar için nükleer teknolojiye sahip olmalarını ve geliştirmelerini engelleyecek unsurları ortadan kaldırmayı öngörmektedir. Nükleer Silahların Yayılmasının

Önlenmesi Antlaşması'nı 1969 yılında imzalayıp 1980 yılında onaylayarak "*Nükleer Silaha Sahip Olmayan Devlet*" statüsü ile antlaşmaya taraf ülke konumuna geldiğinden dolayı Türkiye'nin nükleer silahlara sahip olmak yönünde bir girişimde bulunması, uluslararası hukuka aykırıdır. Ancak, antlaşmada müttefiklik ilişkisi sonucu başka ülkelere ait nükleer silahların, nükleer silaha sahip olmayan devletlerin topraklarına konuşlandırılmasını engelleyici bir hüküm bulunmamaktadır. Nitekim, 1959 yılında Roma'da yapılan NATO devlet başkanları zirvesi sırasında bazı ittifak üyesi ülkelerde nükleer silahlar konuşlandırılması yönünde bir karar alınmıştır. Bu çerçevede öncelikli olarak Türkiye ve İtalya'ya nükleer silahlar yerleştirilmiştir. Bu silahların Türkiye için askeri anlamından ziyade, NATO ittifakının içinde ABD ile arasındaki dayanışmanın bir göstergesi olarak görmek daha doğru olur. Nitekim Küba Krizi'nde problem olan sadece Küba'da konuşlu olan Rus füzeleri değildi. Türkiye'de konuşlu olan Amerikan füzeleri de sorunun diğer ayağını teşkil ediyordu.

Avrasya coğrafyasında kitle imha silahlarına sahip olmayan son derece az sayıdaki ülkeden biri Türkiye'dir. Ancak, öteden beri var olan ve son dönemde Türkiye'deki iç siyasi gelişmelere de paralel seyreden toplumun hemen her kesimindeki bir tartışma dikkatle tahlil edildiği takdirde Türk halkının kitle imha silahlarına yaklaşımının, bu silahlara sahip komşu ülkelerin yarattığı potansiyel tehdidin boyutları haricinde, aslında çok olumsuz olmadığı görülebilir. Özellikle nükleer silahlar konusu, bu silahlara sahip olma yoluna gitmiş ülkelerin hemen hepsinde görüldüğü gibi, bazı çevrelerde öncelikle bir "*prestij*" meselesi olarak değerlendirildiği gözlemlenmektedir. Nükleer silahlara sahip olmanın ülkenin güvenlik sorunlarına çözüm olacağı ve uluslararası camiada sağlayacağına inanılan "*prestij*" sebebiyle siyasi, ekonomik ve diplomatik alanda da önemli bir kaldıraç görevi yapacağı düşünülmektedir. Bu gibi son derece yüzeysel ve akademik bilgi birikimine dayalı olmadan yapılan tahliller sonucu

ulaşılan görüşler, konuyla ilgili tartışmaların da sağlıklı bir zeminde yapılmasını engellemektedir.

“Komşu ülkelerde varken Türkiye’de neden yok?” ya da “nükleer silahı olsaydı Türkiye’ye bu şekilde davranamazlardı” gibi değerlendirmeler, bu alanda asıl tartışılması gereken konuları gölgelemektedir. Her şeye rağmen bu yöndeki görüşte ısrarcı olunabileceği dikkate alınarak şu soruya da cevap aranmalıdır: “Bütün engeller ve yaptırım tehditleri aşılarak ve gerekli büyük finansman kaynakları da seferber edilerek yasal olmayan bir sürecin sonunda fiilen Türkiye, nükleer silaha sahip ülke konumuna gelse, bu durumun ülke güvenliği açısından yaratacağı sonuçlar neler olabilir? Nükleer silahlar, bazılarınca iddia edildiği gibi Türkiye’nin güvenliğine katkı mı yapar, yoksa ülkeyi bugünkünden daha fazla güvenlik sorunu ile karşı karşıya mı bırakır?” Nükleer silah geliştirmek yoluna gitmek, belli bir sonuç alınsa dahi, Türkiye’nin güvenliğine katkı yapması son derece sınırlı ve şartlara bağlı olarak belki kısmen mümkün olabilir. Fakat, esas olarak Türkiye’nin birlik ve bütünlüğünü de tehlikeye atabilecek seviyelere varacak ölçüde ve kapsamda güvenlik sorunları yaratacağı düşünülmelidir.

Yukarıdaki tahlilden görülebileceği gibi yakın çevresinden algıladığı güvenlik sorunları karşısında Türkiye’nin nükleer silahları olmasının yaratacağı artı değer görülememektedir. Buna karşın, bazı çevrelerin siyasi güce sahip oldukları takdirde Türkiye’nin böyle bir girişimde bulunması çabaları, sonuca varması ihtimalinin son derece zayıf olmasının yanında beraberinde getireceği güvenlik sorunları sebebiyle ülkeyi ancak zorluklara sevk edebilir. Antlaşmaları ihlal etmenin uluslararası alanda kabul görmesi mümkün olamayacağı düşünülürse, salt bu durumda karşılaşılabilecek ekonomik ve askeri yaptırımlar büyük bir darbe olacaktır. NATO şemsiyesinin ortadan kalkmasının yanı sıra nükleer silahı gizli yollardan üretme girişiminde bulunacak bir Türkiye, Rusya’nın daha fazla sayıda nükleer silahının hedefi haline gelecektir. 1962’de Küba Krizi’nin yaşandığı periyotta SSCB’nin Türkiye’ye verdiği ultimatomlar gelecekte ortaya çıkabilecek sorunlara ışık tutmaktadır. Diğer yandan, Türkiye’nin böyle bir girişimi özellikle Suriye, Ermenistan ve Yunanistan gibi tarihsel kökü olan sorunlu komşularla olan ilişkilerini son derece zor koşullara sokacak, bu ülkelerin uluslararası camiadan alacakları açık ya da gizli destekle Türkiye’ye karşı gayrinizami harp uygulamalarını yeniden canlandırabileceklerdir. Türkiye’nin maruz kalabileceği bu

saldırıları, kendisini dışlayan dünya kamuoyu nezdinde dahi kabul görebilecektir. Bu saldırıların ülkenin demografik ve sosyo-kültürel dokusu üzerinde ciddi yıpratıcı etkisi olması da kaçınılmazdır.

Küba Krizi'nin etkilerine yönelik ortaya koymaya çalıştığım bu konuyu seçmemdeki neden orijinal ve üzerinde fazla kalem oynatılmamış olmasıdır. Bu düşünceler ışığında, bu çalışmada öncelikle nükleer silahların uluslararası arenada güvenlik ve istikrar bakımından nasıl bir önem arz ettiği ve ne seviyede tehlikeli olduğu ele alınacaktır. Daha sonra, Küba Krizi ile dünya kamuoyunun girdiği kaosa değinilecektir. Bu arka plan dikkate alınarak, son bölümde, krizin uluslararası ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti ulusal sınırları içindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca bu çalışma, günümüzde Türkiye'nin nükleer teknoloji transferi için yaptığı girişimlerle birlikte gündeme gelen "nükleer silahlara sahip olmalı mı olmamalı mı" tartışması hakkındaki düşüncelere de ışık tutacaktır.

Bu tezi hazırlamamda, desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen, sorularıma sabırla yanıt verip beni yönlendiren hocam, Yrd. Doç. Ahmet Mehmetefendioğlu'na yardımlarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca benden, maddi, manevi yardımlarını esirgemeyen ve sabır gösteren eşime ve küçük oğluma da çok teşekkür ederim. Güvenilir kaynaklara dayanarak titiz bir çalışma sonucu ortaya koymaya çalıştığım bu çalışma ile geçmişte kapalı kapılar ardında kalmış olan Küba Krizi'nin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde meydana getirdiği etkileri ortaya koymaya çalıştım. Ve ayrıca çalışmamın, 21. yüzyıla girmiş, jeopolitik açıdan önemi yüksek ve yakın çevresinde sürekli gelişmeler ve değişimler olan Türkiye'nin hala nükleer santrale ve silaha sahip olmamasının altında yatan sebepleri hakkında fikir vereceği inancındayım.

Dursun Varlı

GİRİŞ

ABD ve İngiltere, Hitler Almanyası'na karşı sürdürülen savaşta SSCB ile işbirliği yapmış olmalarına rağmen, II. Dünya Savaşı'nın sona erışı ve Almanya'nın teslim oluşunu izleyen dönemdeki politikaları yüzünden birbiri ile çatışmaya başladı. İki süper güç, SSCB ve ABD'nin savaş sonrası sorunlarda uzlaşmaz politikaları, zaman içinde soğuk savaş şartlarını yarattı. Soğuk savaş, silahlanma yarışına ve giderek taraflar arasında yeni çatışma ve anlaşmazlıklara neden oldu¹.

Sovyetler'in Avrupa'da yayılma politikası, U-2 olayları, Süveyş, Berlin ve Küba Füze krizleri, II. Dünya Savaşı'nı izleyen soğuk savaş dönemi bloklar arasında yaşanan her bir kriz bir önce yaşanan krizin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştı².

II. Dünya Savaşı sonunda, savaşa katılan batı ülkeleri savaşın yarattığı yıkımı onarmak, toplumun ihtiyaçlarını gidermek ve refahını sağlamak gayreti içinde idi.. Bu amaçla, batı ülkeleri silah altında bulunan insan gücünü ulusal kalkınma yolunda kullanabilmek ve tasarruf edilebilecek kaynaklarını kalkınmaya yöneltmek için ordularını kısa süre içinde küçültmeye ve barış şartlarına dönmeye başladı. Batıda meydana gelen bu gelişmelere karşın, savaş döneminde, ABD, İngiltere ve Fransa'nın müttefiki SSCB, savaş sonrasında, Batı'nın karşısında idi ve silahlı gücü ve politikaları ile Batı için tehdit oluşturmakta idi³. Batının azalan askeri gücüne karşın, SSCB, silah

¹ Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**, AÜSBF yayınları, Ankara, 1979, s.452; ayrıca bkz. İdris Bal, **Türk Dış Politikası**, Nobel yay., İstanbul, 2004, s.40.

² A. Öner Pehlivanoğlu, **Küba Krizi ve Nükleer Savaş Eşiğinde Türkiye**, Kastaş yay., İstanbul, 2003, s.170; ayrıca bkz. Fair Armaoğlu, **20. yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası, Ankara, 1986, s.599. Mesut Hakkı Caşın, **Çağdaş Dünyada Uluslararası güvenlik Stratejileri ve Silahlanma**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1995, s.188; ayrıca bkz. Paul Kennedy, **Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**, çev., Fikret Üçcan, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara 1999, s.376

³ Oral Sander, **XX. XXI. XXII. Kongreler ve Sovyet Dış Politikası**, Sevinç Matbaa, Ankara, 1967, s. 24; ayrıca bkz. Fair Armaoğlu, **a.g.e.**, s.423; ayrıca bkz. Mehmet Gönübol, Cem Sar vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1965**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969. s.338.

altında tuttuğu 4,5 milyonluk askeri güçle sürdürdüğü silahlanma ile tüm hür dünya için tehdit oluşturmakta idi.

Kuvvetler arasındaki fark hür dünya ve Batı aleyhinde açılırken, savaş süresince Almanya'ya karşı birlikte hareket eden batı ülkeleri ve SSCB, savaş sonrası karşıt kamplarda yer aldılar. SSCB'nin savaş sonrası sorunlara yönelik uzlaşmaz tutumu taraflar arasında soğuk savaş dönemini başlattı.

SSCB'nin, askeri ve siyasi gücü ile desteklenen ideolojik saldırısı kısa süre sonra sonuçlarını verdi. Komünist ideolojiye dayalı yayılma politikası tüm Doğu Avrupa uluslarını karşılıklı bloklar içinde yer almaya zorladı. Bu arada gerek bloklar arasındaki soğuk savaştan, gerekse muhtemel sıcak savaştan uzak durmaya çalışan ülkeler -tarafsızlar (bağlantısızlar)- üçüncü dünya bloğunu oluşturdu⁴.

SSCB'nin yayılma politikası ve bu politikayı destekleyen silahlı gücün yarattığı tehdit karşısında, hür dünya, güvenliğini sağlamak amacıyla Kuzey Atlantik Paketi, NATO'yu kurdu. *“Nisan 1949'da, on batı ülkesi, ABD, Kanada özgür ve hükümran ülkeler, ortak bir güvenlik sistemi kurmak amacıyla bir araya getiren Kuzey Atlantik Paketi'ni (NATO) yaratacak olan Washington Anlaşmasını imzaladı”*⁵. NATO, kuruluşundan kısa bir süre sonra karşısında SSCB ve peyk ülkelerinin oluşturduğu Varşova Paketi'ni buldu. Bununla beraber *“Türkiye NATO'ya girdikten sonra bu ülkede bulunan NATO üsleriyle havaalanları, Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında bir çatışma ve notalaşma konusu olmuştu”*⁶.

SSCB'nin silahlanma gayretleri, başta ABD olmak üzere, batı ülkelerini karşı tedbir almaya mecbur bıraktı. NATO'nun SSCB tehdidine karşı geliştirdiği güvenlik tedbirleri, SSCB'nin karşı tedbir almasına neden oldu, artık Türkiye de dahil olmak üzere batı dünyası da silahlanmaktaydı. Silahlanma, konvansiyonel kuvvetler ile nükleer

⁴ İdris Bal, **a.g.e.**, s.38., A. Öner Pehlivanoğlu, **a.g.e.**, s.171; ayrıca bkz. Fair Armaoğlu, **a.g.e.**, s.599; ayrıca bkz. Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**, s.585, Ayrıca bkz. Oral Sander, **Sovyet Dış Politikası**, s.16.

⁵ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası I**, İletişim yay., İstanbul, 2001, s.473; ayrıca bkz. Fair Armaoğlu, **a.g.e.**, s.447; ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, AÜSBF yay., Ankara, 1984, s. 494.

⁶ Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s.338; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.188.

güçler arasında bir yarışa dönüştü. Nükleer silahlanma, atma vasıtalarındaki yarış başlattı. Kısa süre sonra, nükleer silah atma vasıtası olan uçaklara ek olarak, orta ve uzun menzilli kıtalararası balistik füzeler kullanıma sokuldu.

SSCB'nin Avrupa'daki işgal statüsünü Batı'ya kabul ettirme girişimleri Berlin Krizi'ni ortaya çıkardı⁷.

Kendi içine kapanan SSCB'nin ve Varşova Paktı'nın askeri hazırlıkları istihbarat faaliyetlerine ağırlık verilmesine yol açtı. ABD'nin U-2 yüksek irtifa, keşif ve istihbarat uçuşları taraflar arasında gerginliğin artmasına neden oldu. *“Tarafların ulaştığı nükleer silah gücü ve bir anlaşmazlıkta nükleer silahların top yekün kullanılma olasılığı, yeni savunma stratejilerini ortaya çıkardı. SSCB ve Varşova Paktı nükleer tehdide karşı, (NATO, savunma planlamaları esnek mukabele stratejisi)ne dayandırıldı”*⁸. NATO Ülkeleri genişletilmiş savunma doktrini içinde ittifakın nükleer şemsiyesi altına alındı. Müttefik ülkelere (Türkiye, İtalya, İngiltere) nükleer başlıklı füze sistemleri yerleştirildi⁹. ABD, NATO ülkelerinde nükleer silah üslendirirken, SSCB'nin nükleer mukabele riskini, NATO coğrafyasına yayıp ABD'nin üzerinde odaklanan riski azalttı.

Bloklar arasında silahlanma yarışı sürerken SSCB, komünist ideolojiyi, Avrupa ve Asya'dan sonra, ABD'nin nüfus sahası olarak tanımlanan Karayipler Havzası'na, Güney Amerika'ya yaymaya başladı. SSCB ile işbirliği yapan Castro yönetimi altındaki Küba, Amerika karşıtı politikaların kalesi haline geldi.

ABD'nin Sovyet yanlısı Castro'yu devirmek amacıyla yaptığı en kapsamlı, gizli ve örtülü hareket olan Domuzlar Körfezi Harekatı başarılı olamadı. Sonuç olarak ABD yönetimi, CIA güdümünde sürdürülen operasyonlar karşısında, kamuya çelişkili açıklamalar yapmak durumunda kaldı. Yönetimin gerçekdışı beyanları ve CIA'in gizli operasyonları ABD kamuoyunda tartışılmaya başlandı.

⁷ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.598; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.189.

⁸ Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.188; ayrıca bkz. A. Öner Pehlivanoglu , **a.g.e.**, s.172; ayrıca bkz. Oral Sander, **Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964**, s.193.

⁹ M. Gönlübol, H. Uzman, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, AÜSBF yay., Ankara,1987, s.317.

ABD'nin Castro'ya yönelik faaliyetleri, Castro'yu SSCB ve sosyalist blok ülkelerine daha fazla yaklaştırdı. Küba'nın SSCB ve Komünist Çin ile beraber tüm doğu ülkeleri bloku ile yaptığı anlaşmalar, kısa süre sonra Küba'yı SSCB'nin askeri üssü haline getirdi.

1962 Haziranı'nda Küba Devlet Bakanı Castro, Küba Savunma Bakanı olan kardeşi Eaul'ü Sovyetler Birliği'ni ziyarete gönderdi. Bu ziyaret sonucu Küba'ya yük taşıyan Sovyet gemilerindeki ani tonaj artışı Amerikalılar'ın dikkatini çekti. 29 Ağustos'ta Kuzey Küba üzerinde kesif uçuşları yapan bir U-2 uçağı yirmi beş mil menzilli Sovyet füzelerini keşfetti. Başkan Kennedy bütün bu silahlanma hareketlerini, Sovyet Elçisi Dobrini'nin kardeşi Robert Kenndey'ye kendi seçim kampanyası esnasında Sovyetler Birliği'nin gerek Berlin'de gerekse Güney Doğu Asya'da ABD'nin başını ağrıtmayacaklarına dair verdiği söze güvenerek, Küba'nın kendisini müdafaa için giriştiği bir hazırlık şeklinde görüyordu¹⁰.

4 Eylül 1962'de ABD Başkanı John F. Kennedy Amerikan kamuoyuna Sovyetlerin Küba'ya uçaksavar füzeleri yerleştirdiklerini, bu füzelerin yirmi beş deniz mili içinde etkili olabildiklerini ve bunların yanında gemiden gemiye atılabilen güdümlü füze taşıyan Sovyet sahil muhafaza tipi gemilerin Küba kara sularında görüldüğünü bildiriyor ve bazı devlet adamlarının Küba'ya karşı harekete geçilmesi için boş yere patırtı yaptıklarını söylüyordu¹¹.

ABD Devlet Başkanı Kennedy'nin Sovyet füzelerinin Küba'ya yerleştirildiğinden henüz haberi yoktu. Bunun yanında Amerikan devlet adamları böyle birşeyi akıllarından bile geçirmiyorlardı. Böyle bir düşüncenin temelini ise 1961 Nisanı'nda Amerikan desteği altındaki Kübalı mültecilerin Küba'nın Domuzlar Körfezi'nde giriştikleri başarısız bir çıkarma hareketından sonra, o zamanki Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Krushev'in, Kennedy'e gönderdiği ikinci notasında Sovyetler Birliğinin, Küba'da hiçbir üssü olmadığı ve üs kurmaya da niyetlerinin bulunmadığını

¹⁰ Hasan S. Köni , “*Küba Buhranı, Uluslararası Alana Etkisi ve Türkiye*”, **Ankara İktisat ve Ticaret İlimleri Akademisi Dergisi**, VI/1-2, 1974, s.173; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.188.

¹¹ **A.g.m.** s.170; ayrıca bkz. **Ulus**, 15 eylül 1962.

belirten sözü teşkil ediyordu¹².

Amerikan devlet adamlarının Sovyetler'in sözüne güvenmelerinin diğer bir nedeni de Sovyetlerin o zamana kadar Varşova Paktı devletlerine bile kendi ülkeleri dışında füze vermemiş ve bu ülkelerde füze üsleri kurmamış olmalarıydı. Asıl yanıldıkları noktanın bu olduğunu Amerikalılar er geç anlayacaklardı. 1956'daki Macar İhtilali Sovyetler'e Avrupa'daki uydularına verecekleri füzelerin bir gün kendi üzerlerine dönebileceğini göstermişti; ancak Küba'ya yerleştirilen füzeler orta menzilli olup bunların Sovyetler Birliği'ne erişecek güçleri yoktu¹³.

Nihayet 4 Ekim'de Küba üzerinde yapılan bir U-2 uçuşundan sonra çekilen fotoğrafları inceleyen Savunma Bakanlığı yerküreye bir yamuk biçiminde yerleştirilmiş olan Sam füzelerinin yanında bir füze şehrinin kurulduğunu tespit etti. Ancak yine de çeşitli bakanlıkların baskısı üzerine Küba üzerinde U-2 uçuşlarının arttırılması konuya bir açıklık getirmemiş olup Başkan Kennedy 13 Ekim'de yaptığı basın toplantısında Küba'daki silahlanmanın çevreye ciddi bir tehdit arz etmediğini söylemiştir¹⁴.

Amerika Birleşik Devletleri'nde seçim mücadelesinin çok yoğun olduğu bir dönemde 16 Ekim 1962 günü, Amerikan Savunma Bakanı Robert Mc Namara, Küba'da füze üslerini gösteren hava fotoğraflarını Başkan Kennedy'e gösterdi.

Böylece dünyayı nükleer bir savaşın eşiğine getiren ve ekim'e kadar sürecektir olan Küba bunalımı başlamış oldu. Başkan Kennedy teknik danışmanlarıyla yaptığı müzakereler sonucunda, montajları yapılmakta olan füzelerin sökülmesini şart koşarak Küba'ya füze malzemesi taşıyan gemilerin durdurularak aranmasına ve direnenlerin batırılmasına karar verdi¹⁵.

¹² Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.608; ayrıca bkz. **Hürriyet**, 27 Eylül 1962; ayrıca bkz. **Ulus, Vatan**.

¹³ Hasan S. Köni, **a.g.m.**, s.171.

¹⁴ Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.188.

¹⁵ Mediha Akarsan, "1962 Küba Ekim Füzeleri Bunalımı ve Türkiye", **Silahlı Kuvvetler dergisi**, 114/344, Nisan, 1995, s.22; ayrıca bkz. **Vatan**, 23 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Ulus, Cumhuriyet**.

Dünyamız son 50 yılda birkaç kez nükleer bir savaşın, yani küresel anlamda insanlığın sonu olabilecek bir savaşın eşiğinden döndü. Eşik sözünün anlamını tümüyle hak ettiği en büyük kriz ise, tabii ki ABD ile SSCB arasında tırmanan 1962 Küba Krizi idi. Bu kriz Ruslar'ın Küba'ya gizlice yerleştirdiği nükleer başlıklı misillerin Amerikalılar tarafından fark edilmesiyle başladı. Aslında ne Kennedy savaş istiyordu ne de Krushev ama iki süper güç arasındaki sürtüşmede, Kübalıların füzelerin sahibi Moskova'nın izni olmadan CIA'in U-2 tipi bir casus uçağını düşürmesinden sonra öyle bir noktaya gelindi ki nükleer bir dünya savaşı artık an sorunuydu.

Nihayet 22 Ekim 1962'de Kennedy, olayı Amerikan kamuoyuna duyurdu. Kennedy, Sovyetlerin Amerikanın tarihi bağlarla bağlı bulunduğu bir bölgede Amerika tarafından kabul edilemeyecek bir statüko değişikliği getirdiğini bildirdikten sonra atılacak adımların ana hatlarını şöyle çiziyordu: 1- Karantina uygulanacaktı: Hangi millet ve limana ait olursa olsun saldırgan silahlar taşıyan gemiler karantina hattından geri döndürülecekti. 2- Küba'daki Sovyet üsleri devamlı gözetim altında tutulacaktı. 3- Küba'daki Sovyet üsleri devamlı gözetim altında tutulacaktı. 4- Küba'dan yapılacak herhangi bir saldırı Sovyetler Birliği'nden Amerika'ya yapılmış bir saldırı olarak nitelendirilecekti. 5- Amerika Teşkilatı barışa karşı tehdit halini gözden geçirmek için toplanacaktı. Amerika aynı zamanda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni, karantina kaldırılmadan önce Küba'daki bütün saldırgan silahların sökülüp götürülmesi için acil toplantıya çağırdı. Kennedy Krushev'e hitap ederek dünya yüzünde barış ve güvenliği korumak için silahları Küba'dan çekmesini istiyordu¹⁶.

Kriz, geriye sayımın sıfıra yaklaştığı gece, ABD başkanının kardeşi ve danışmanı Robert Kennedy'nin sabaha karşı görüşmeye çağırdığı SSCB diplomatı Fomin'e önerdiği bir anlaşmayla çözüldü: Ruslar ABD'ye karşı Küba'ya yerleştirdikleri nükleer füzeleri açıkça sökerken, Amerikalılar da SSCB'ye karşı Türkiye'ye yerleştirdikleri Jüpiter füzelerini gizlice kaldıracak, ama Küba'yı (1961'de olduğu gibi) bir daha işgale kalkışmayacağını alenen ilan edecekti¹⁷.

¹⁶ Oral Sander, **a.g.e.**, s.452; ayrıca bkz. **Ulus**, 24 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Vatan**, **Hürriyet**, **Milliyet**, **Cumhuriyet**, **Son Havadisi**.

¹⁷ Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.188.

Birleşmiş Milletler'deki gelişme, 22 Ekim 1962'de Adlai Stevenson'un Güvenlik Konseyi Sekreteri, Sovyet Elçisi Valerian Zorin'e Küba'daki dünya barış ve güvenliğini tehdit eden durumun derhal Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesi için yaptığı bir müracaat ile başlamış oluyordu. Stevenson'un müracaatına bir de karar taslağı eklendi. Buna göre:

- 1- Güvenlik Konseyi Küba'daki füzelerin sökülüp geri çekilmeleri için derhal çağrıda bulunmalıydı,
- 2- Genel Sekreter Utant'ın bu silahların geri çekilmelerini sağlayacak gözlemcileri göndermesine müsaade edilecekti,
- 3- Füzeler çekildikten sonra Karantina kaldırılacaktı,
- 4- Sovyetler Birliği ile ABD arasında derhal görüşmelere başlanacaktı¹⁸.

Dünya kamuoyu, krizi, Başkan Kennedy'nin 22 Ekim 1962 tarihinde TV'den yaptığı bir konuşmadan öğrendi. Başkan, konuşmasında, Sovyetler Birliği'nin Küba topraklarına Washington'u ve Panama Kanalı'nı vurabilecek bin millik bir menzile sahip nükleer başlıklı füzeleri gizlice konuşlandırmış olduğunu açıklıyor ve Amerika'nın kıyılarından 90 mil ötede Sovyet nükleer darbe kabiliyetinin oluşturulmasına izin vermeyeceğini belirterek Krushev'den füzelerin derhal sökülmesini istiyordu¹⁹.

Sovyetler'in ablukaya karşı gösterdikleri ilk tepki bunalımın daha da artmasına neden oldu. Çünkü Krushev gemilerin durması için emir vermeyeceğini, bunların savunma silahları taşıdığını belirtti. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin yanı başındaki Türkiye'de Sovyet topraklarını hedef alan Jüpiter füzelerinin varlığının unutulmaması gerektiğini söyledi.

¹⁸ Hasan S. Köni, **a.g.m.**, s.176.

¹⁹ Baskın Oran, **a.g.e.**, s.473; ayrıca bkz. Fair Armaoğlu, **a.g.e.**, s.423; ayrıca bkz. **Ulus**, 24 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Vatan, Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Son Havadisi, Akşam, Dünya.**

Bu şartlar altında meydana gelecek herhangi bir çatışma, üçüncü dünya savaşı demektir. O nedenle Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Uタント, tarafları uzlaştırmak için büyük çaba gösterdi. O anda Küba'ya yaklaşmakta olan 25 kadar Sovyet gemisinden 12'si rotasını değiştirdi. Diğerleri ise Amerikan savaş gemilerinin kontrolüne itiraz etmedi²⁰. Fakat şunu da belirtmekte fayda var, Amerika Birleşik Devletleri abluka kararını alırken, ne Birleşmiş Milletler'e (BM), ne Amerikan Devletleri Örgütü'ne (OAS) ve ne de NATO'ya danışma gereğini duymadı. Karar alındıktan sonra, sadece bilgi verdi²¹.

23 Ekim 1962'deki Güvenlik Konseyi toplantısında, ABD Güvenlik Konseyi'nin Birleşmiş Milletler şartının 39. ve 40. maddelerine göre harekete geçmesini teklif etti. 39. maddeye göre Konsey barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya bir saldırma fiilinin vuku bulunduğunu tespit edecekti. 40. maddeye göre ise Güvenlik Konseyi ilgili tarafları temenniye değer gördüğü veya gerekli tedbirleri riayete davet edebilirdi. Amerika, Sovyetler'in Güvenlik Meclisi'nin 39. maddesine göre karar almasını veto edeceğini tahmin ediyordu. Çünkü böyle bir kararın alınması halinde Sovyetler saldırgan sayılacaktı. 25 Ekim'deki oturumda ise, ABD, Sovyetler'i BM Paktı'nın 2. maddesinin 4. fıkrasını açıkça ihlal etmekle suçluyordu. İşin tuhaf tarafı Sovyetler'de Amerika'yı aynı maddeyi ihlal edip uluslararası ilişkilerinde kuvvete başvurmakla suçlayacaktı.

Amerika meseleyi bölgesel bir planda halletmek istediğinden alınan tedbirlerin ve Karantina'nın BM şartının 51. maddesine göre değil ama 52. maddenin 1. inci fıkrasına dayanarak yapıldığını açıkladı. Sovyetler'in BM şartının 53. maddesine göre Güvenlik Meclisi'nin müsaadesi olmadan bölge anlaşmaları gereğince zorlayıcı hareketlere girişilmeyeceğini iddia etmesi üzerine ABD, Güvenlik Konseyi'nin Sovyet vetosu yüzünden görevini yapamadığını, bu sebepten öncelikle harekete geçtiklerini ve Paktın 54. maddesi gereğince Güvenlik Konseyi'ni haberdar ettiklerini bildirdi²².

²⁰ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.170; ayrıca bkz. **Hürriyet**, 26 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Ulus, Akşam, Dünya, Milliyet, Son Havadis**.

²¹ Mediha Akarsan, **a.g.m.**, s.22. Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.190.

²² Hasan S. Köni, **a.g.m.** s.176.

ABD, Küba Karantinası'nın hukuki bakımdan geçerliğini, OAS Danışma Organı'nın kararına göre girişilen hareketin 1947 Rio Antlaşması'na uygun olup olmadığına ve bu hareketin BM Şartına göre tutarlılığına dayandırmıştı. 23 Ekim 1962'de toplanan Amerikan Devletleri Teşkilatı Danışma Organı, 1947 Rio Antlaşmasınının 3. maddesine dayanarak bir Amerikan devletine saldırıda bulunulduğuna ve BM Şartı maddesinde de tanınan haklar çerçevesinde, birbirlerine yardım etmeye karar vermişlerdi. Gene Rio Antlaşması'nın 6. maddesine göre bir Amerikan devletinin toprak bütünlüğü, egemenliği, ya da siyasal bağımsızlığı tehlikeye girdiği için toplanmış bulunan Danışma Organı aynı antlaşmasınının 8. maddesine göre karantina kararı almıştı.

Sovyetler Birliği bu tutum karşısında başka bir yol deneyerek, ABD'nin bir devletin kendisini savunması için hangi silahları seçeceğine karışamayacağını, uluslararası hukuka göre uluslararası ulaşımın serbest olduğunu ve Amerika'nın bu hareketinin korsanlık olduğunu belirtti. Küba temsilcisi ise ABD'nin kendilerine savaş ilan bile etmeden birtakım zorlayıcı hareketlere girişmesinden yakınarak bu kadar büyük ve güçlü bir devletin kendilerinden neden korktuğunu anlayamadığını belirtmiştir. 24 Ekim'de yapılan oturumda ise Romanya Temsilcisi 1958'de BM Hukuk Konferansları'nda kabul edilmiş olan Açık Deniz sözleşmelerine göre Açık denizlerin bütün milletlere serbest olduğunu ve buna navigasyon hürriyetinin de dahil bulunduğunu hatırlatarak (Madde 27) aynı sözleşmelerin 46. maddesine göre açık denizlerde yabancı tüccar gemilerinin ancak korsanlık veya esir ticareti sebebiyle aranabileceğini belirtmiştir. Bu öneriye karşı ABD'nin cevabı Rio Paktı'na göre hareket ettikleri ve gemilere müdahalenin hukuken geçerli olduğu şeklindeydi²³.

Güvenlik Konseyi'nin 25 Ekim toplantısı ABD ve Sovyet delegelerinin birbirlerini ithamıyla geçti ve konsey, kriz sona erinceye kadar bir daha da toplanamadı. Bu arada BM Genel Sekreteri Utant ilk defa olarak nükleer bir .savaş tehdidiyle karşı karşıya gelen iki devin arasında iyi bir arabuluculuk görevi yaptı ve kendilerine nefes almaları için gereken zamanı kazandırdı²⁴.

²³ A.g.m., s.177.

²⁴ Vatan, 26 Ekim 1962.

Kennedy ile Krushev arasında mektuplarla yürütülen zorlu müzakerelerden sonra, 27 Ekim 1962'de Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'deki Jüpiter füzelerini sökebileceğini belirtti. ABD, aynı tarihli cevabında, Küba'daki füzelerin sökülmesi durumunda, uygulamakta oldukları ablukaya son vereceklerini ve Küba'yı işgal etmeyeceklerini belirtti. Amerika, Türkiye'deki Jüpiter füzelerinden açık olarak bahsetmemekle beraber, dünya gerginliklerinin yumuşaması durumunda öteki silâhlarla ilgili olarak daha geniş bir düzenlemeye gidilebileceği konusuna dikkat çekiyordu²⁵.

Dolayısıyla ABD öncelikle bunalımın ortadan kaldırılmasını talep etmekte, sonra uzun vadeli olarak Türkiye'deki Jüpiter füzelerini sökebileceğini belirtmekte idi. Ayrıca ABD, Küba'daki füzelerin sökülmesi durumunda, uygulamakta oldukları ablukaya son vereceklerini ve Küba'yı işgal etmeyeceklerini belirtti.

28 Ekim 1962 tarihinde Krushev, Küba'daki Sovyet füzelerinin kaldırılacağını kabul ettiklerini beyan ederek, küçük bir dikkatsizlik sonucu barıştan savaşa geçebilmenin mümkün olabileceğini vurgulayarak, bunu önlemek ve dünyadaki barışı temin için silahsızlanma ve özellikle nükleer silahların kontrol altına alınmasının gerekli olduğunu bildirdi²⁶.

Kennedy 28 Ekim 1962 tarihinde Krushev'in fikirlerini aynen paylaştığını, silâhlanma tedbirleri için çalışmak gerektiğini ve sağduyulu kararından dolayı kendilerini tebrik ettiğini belirtiyordu²⁷. Böylece Küba buhranı, yumuşamaya giden yolun kapısını da açıyordu. Esasında, ABD'nin 22 Ekim 1962'de Küba'ya karşı Sovyet

²⁵ Haluk Gerger, **Soğuk Savaşın Yumuşamaya**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1980, s.58; ayrıca bkz. M. Gönübol, H. Uzman, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, s.317; ayrıca bkz. **Ulus**, 26 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Vatan, Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Son Havadisi, Akşam, Dünya**; ayrıca bkz. George Mc. Ghee, **ABD, Türkiye, NATO ve Ortadoğu**, Cem yay., Ankara, 1993, s.227.

²⁶ Mediha Akarsan, **a.g.m.**, s.23., Ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.634; ayrıca Oral Sander, **Siyasi Tarih**, s.619; ayrıca bkz. **Milliyet**, 26 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Cumhuriyet, Vatan**; ayrıca bkz. **Türkiye'nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü Tisa Matbaacılık Sanayi, Ankara 1987, s.85.

²⁷ **Ulus**, 29 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Vatan, Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Dünya**.

füzelerinin sokulmalarını önlemek için ilan ettiği abluka (Pacific blockade), barış içinde ablukadan başka bir şey değildi.

Bu konuda diğer dikkati çeken bir husus da kendi hava sahasına yapılan tecavüzlerde sesini oldukça yüksek çıkaran Sovyetler'in Küba üzerinde yapılan U-2 uçuşları hakkında Güvenlik Konseyi'nde tek kelime söylememesidir²⁸. Gene 28 Ekim'de bir U-2 uçağının Sakhalin Bölgesi üzerinde uçması karşısında Kruschev, Kennedy'nin bir yanlışlık olduğu şeklindeki beyanını sessizce kabul etmiştir. Bu da süper devletlerin ancak istedikleri zaman uluslararası hukuku uyguladıklarının başka bir delili olarak gösterilebilir.

Tüm dünyanın Küba'da düğümlendiği 1962 sonbaharındaki kriz, sonuçlanarak bir dünya savaşının daha eşiğinden dönülmüş oldu. Ancak krizin sonuçları çok uzaklardaki ülkeleri dahi uygun olmayan bir şekilde çok fazla etkiledi. Bu etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Türkiye bu kriz sürecinde ekonomik ve siyasi yönden ve güvenlik yönünden etkilendi. Ancak etkiler ABD'nin usta siyaseti sayesinde kamuoyu tarafından hissedilmedi.

²⁸ Oral Sander, **Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964**, s.193.

I- 1962 TÜRKİYE’NİN GENEL DURUMU

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde gerçekleşen 1960 Darbesinden sonra yeni anayasayı hazırlamakla görevlendirilen kurucu meclis’in, Ocak 1961’de genelkurmay eski başkanlarından emekli Orgeneral Rauf Orbay’ın başkanlığına başladıktan yaklaşık bir ay sonra siyasi parti faaliyetlerine izin verildi. Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyet Köylü Partisinin yanında çok sayıda parti kuruldu¹. Bunlar arasında siyasi yaşamda ciddi dalgalanmalar olan partiler vardı: 11 Şubat 1961’de kurulan Adalet Partisi ve 13 Şubat 1961’deki Türkiye İşçi Partisi gibi².

Genel eğilim olarak siyasi parti faaliyetlerine izin verilmesi, eğer darbeden sonra kapatılmamışlarsa veya faaliyetleri geçici bir süre durdurulmamışsa, Türkiye örneğinde askeri yönetimden normal rejime geçiş sürecinin ilk adımı oldu. 27 Mayıs 1960’ta kurulan askeri yönetim açısından bakınca da durum aynı idi. Siyasi faaliyetlerin serbest bırakılması, iktidarı elinde tutan askerlerin gelecekteki niyetleri hakkında bir gösterge idi. Fakat MBK’yı gerileten ve giderek etkisiz kılan bir başka durum vardı: Haziran 1961’de MBK Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel’i görevden alma ve yurtdışına gönderme kararını uygulatamıyordu. Başlı başına bu olay orduda gerçek gücün Türk Silahlı Kuvvetler Birliği denilen ve askeri hiyerarşiyi temsil eden generallerin eline geçtiğinin kanıtıydı³.

¹ Cüneyt Arcayürek, **Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960 – 1965**, Bilgi yay., İstanbul, 1985, s.293; ayrıca bkz. Haydar Tunçkanat, **27 Mayıs 1960 Devrimi**, Çağdaş yay., İstanbul, 1996, s.252.

² Mete Tunçay, Cemil Koçak vd., **Türkiye Tarihi IV, Çağdaş Türkiye 1908 – 1980**, Cem yay., İstanbul, 1997, s. 207.

³ Hikmet Özdemir, **Türkiye Tarihi IV, Çağdaş Türkiye 1908 – 1980**, Cem yay., İstanbul, 1997, s.206; ayrıca bkz. Mete Tunçay, Cemil Koçak vd., **a.g.e.**, s. 202.

Anayasanın kabulü, genel seçimlerin yapılması ve parlamantonun açılması ile MBK askeri yönetimi hukuki anlamda sona erdi. Ancak Silahlı Kuvvetler'e mensup subay gruplarının siyasi faaliyetleri devam ediyordu. Bunun en açık kanıtı,21 Ekim 1961'de İstanbul'daki Savaş Akedemileri'nde yapılan toplantıda 10 General ve 28 albay arasında imzalanan belgedir.

20 Kasım 1961 – 1 Haziran 1962 arasında görevde kalan iki koalisyon hükümeti döneminde, CHP ile DP'nin devamı olan AP Partisi odaklı anlaşmazlıklara, ülkenin çözüm bekleyen ekonomik ve sosyal sorunları ile geçiş sürecinin olağandışı şartları eklenince, Meşrutiyet Türkiye'si'nden bu yana siyaset yapan iki ana akımın bitmeyen kavgası yeniden şiddetlendi ve ortaklık bozuldu.

Yukarıdaki 1962 yılındaki siyasi çatışmalara rağmen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde ekonomik sorunlar giderilmeye çalışılıyordu. 1954 yılında başlayan dış tıkanma durgunluk durumuna karşı uygulanan istikrar ve uyum politikaları 1961 yılı ile son buldu. Ancak bu yeni durum, bir önceki gelişme durumunu oluşturan tarıma dayalı büyüme politikası (1946 – 1953) döneminden önemli farklılıklar gösterdi. Bu yeni dönemde, 1954'te başlayan korumacı dış ticaret politikalarının belirlediği ve uluslararası pazarlardan çok iç isyanın sürüklediği gelişme biçimi devam etti. Ancak 1962'den itibaren, hem bir önceki dönemden, hem de Cumhuriyet tarihinin bütün diğer dönemlerinden niteliksel olarak ayıran belirleyici özellikleri vardı⁴.

Özellikle 1962'den itibaren iktisat politikaları planlama tabanına oturtulmuştur. 1962 ve sonrasında bir önceki döneme göre milli hasılda yüksek bir büyüme gerçekleşti. Milli gelirdeki gelişmede bu dönem içinde sanayi kesimi tarımdan daha fazla pay almıştı. Ancak bu dönemde milli hasılanın yapısında meydana gelen en çarpıcı değişme, hizmetler kesiminin kaydettiği aşırı şişmeydi⁵. Dolayısıyla bu dönemde kentleşme sanayileşmenin önüne geçti.

⁴ Korkut Boratav, **Türkiye Tarihi IV, Çağdaş Türkiye 1908 – 1980**, Cem yay., İstanbul, 1997, s.331.

⁵ Mete Tunçay, Cemil Koçak vd., **a.g.e.** s. 319.

1962 yılında gelir dağılımı bir yönden bölüşüm süreçlerinin iç dinamikleriyle, öte yandan döneme egemen olan ithal ikameci- korumacı- popülist politikaların etkileriyle biçimlendi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti için 1962 yılı iktisadi boyutuyla, sanayileşmenin önce yaygınlaştığı, sonra derinleşmeye başladığı bir dönemin başlangıcı oldu⁶.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ülke sınırları içinde yaşadığı siyasi çatışmaların yanında iktisadi açıdan gelişmeler kaydetmekte idi. Ancak ülke sınırları dışında meydana gelen olaylar, krizler ve savaşlar Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dış politikaya ağırlık vermesini gerektirdi. 1962 yılında Soğuk Savaşı yaşamakta olan dünya devletleri, Sovyet Rusya ve ABD arasında tarafsız kalamadı. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de SSCB ile ilişkileri Atatürk'ün ölümünden itibaren zayıflamaya başladı⁷. Ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 1952 yılında NATO'ya katılmasıyla ilişkiler kopma noktasına geldi.

Aralık 1957 de gerçekleştirilen NATO Konferansına dönemin Başbakanı A. Menderes Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni temsilen katıldı ve ilk defa Türkiye'ye nükleer başlıklı füze konuşlandırılması söz konusu olmuştu. 16 Aralık'ta Menderes'in NATO Genel Sekreteri Henry Speak ile ikili görüşmesinde basına yansıyan konular şunlardı: “1. NATO'nun kuvvetlendirilmesi, 2. Güdümlü mermiler meselesi, 3. İلمي ve iktisadi işbirliği”⁸. Konferansta ayrıca dönemin ABD başkanı Eisenhower, NATO üyelerinden fedakarane davranışlar sergilemelerini istedi, Menderes'te “*Ortadoğu'yu komünizme karşı Türk Ordusu koruyor dedi*”⁹. Konferans 20 aralıkta son buldu, ancak füzeler konusunda tam olarak sonuca varılamadı. Türkiye, Hollanda ve İngiltere hariç diğer Avrupa ülkeleri füzelerin konuşlandırılmasını, bir savunmadan ziyade tehdit olarak algıladıklarından dolayı olumsuz kararlar çıktı. Neticede Türkiye ile prensipte

⁶ Korkut Boratav, **Türkiye Tarihi**, s.347; ayrıca bkz. Şerafettin Turan, **İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği, Bilgi yay.**, İstanbul, 2004, s.156.

⁷ Baskın Oran, **Türk dış Politikası**, İletişim yay., İstanbul, 2001, s.474; ayrıca bkz. Mehmet Gönlübol, Cem Sar vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1965**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s.338.

⁸ **Akşam**, 17 Aralık 1957; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Caşın, **Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahlanma**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1995. s.188; ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, AÜSBF yay., Ankara, 1984, s.502.

⁹ **Akşam**, 18 Aralık 1957; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.188.

anlaşma sağlandı ve füzelerin kurulmasının külfetli olacağı da göz önünde bulundurularak 1959 uygun bir yıl olarak değerlendirildi.

28 Ekim 1959'da ABD ile uyum mektubu imzalayan Türkiye 15 Jüpiter'in Türkiye'ye üslenmesini kabul etti¹⁰. Ancak ABD ile yapılan anlaşmalar hükümet tarafından TBMM'nin onayına sunulmadı. Sovyet yayılcılığına karşı koymak üzere Türkiye'ye yerleştirilmek istenen füzeler ancak Temmuz 1962'de hazır hale getirilebildi.

Türk topraklarına yerleştirilen Jüpiter füzeleri NATO stratejisinin bir parçası idi. Ancak bu füzeler verilirken “*sizin güvenliğiniz için*”¹¹ ifadesine yer verilmesi dikkat çekicidir. Buna rağmen nükleer savaş başlıklarını temin eden ABD füzelerin kontrolünü de elinde bulundurmaktaydı. Anlaşmanın ana hatlarına göre, “*savaş halinde ateşleme kararını Türkiye Cumhuriyeti Devleti hükümeti, General Norstad'ın genel karargahı ve ABD başkanının ittifakı üzerine verecekti*”¹². Dolayısıyla füzelerin kullanımı hakkında Türkiye'ye hiçbir insiyatif tanınmamıştır. Bunun ana sebeplerinden en önemlisi, Türkiye'nin yakın tarihte savaştığı ve hala Kıbrıs ve Ege'de sorunlar yaşadığı Yunanistan ile çatışmada bulunma olasılığıydı. Bu nedenle ABD, füzelerin kendi personeli denetiminde kullanılmasını sağladı. Diğer taraftan ABD'nin Yunanistan'a neden füze yerleştirmedeğini şu üç madde ile açıklamak mümkündür;

- 1-Türkiye'nin konumu itibariyle jeostratejik öneme sahip bir ülke olması,
- 2- Türkiye'nin Yunanistan'a nazaran komünizm yayılcılığına karşı bir ileri karakol vazifesini yerine getirmesi (ki 1957'deki NATO konferansında bunu açık olarak ifade etmiştir¹³.)

¹⁰ M. Gönlübol, H. Uzman, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, AÜSBF yay., Ankara 1987, s.317; ayrıca bkz. A. Öner Pehlivanoglu, **Küba Krizi ve Nükleer Savaş Eşiğinde Türkiye**, Kastaş yay., İstanbul, 2003, s.35; ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, s.537.

¹¹ **Akşam**, 17 Aralık 1957; ayrıca bkz. Turan Yavuz, **Satılık Müttefik**, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 1999, s.19.

¹² Mehmet Gönlübol, Cem Sar vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1965**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s.340.

¹³ **Akşam**, 17 Aralık 1957.

3- Türkiye Cumhuriyeti Devleti Hükümetinin ABD'ye bağımlı bir politika izlemesi ve dolayısıyla Washington kararlarının uygulanmasında güçlük çıkarmaması.

Menderes Hükümetinin ABD'ye bağımlı bir dış politikaya yönelmesi ve ABD'ye yönelik kararlar alması sınır komşusu SSCB'yi rahatsız etmekte idi. Ancak yine de 1954'te meydana gelen iki devlet arasındaki yumuşama (detant) başbakanlık düzeyinde ziyaretlerin de gerçekleşmesiyle 1960'a kadar sürdü. *“Kültür sanat ve spor alanlarında karşılıklı ziyaretlere başlandı. Dolayısıyla bu alanlarda iki devletin birbirini yok saydıkları yaklaşık 20 yıllık bir dönem kapandı”*¹⁴.

Türkiye'de 27 Mayıs İhtilali'nin patlak vermesiyle Moskova ile ilişkilerine beş yıl ara veren Ankara, füzelerin konuşlandırılmasının ardından sınır komşusuyla münasebetleri gerildi¹⁵.

Jüpiter füzelerinin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne yerleştirilmesinin ardından Ankara, SSCB'nin tepkilerine maruz kaldı. Özellikle 1 Mayıs 1960'ta düşen U-2'nin ardından Türkiye'ye karşı verilen notalar, füzelerin de gelmesiyle pekişti. Saldırgan bir tutum sergileyen Sovyetler Birliği, 1962 yılında dışişleri bakanı Bulganin tarafından verdiği nota ile niyetini açık olarak ortaya koymakta idi; *“Türkiye'nin topraklarını komşuları aleyhine kullanması, onu büyük tehlikeye sokuyor. Kendi topraklarına füze yerleştirmeyi kabul eden devletler “karşı vuruş” hedefi haline geleceklerdir”*¹⁶.

Diğer taraftan Türkiye'nin iç siyaset durumu iyi değildi. Kendi iç sorunlarıyla ilgilenmekten dış politikaya ilgisiz kalan yönetimi çetin kararlar beklemekte idi. İç politikada hatalar birbiri ardına sıralanıyordu. 27 Mayıs ihtilalinden sonra kurulan Adalet Partisi ve CHP arasındaki sürtüşmeler devam etmekte ve AP İnönü hükümetinin

¹⁴ Baskın Oran, **a.g.e.**, s.515; ayrıca bkz. Haluk Haluk Gerger, **Soğuk Savaşın Yumuşamaya**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1980, s.58; ayrıca bkz. **Türkiye'nin Savunması**, Dış politika Enstitüsü Tisa Matbaacılık Sanayi, Ankara 1987, s.85.

¹⁵ İdris Bal, **a.g.e.**, s.39.

¹⁶ Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri: 1947-1964**, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1979, s.193; ayrıca bkz. Baskın Oran, **a.g.e.**, s.516; ayrıca bkz. M. Gönübol, **a.g.e.**, s.317; ayrıca, Mesut Hakkı Caşın, **Çağdaş Dünyada Uluslar arası güvenlik Stratejileri ve Silahlanma**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1995. s.188.

derhal istifasında ısrarlı davranıyordu. Bu arada çoğu insanın dikkati DP üyelerinin hapis sürelerini azaltacak olan af yasaının TBMM'den geçmesini bekliyordu. Gazeteler hapisten çıkmış politikacıların aileleriyle kucaklaşan fotoğrafları ile doluydu¹⁷.

Bütün bu siyasi iç karışıklığın yanında ülkenin çeşitli bölgelerinde meydana gelen afetler(Doğu Beyazıt, Tuzluca, Aralık, Kars ve Iğdır'daki depremler) maddi ve manevi yönden devleti yıprattı. "*Asi Kürt lideri Barzani'nin*"¹⁸ Kuzey Irak'ta ayaklanması ve Bağdat'ta devrim yapmaya yönelik çalışmaları Türkiye'nin doğu bölgelerinde hareketlenmelere sebep oldu. Aynı bölgelerde Suriye, İran ve Irak sınırından yapılan kaçakçılık ve göç içerideki problemlerden bir kaçını teşkil etmekte idi.

Türkiye, iç siyasetinde birçok sorun ile çalkalanırken, diğer taraftan dünya Küba merkezli buhrandan dolayı nükleer bir savaşın eşiğine geldi.

11 Eylül'de ABD'nin 150.000 ihtiyatı silah altına çağırmasıyla hareketlenen Sovyetler Birliği, ordularına hazır ol emrini verdi. Türkiye'nin, yanı başındaki bu büyük tehlikeye kayıtsız kalması beklenemezdi. 12 eylülde, "*İnönü ve Cevdet Sunay'ın görüşmeleri, daha ziyade dış meselelerle ilgili olduğu, bu arada Amerika ve Rusya arasında birden bire şiddetlenen soğuk savaş ile Sovyet ordularına "hazır ol" emri verilmesi olayının tetkik edildiği*"¹⁹ yönünde idi.

Dış politikada bu vahim gelişmeler sürerken Ankara'da Menderes'in asılmasının haksızlığı tartışılmakta, hükümete karşı saldırılar ve tahrikler yapılmakta idi. Dönemin hükümet sözcüsü devlet bakanı, Hıfzı Oğuz Bekata gazetelere yaptığı açıklamada, "*hükümet kendi itibar ve otoritesinden emin olarak bu çeşit meseleleri tevdi etmiştir*"²⁰ diyerek zararlı neşriyatın tahrikine değinmekte idi.

¹⁷ Hikmet Özdemir , **Türkiye Tarihi**, s.207., Ayrıca bkz. Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.23.

¹⁸ **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Akşam, Dünya, Milliyet, Ulus.**

¹⁹ **Cumhuriyet**, 13 Eylül 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Dünya, Hürriyet, Vatan.**

²⁰ **Akşam**, 18 Aralık 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Milliyet, Ulus, Son Havadis.**

A-1962 YILINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ'NİN SİYASİ DURUMU

IX. İnönü Hükümeti Koalisyon Protokolünde belirtildiği üzere, Cumhurbaşkanı tarafından yeni Hükümetin teşkiline memur edilen Malatya Milletvekili İsmet İnönü'nün daveti üzerine toplanan ve CHP ve CKMP, YTP temsilcileri ile TBMM Bağımsız üyelerinin bir temsilcisinden meydana gelen heyet 16 Haziran 1962 Cumartesi gününden başlayarak çalışmalar yapmış ve siyasi durumu inceleyerek adı geçen üç parti ve bağımsızların katılacağı bir karma hükümet kurulması şartlarını ve imkanlarını araştırmıştır²¹.

IX. İnönü Hükümeti 25.06.1962 - 25.12.1963 tarihleri arasında iktidarda kaldı. Küba Krizini başından sonuna kadar yaşayan IX. Hükümetin Bakanlar Kurulu; Başbakan Mustafa İsmet İnönü, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ekrem Alican, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Hasan Dinçer, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu, Devlet Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata, Devlet Bakanı Raif Aybar, Devlet Bakanı Necmi Ökten, Adalet Bakanı Abdülhak Kemal Yörük, Milli Savunma Bakanı Mehmet İlhami Sancar, İçişleri Bakanı Kemal Sahir Kurutluoğlu, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Maliye Bakanı, Ferit Melen, Milli Eğitim Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu, Bayındırlık Bakanı İlyas Seçkin, Ticaret Bakanı Mehmet Muhlis ETE, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Yusuf Azizoğlu, Gümrük ve Tekel Bakanı Orhan Öztrak, Tarım Bakanı Mehmet İzmen, Ulaştırma Bakanı Rıfat Öçten, Çalışma Bakanı Ecevit, Sanayi Bakanı, Basın - Yayın ve Turizm Bakanı Celal Tevfik Karasapan, Turizm ve Tanıtma Bakanı Nurettin Ardıçoğlu, İmar ve İskan Bakanı Fahrettin Kerim Gökay²².

Hükümet bir yandan nükleer savaştan korunma yollarını ararken, Ankara'da Küba olaylarına yönelik gösteriler patlak verdi²³. Küba bir anda Türkiye'de halkın en çok konuştuğu ülke haline geldi.

²¹Şerafettin Turan, **İsmet İnönü**, s.412; ayrıca bkz. Hikmet Özdemir, **Türkiye Tarihi**, s.210; ayrıca bkz. Mete Tunçay, Cemil Koçak vd., **a.g.e.**, s. 207; ayrıca bkz. www.tbmm.gov.tr/hukumetler.htm.

²² www.tbmm.gov.tr/hukumetler.htm

²³ **Ulus**, 3 Ekim 1962.

Milli Türk Talebe Birliği, Türk Kemalistler Teşkilatı ve Türkiye Liseliler Birliği genel başkanları, Ankara'daki ABD büyükelçiliğine gidip Başkonsolos Ben Hill Brown'la görüşerek Başkan Kennedy'nin Küba konusundaki politikasını desteklediklerini açıkladılar. Teşkilatların başkanları görüşme sırasında ayrıca Başkan Kennedy'ye iletilmek üzere bir mektup, bir buket çiçek ve bir Türk bayrağı bıraktılar²⁴.

Ankara'da TBMM'deki muhalefet partilerinin yetkilileri de hükümetin Küba Krizi'ndeki politikasını destekler demeçler veriyorlardı. Adalet Partisi GİK üyesi ve TBMM Parlamentosu NATO Grubu Başkanı Fethi Tevetoğlu, gazetecilerle yaptığı bir sohbet toplantısında gündemle ilgili önemli demeçler vermekte idi: *"Türk dış politikası ve münasebetlerinde partilerimizin görüş ve davranışları daima olduğu gibi bugün de birliktir. Bu itibarla hükümetimizin ittifaklarımızı, NATO'daki önemli yerimizi ve komşuluklarımızı nazara alarak bu konuda ileri sürdüğu görüşü Adalet Partisi olarak aynen tasvip etmekteyiz. Bize göre ABD'nin Küba'daki tutumu ve davranışı daha önce Sovyet Rusya'nın Berlin'de duvar çekmek suretiyle yaptığı reaksiyon denemesinin bir benzeri, bir karşılığı mahiyetindedir. Bloklardan her ikisinin de üçüncü bir dünya harbine yol açacağını sanmıyorum. Bu ümidimiz, biraz da bizim yurdumuz ve bütün dünya milletleri için barış isteyen inancımızın ifadesidir..."*²⁵

1962 yılının Ekim ayında, Türkiye Basını Küba Krizi hakkındaki gelişmelere geniş yer verdi. Türk basını Küba Krizinin başlangıcından itibaren gelişmeleri adım adım takip etti. Özellikle Dünya, Vatan, Hürriyet, Milliyet, Son Havadis ve Ulus gazeteleri 1962 Ekimi'nin başından itibaren Küba, ABD ve SSCB arasında meydana gelen sert diyalogu sür manşet olarak kamuoyuna yansıttı. Ancak gazetelerde Küba Krizi hakkında sür manşet olarak işlenen konuların çok az bir kısmı Türkiye Cumhuriyeti Devletini krizin dördüncü aktörü olarak baş sayfaya taşıdı. 24 Ekim 1962

²⁴ **Hürriyet**, 26 Ekim 1962; ayrıca bkz. Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.27.

²⁵ **Dünya**, 24 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Akşam**, **Milliyet**, **Ulus**, **Vatan**; ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.598; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.188.

tarihine kadar Türkiye Cumhuriyeti Devleti basın tarafından gazete sütunlarında yer almadı.

Cumhuriyet gazetesinde 24 Ekim 1962 Çarşamba günü, gazete yazarlarından Kayhan Sağlamer “*Küba’da Bugüne Kadar Neler Oldu Neler Olacak*”²⁶ başlıklı makalesinde Küba Krizi ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti hakkında yazdı; makalesinde Sovyet Rusya’nın Küba’ya yaptığı yardımlar ve sebepleri, Küba, SSCB ve ABD Silahlı Kuvvetlerinin rakamsal olarak gücü ve kıyaslaması, Küba’nın SSCB’nin Bir uydusu olup olmadığını, Krizin bu şekilde devam etmesi durumunda karşılaşılabilecek tehlikeleri, 3. Dünya savaşının çıkabileceğini açıkladı.

31 Ekim 1962 günü çıkan Milliyet gazetesi yazarlarından Sami Kohen, köşesinde Küba Krizinden bahsetti. “*Dünya stratejisinde şimdi ne olacak*”²⁷ başlıklı yazısında Kohen özellikle “*Türkiye Bakımından Durum Nedir?*” konusunu işledi; *Küba Buhranı içinde az kalsın bir Türkiye meselesi de yaratılıyordu. Khrushev’in şartı Türkiye’yi bir pazarlık konusu haline getirecek, memleketimiz üzerinde yeni baskılara ve gerginliğe yol açacaktı. Şimdi bu tehlike geçmiş bulunuyor.....yeni gelişmeleri dikkatle izlemek lazım*”²⁸ şeklinde köşesinde açıklama yapan Kohen, ayrıca gerek Khrushev’in Kennedy’nin Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde konuşlu füzelerin sökülmesine yönelik garanti vermesi sonucunda Khrushev’in Küba’daki füzeleri çekme kararı aldığını, Kennedy gerekse Khrushev’in, dünya gerginliğini azaltmak ve diğer önemli dünya meselelerine çare aramak gerektiğini son mesajlarında belirttiklerini ve bütün bu olaylar Kremlin’in, Kennedy’nin şok politikası karşısında bocaladığını ve sonuçta şerefli bir gerilemenin harbe tercih edildiğini yazmaktadır.

Türkiye’deki füzelerin bu aşamada sökülmesi hem Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve hem de NATO ittifakı için problem yaratacaktı²⁹. Bu konuya da 1962 basını önemli ölçüde yer verdi. Özellikle Ulus, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Son Havadis,

²⁶ Cumhuriyet, 24 Ekim 1962.

²⁷ Milliyet, 31 Ekim 1962.

²⁸ Milliyet, 31 Ekim 1962.

²⁹ Hasan S. Köni , “*Küba Buhranı, Uluslararası Alana Etkisi ve Türkiye*”, Ankara İktisat ve Ticaret İlimleri Akademisi Dergisi, VI/1-2, 1974, s.178.

Akşam, Vatan ve Dünya gazeteleri Türk Dış politikasındaki bu gelişmelere baş sayfalarında yer verdiler.

25 Ekim 1962 tarihinde çıkan Ulus Gazetesi, “Başbakan İsmet İnönü’nün Küba hakkında yaptığı açıklama ABD’ye destek çıkılması, Küba Krizi’nin barış yoluyla çözülmesi ve BM’nin devreye girmesi yönündedir”³⁰. 26 Ekim’de çıkan Hürriyet gazetesinin manşeti ise şu şekilde idi. “İnönü: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni misilleme olarak ablukaya alamaz”³¹. 27 Ekim’de yayınlanan gazetelerde ise ablukadan dolayı dünyada ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde meydana gelen protestolardan bahsedildi. 28 Ekim tarihli Vatan gazetesinin baş sayfa yazısı: “Sovyet radyosunda Kruchev’in demeci: Küba’nın Amerikan sahillerinden 90 Mil mesafede olduğu için endişelendiğini söylemekteyiz fakat Türkiye de bizim kapımızdadır. Bizim hudut muhafızlarımız Türk hudut muhafızları ile karşı karşıyadır...”³² şeklindedir. Dünya gazetesinin 28 Ekim 1962 tarihli sür manşeti ise şöyledir: “Kruschev, Kennedy’e aynı silahları Küba’dan çekmeye hazırız – şu şartla ki sizde Türkiye’deki askerinizi ve silahlarınızı geri çekin”³³ talimatını verdi. 29 Ekim tarihli Dünya gazetesindeki Küba Krizi’ne yönelik haber, ABD Başkanı Kennedy’nin Sovyetler Birliği’nin Küba’dan füzelerini çekmesi durumunda Küba’yı işgal etmeyeceği ve ablukayı kaldıracağı yönünde idi. Ve ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Devleti Başbakanı İsmet İnönü’nün demecine de yer verdi. Demecinde İnönü Kruschev’in bir gün önceki Jüpiter füzeleri hakkındaki beyanı üzerine “düşünüyoruz” şeklinde cevapladı³⁴.

30 Ekim 1962 tarihli Milliyet gazetesindeki haberlerin büyük bir kısmı bir gün önce kutlanan Cumhuriyet Bayramına ayrıldı ancak kısa da olsa Küba Krizi’nde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin takındığı tutumdan da bahsedildi. Özellikle Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin’in gazetelere verdiği demeç devletin tutumunu açıklar niteliktedir: “Yurdumuzdaki üsler bizim için hem tehlike hem de bir garantidir. Tehlikesi paratoner görevi yapmasından ileri gelmektedir”³⁵. 31 Ekim 1962 tarihinde Son

³⁰ **Ulus**, 25 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Hürriyet**.

³¹ **Hürriyet**, 26 Ekim 1962.

³² **Vatan**, 28 Ekim 1962.

³³ **Dünya**, 28 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Hürriyet**.

³⁴ **Dünya**, 29 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Hürriyet**.

³⁵ **Milliyet**, 30 Ekim 1962.

Havadis gazetesinin baş sayfasında sevindirici bir haber vardı. ABD Başkanı Kennedy'nin Küba'ya uygulanan ablukayı iki gün müddetle kaldırılması emrini verdiği gazete sütunlarına taşıdı³⁶. Dünya kamuoyu içinde büyük bir önem arz eden bu haber Krizin çözümüne doğru atılan büyük bir adım idi.

1 Kasım 1962'de çıkan Milliyet gazetesinin baş sayfasında; “*Feridun Cemal Erkin Türkiye'deki üslerin kaldırılmasını isteyenlerin, işe önce kendi memleketlerinden başlamasını istedi*”³⁷ şeklinde manşet vardı. Bunun yanında gün içinde çıkan diğer gazeteler Küba'ya yük götüren iki Türk gemisinden bahsediyordu. Gemilerin Küba'ya ulaşması ve yüklerin iadesinin yeni bir krizin Türkiye odaklı olmasını tetikleyebileceği görüşü basın tarafından işlendi. 2 Kasım'da yayınlanan gazetelerde yeni bir gelişme daha meydana geldiği görüldü. Krizin, Sovyet Rusya'nın BM'nin arabuluculuğunu kabul etmemesi sonucu devam etmesi söz konusu idi³⁸. Ve nihayet 3 Kasım 1962 tarihinde Birleşmiş Milletler nezaretinde Küba Füze rampalarından söküldü. 6 Ekim tarihli gazetelerdeki haber dünyayı ve özellikle Türkiye'yi çok rahatlatı. Haber; Küba'nın, Cenevre'deki Kızıl Haç Teşkilatı'nın Küba'dan SSCB'ye hareket edecek füze yüklü gemileri denetlemesini kabul ettiğini belirtmekte idi³⁹.

Küba Krizi sonuçlanıncaya kadar askeri yardımlar ve silah sistemleri bir yana, Beyaz Saray'daki toplantılarda iç politika faktörü de göz önünde bulunduruldu. Türkiye, 27 Mayıs İhtilali sonucu, Başbakan Adnan Menderes, Fatih Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın asılmalarıyla çalkantılı bir yıl geçirmişti. Dolayısıyla ABD, Türkiye'deki Jüpiter füzelerini büyük bir savaşı önlemek için çekme talebini dönemin Türk Hükümeti'ne iletmekten çekindi.

Kennedy ve diğer ABD'li yetkililer, jüpiterlerin Türkiye'den onay alınmadan ani bir şekilde sökülmelerinin sadece ABD ile Türkiye arasındaki ilişkileri bozmakla

³⁶ **Son Havadis**, 31 Ekim 1962.

³⁷ **Milliyet**, 31 Ekim 1962.

³⁸ Mediha Akarsan, “1962 Küba Ekim Füze Bunalımı ve Türkiye”, **Silahlı Kuvvetler dergisi**, 114/344, Nisan, 1995, s.22; ayrıca bkz. **Akşam**, 2 Kasım 1962.

³⁹ **Milliyet**, 6 Kasım 1962.

kalmayacağı, aynı zamanda ABD'yi diğer NATO müttefikleri gözünde kötü bir konuma iteceğinin bilincindeydiler⁴⁰.

B- KRİZ DÖNEMİ TÜRKİYE'NİN DIŞ SİYASİ DURUMU

Krizin sonlarına doğru Türkiye Cumhuriyeti Devleti Hükümeti Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Küba arasında yaşanan gerginlikleri yakından takip etti. Özellikle Hükümetin gazetelere verdikleri demeçler krizin pasifde olsa takip edildiği ve gündemde olduğunu göstermekteydi.

Türk basınına da yansıdığı üzere SSCB Amerika'nın karalılığını görünce, yavaş yavaş yumuşamaya başladı. Ve ABD ablukasını karşısında 12 gemisinin rotasını değiştirdi. Diğer gemileri ise Amerikan savaş gemileri kontrolünde problem çıkarmadı⁴¹. Ardından Sovyet Rusya 27 Ekim'de, Küba'daki Sovyet Füzelere'nin sökülmesini kabul edeceklerini, buna karşılık Amerika'nın da Türkiye'deki Jüpiter füzelerini sökmesi gerektiğini bildirdi. Bu şartlar Amerika tarafından kabul edildi. Çünkü füzeler artık demode olduğu biliniyordu. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti için Füzelere bir garanti idi.

Diğer taraftan ABD Türkiye'de konuşlu NATO füzelerinin sökülmesi konusunda hiçbir NATO üyesi ülke ile temasa geçmedi. İngiltere ve özellikle Fransa'nın tutumundan çekiniyordu. Durumdan haberdar edilen ilk müttefik İngiltere oldu. Ve De Gaulle, Amerika'ya gereken desteği sağlayacağını belirtti. Meksika'ya ise ABD Maliye Bakanı Dillon gönderildi. Olayın Küba ile çekişme şeklinde gösterilmeyip, Amerika Birleşik Devletlerinin direkt olarak Sovyetlerin karşısına çıkması Meksika'yı etkiledi. Tabii onlarda Amerika'yı destekleyeceklerine dair söz verdiler. Sovyet uçaklarının ikmallerini Afrika kıyılarında tamamlayıp Küba'ya kadar ulaşma imkanlarını önlemek için gazeteci William Attavrood, Gine Başkanı Sekou Toure'yi, Profesör Philip M. Kaiser de Dekar Başkanı Leopold Senghor'u Sovyet

⁴⁰ Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.188; ayrıca bkz. Mediha Akarsan, **a.g.m.**, s.22.

⁴¹ Haluk Gerger, **a.g.e.**, s.58; ayrıca bkz. Fair Armaoğlu, **20. yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası, Ankara, 1986, s.599. s.611.

uçaklarına iniş izni verilmemesi konusunda ikna etmeyi başardı. Alman Şansölyesi Adenauer de Amerikan Elçisi Dawling tarafından ikna edildi. Böylece Küba diplomatik açıdan da ablukaya alınmış oluyordu⁴². Amerika Küba'da kozlarını çoğaltarak Sovyet Rusya'nın kendi menfaatinden bir imtiyaz elde etmeden geri çekilmesini istemekte idi. Türkiye'deki füzeler de her ne kadar ikinci nesil oldukları belirtilmiş olsa da Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyet Rusya karşısında menfaatini koruyabileceği önemli bir silahtı.

Türkiye'deki füzelerin Küba'daki Sovyet füzelerine karşılık artık bir pazarlık konusu olduğu ABD'nin müttefiki birçok ülke tarafından biliniyordu. Ancak bundan dünya kamuoyunun bir haberi yoktu. Ancak 25 Ekim 1962 tarihinden itibaren Moskova Radyosu ile Türk basınına yansıyan haber ile bu pazarlık kamuoyu tarafından bilinir oldu⁴³.

Ekim ayının sonlarına doğru, Küba üzerindeki Amerikan karantina tedbirlerinin açıklanması ile birlikte, Sovyetler Birliği'nin karşı bir harekete geçeceğine dair endişeler arttı⁴⁴. Bunun yanında Türkiye'deki üslerin sökülmesi dünyadaki kuvvet dengesini değiştirebilirdi. Çünkü NATO'nun konumundaki Türkiye Cumhuriyeti Devleti ileri karakol konumunda idi⁴⁵. Ancak Sovyet Rusya'yı çeviren Amerikan üslerinin bulunduğu memleketlerdeki modası geçmiş bombardıman uçakları ABD için faydadan çok bir yük ve sorumluluk kaynağıydı⁴⁶. Krushev'in Castro'yu Küba'da değil, Türkiye, İran ve civarındaki diğer batı taraftan memleketlere yapacağı baskı ile savunabileceği söz konusuydu. 25 Ekim tarihli Times gazetesinde Türkiye'deki üslerin stratejik faydalarının kalmamış olması muhtemel olmakla birlikte, bu konuda önce NATO içinde anlaşma sağlanmasının gerekeceği ve Türkiye'nin bunu protesto etmesinin mümkün olduğu ileri sürüldü⁴⁷.

⁴² Hasan S. Köni, **a.g.m.**, s.172; ayrıca bkz. Robert s. McNamara, **The Tragedya And Lessons Of Vietnam**, Times Book, Amerika Birleşik Devletleri, 1995, s.32.

⁴³ **Ulus**, 26 Ekim 1962.

⁴⁴ **Hürriyet**, 26 Ekim 1962; ayrıca bkz. Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.91.

⁴⁵ İdris Bal, **a.g.e.**, s.145; ayrıca bkz. Çağrı Erhan, **Türkiye-ABD ilişkilerinin Mantıksal çerçevesi**, İmge kitabevi, Ankara, 2001, s.148; ayrıca bkz. Baskın Oran, **a.g.e.**, s. 516; ayrıca bkz. Mehmet Gönlübol, **a.g.e.**, s. 339.

⁴⁶ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.610; ayrıca bkz. **Milliyet**, 28 Ekim 1962.

⁴⁷ **Vatan**, 28 Ekim 1962.

Bloklar arasındaki gerginlik giderek tırmanmaya devam ederken NATO ittifakı içindeki Türkiye ile bağlarına ilave olarak, Amerika Birleşik Devletleri, Federal Almanya Cumhuriyeti, İngiltere, Fransa, İtalya ve diğer bütün üye devletlerle iki taraflı ilişkilerini samimi ve ileri dostluk seviyesinde geliştirmeye devam etmekteydi⁴⁸.

Kennedy ve ABD dünyadaki gerginliği azaltmayı ve silahsızlanma yarışını durdurmayı arzu etmekte idi. NATO ile Varşova Paktı arasında bir detantın görüşülmesi arzu edildiği takdirde, faydalı tüm teklifleri müttefikleriyle incelemeye hazır bulunduğu ifade etti, bununla beraber, yapılacak ilk şeyin Küba füze üslerindeki çalışmaların durdurulması ve milletlerarası müessir garantiler altında bu silahların etkisiz hale getirilmesi için tedbirlerin alınması olduğunu ve Küba'nın işgal edilmeyeceğine dair garanti verileceğini bildirdi⁴⁹.

Milliyet yazarlarından Orhan Turel 28 Ekim 1962 tarihinde, Küba olayları üzerine NATO ve Amerikan üslerini teftiş etmek üzere Türkiye'ye gelen Avrupa'daki Amerikan Hava Kuvvetleri ve NATO Taktik Hava Kuvvetleri Komutan Yardımcısı Korgeneral Richard Montgomery'nin görüşlerini kaleme aldı. Korgeneral Richard Montgomery, Türkiye'yle ilgili aldığı teklifleri kabule imkan olmadığını, bütün NATO arazisinin bölünmez bir bütün olduğunu, Küba üsleriyle takasın hiçbir zaman konu edilmediğini, NATO ile Varşova Paktı arasında askeri denge meselesi görüşüldüğü takdirde, Türkiye'deki üslerinde bir NATO konusu olarak bilinmesi gerektiği konusunda hemfikir olduklarını ve NATO Konseyi'nde bizi destekleyeceklerini söyledi. Eski Başkan Yardımcısı Nixon da, Türkiye'deki üslerden vazgeçmenin, çorap söküğü gibi diğer gelişmelere yol açacağını ifade etti⁵⁰.

İngiltere Başbakanı Mc Millan, Küba Krizi'nin seyrini izah ederken, Türkiye'deki füze üsleri sorununa da temas ederek, İşçi Partisi mensupları tarafından ve bazı basın ve benzeri çevrelerde Türkiye'deki üslerin Küba'daki Sovyet üsleriyle

⁴⁸ Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.188; ayrıca bkz. www.tbmm.gov.tr/hukumetler.htm

⁴⁹ **Türkiye'nin Savunması**, Dış politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık Sanayi, Ankara 1987, s.85. **Vatan**, 29 Ekim 1962.

⁵⁰ **Milliyet**, 28 Ekim 1962.

mukayese edilmiş olmasını ve bir pazarlık konusu şeklinde mütalaa edilmesini eleştirdi⁵¹.

Sovyetler Birliği 1958'den beri uğraştığı ve üzerinde durduğu Batı Berlin Meselesi'nin çözümü için Küba'daki füzeleri geri çekmeyi planlamaktaydı. Çünkü bu mesele Sovyet Rusya'ya göre öncelikli çözüm bekleyen bir konu idi. 1960 yılında Berlin konusunda yapılmakta olan Eisenhower - Krushev görüşmeleri bir U-2 uçağının Sovyetler Birliği toprakları üzerin düşürülmesiyle kesintiye uğradı⁵².

Gene aynı yıllarda Çin - Sovyet çekişmesi de su yüzüne çıkmış bulunuyordu. Sovyetler'in çekindiği noktalardan biri de gerek Batı Almanya gerekse Kıt'a Çin'inin nükleer silahlara kavuşmaları ve bir savaş halinde Sovyetler'in iki ateş arasında kalmaları idi⁵³. Bu yorumu yapanların düşündüğüne göre hem Batı Almanya'yı hem de Kıt'a Çin'ini silahsızlandırmanın yolu Havana'dan geçiyordu.

Krushev'in bu yolu seçişinin ana nedeni olarak batılı yazarlar, Küba istilasının gerçekleştirilememiş olmasının ABD için psikolojik bir koşul yaratmış olduğunu ve Kennedy'nin Krushev'le Viyana'da yaptığı görüşmelerde suçluluk psikozu içinde olduğunun karşı tarafça fark edilmiş bulunduğunu ileri sürmeleri idi. Viyana görüşmelerinde Krushev'in, Kennedy'ye Küba hakkında serzenişte bulunması üzerine Kennedy bu olayın bir hata olduğunu kabul ederek: "*siz kendi ülkenizde hiç hata yapmaz mısınız?*" sorusunu sormak zorunda kaldı. Böyle bir açığı yakalayan zamanın Sovyetler Birliği lideri asıl amacının ne olduğunu da belirtti. Konuşmaların özetinden Sovyetler'in ana amacının ne olduğu anlaşılıyor; buna göre önce Almanya ile barış anlaşması imzalanmalı ve nükleer silahların sınırlandırılması konusunda da Sovyetler'in istekleri kabul olunmalı idi. Viyana görüşmelerinde Krushev'in muhtemel bir savaş tehdidi Amerikalıları çok etkilemiş olmalıydı ki 1961 Ağustos'u sonunda Sovyetler'in

⁵¹ **Milliyet**, 29 Ekim 1962; ayrıca bkz. Turan yavuz, **a.g.e.** s.164.

⁵² Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.188; ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, 261; ayrıca bkz. A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.39; ayrıca bkz. Baskın Oran, **a.g.e.**, s.516; ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **20. yüzyıl Siyasi Tarihi, Türkiye İş Bankası**, s.599; ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi tarih**, s.534; ayrıca bkz. Oral Sander, **Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964**, s.193.

⁵³ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, s.564; ayrıca, Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.188; ayrıca bkz. Oral Sander, **Sovyet Dış Politikası**, s.19.

100 megatonluk hidrojen bombası denemeleri karşısında seyirci kaldıkları dikkati çekti⁵⁴.

Bazı siyaset adamları ise Sovyetler'in amacının daha değişik olduğu, Sovyetler'in Küba'ya füzelerini çıkarmalarındaki asıl amacın Türkiye ve İtalya'daki füze üsleri ile bu füzelerin pazarlık konusu yapılacağı fikrinde idiler⁵⁵. Bu gibi görüşlere rağmen Türkiye'nin büyük kuzey komşusu Sovyetler Birliği ile ilişkilerini, mevcut milletlerarası anlaşmalarla ahenkli olmak ve karşılıklı saygı esasına dayanmak üzere, iyi komşuluk ilişkileri geliştirmek, Sovyet Rusya'ya karşı Türkiye'nin ana politikası haline gelmekteydi. Kritik bir dönem yaşayan dünya ve tehlikenin yanı başındaki Türkiye Atatürk döneminde olduğu gibi kuzey komşusu Sovyetler Birliği ile ilişkilerini ayarlamalı ve denge politikasına devam etmeliydi⁵⁶. Ancak Moskova, münasebetleri bilinçli olarak zedelemekten geri durmadı.

Krushev'in 28 Ekim'de 1962 tarihinde gazetelere yansıyan mesajı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı takındığı tavrı, "*Küba Krizi'nin çözümünü için yapılacak müzakerelerde, Türkiye'deki üsler meselesini ele alacağını ve Küba'daki Sovyet füzelerinin tahliyesi için Amerikan silah ve askerlerinin Türkiye'den çekilmesini şart koşacağını*"⁵⁷ açık bir şekilde gösterdi. İkinci haftanın sonunda Moskova Küba'dan füzelerini çekmeye razı oldu ancak bir şartla, o da NATO füzelerinin Türkiye'den çekilmesi şartı idi. Krushev tartışmasız bunu talep etmekteydi⁵⁸.

Amerika böyle bir pazarlığa yanaşmadı. Ruslar'ın Küba konusunda çıkan ihtilaftan faydalanarak Türkiye'deki üsleri mesele yapacağı bilindiğinden bu konuda Türk ve Amerikan yetkilileri görüşlerini açıklamış bulunuyorlardı. Buna göre ABD ve

⁵⁴ Hasan S. Köni , **a.g.m.**, s.178.

⁵⁵ **Hürriyet**, 28 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Ulus, Dünya**; ayrıca Bkz. Hasan S. Köni, **A.g.m.**, s. 179.

⁵⁶ Mehmet Gönübol, **a.g.e.**, s.341.

⁵⁷ **Hürriyet**, 28 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Ulus, Milliyet, Son Havadis**; ayrıca bkz. Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.163.

⁵⁸ Ernest R. May ve Philip D. Zelikow, **Kennedy Tutanakları ve Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar**, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapçılık San. Ve Tic. A.Ş., İstanbul, 1998, s.71. Mesut Hakkı Çaşın, **Çağdaş. a.g.e.**, s.188.

Türk Hükümeti Küba'daki Sovyet füze üsleri ile Türkiye'deki üsler arasında herhangi bir benzerliği kabul etmemekteydi⁵⁹. Ve bu görüşün dayandığı konular şunlardı:

1-Küba'daki üsler doğrudan doğruya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nindi ve Küba ile Sovyet Rusya arasında yapılan ikili bir anlaşmaya göre kurulmuştu. Türkiye'deki üsler ise Amerika'nın değil, NATO'nundu ve Amerika ile yapılan ikili bir anlaşmaya dayanmamaktaydı⁶⁰.

2- NATO'nun Türkiye'de üsler kurulmasına karar vermesi, Sovyetler'in 1957'de silahlı kuvvetlerini atom başlıklı füzelerle teçhiz ettiklerini resmen açıklamasından sonraydı. Tecavüz maksadıyla değil, sırf bu açıklamanın ışığı altında alınmak zorunda kalınan savunma tedbiriydi. Sovyetler'in Küba'da gizlice ve süratle kurdukları üsler ise Amerika kıtasına saldırıyı mümkün kılan ve kıtanın güvenliğini tehdit eden bir durumdu.

Bu iki geçerli neden, Amerikan Hükümeti'nin, Krushev'in ileri sürdüğü şartlara razı olmayacağını, Türkiye'deki üslerin pazarlık konusu edilemeyeceğini göstermekteydi. Dolayısıyla Amerika, Küba'nın ablukasıyla mevcut statükoyu lehinde değiştirecek bir sonucu amaç edindi.

Sonuç olarak, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile ilişkilerinin gerginleşmesinin sebebi Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün siyasetini terk etmesi oldu⁶¹. Türkiye 1956 yılına kadar Sovyetler Birliği ile ilişkilerini denge politikası çerçevesinde yürüttü. Ancak 1956 yılından sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Ortadoğu buhranları sırasında izlediği politika Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin duyduğu güvensizliği pekiştirdi. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin NATO'ya girdikten sonra topraklarında kurulmasını onayladığı NATO askeri üsleriyle hava alanları zamanla Türkiye ve Sovyetler Birliği

⁵⁹ **Dünya**, 28 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Hürriyet, Cumhuriyet, Vatan**; ayrıca yine bkz. Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.166; ayrıca yine bkz. Hasan Köni, **a.g.m.**, s.177.

⁶⁰ **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Vatan, Ulus, Dünya**; ayrıca bkz. Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre yay., İstanbul, 2001, s.299.

⁶¹ Mehmet Gönübol, **a.g.e.**, s.341.

II-KÜBA KRİZİ'NİN ÇÖZÜMÜNDE TÜRKİYE'NİN ROLÜ

Uluslararası arenada 1945-1960 seneleri, Doğu ile Batı blokları arasında soğuk savaş çatışmalarının hakim olduğu dönemdi. İki kutuplu sistemde Stalin'in ölümünden sonra, göreceli bir yumuşama başladı. Bunun sonucunda 1956 yılında Sovyet Birliği (SSCB) dış politikada yeni bir çizgi benimsediğini, zor kullanma yolunu kullanarak genişleme ve nüfuzunu arttırmaktan vazgeçip, barış içinde bir arada yaşama, ekonomik yarışma ve her milletin kendi özelliklerine göre gelişeceği prensiplerini kabullendiğini dünya kamuoyuna duyurdu¹. Ardından, 1970'li yıllar ise, iki blok arasında “*yumu ama*”² nın (detante) hakim olduğu devreydi. 1960'lı yıllar, bu iki dönem arasında yer aldı ve ara bir dönemi teşkil etti. Ara dönemin en önemli özelliği, soğuk savaşı anımsatacak şekilde çatışma ve ihtilafların ortaya çıkmasına rağmen, uluslararası karşılıklı ilişkilerde, bir yumuşama başlama sinyali vermesiydi. Nitekim 20 Haziran 1963 de, Kremlin ile Beyaz Saray arasında, özellikle Küba Krizi'nin yaşandığı sırada yanlış anlamaların önlenmesi amacı ile bir “*Kırmızı Telefon*” hattı kuruldu³. Bu telefon ile iki devletin liderleri doğrudan doğruya konuşabileceklerdi.

Bu bağlamda olmak üzere, Küba Krizi hem soğuk savaşın doruğunu, hem de 1962 sonrasında uluslararası ilişkilerde tedrici ve kararlı bir şekilde gelişmeye başlayan yumuşama olgusunun kilit noktalarından birini oluşturması bakımından önem arz eder.

Küba Krizi, Türkiye'nin Batı İttifakına olan sadakatini göstermesi bakımından önemliydi. Küba'daki krizin aciliyeti, zamanın Başbakanı İnönü'ye ABD Büyük Elçiliği

¹ Oral Sander, **XX. XXI. XXII. Kongreler ve Sovyet Dış Politikası**, Sevinç Matbaa, Ankara, 1967, s.39; ayrıca bkz. Mediha Akarsan, “1962 Küba Ekim Füzeleri Bunalımı ve Türkiye”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, 114/344, Nisan 1995, s.20; ayrıca Bkz. Haluk Gerger, **Soğuk Savaşın Yumuşamaya**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1980, s.58; ayrıca bkz. Robert s. McNamara, **The Tragedya And Lessons Of Vietnam**, Times Book, Amerika Birleşik Devletleri, 1995, s.32; ayrıca bkz. Paul Kennedy, **Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**, çev. Fikret Üçcan, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1999, s.376.

² Oral Sander, **Siyasi Tarih**, AÜSBF yay., Ankara, 1984, s.638; ayrıca bkz. Fair Armaoğlu, **20. yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası, Ankara, 1986, s.621.

³ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.611.

Müsteşarı Barnes tarafından, Dışişleri Bakanımız Feridun Cemal Erkin yoluyla bildirildi ve ABD'yi destekleme kararı derhal alındı. Krizin Türkiye Cumhuriyeti Devleti üzerinde beliren büyük tehlike olmasına rağmen başbakan İnönü mecliste yaptığı konuşmasında “*Türkiye'nin ba ı sıkı inca müttefiklerimizden görevlerini yerine getirmelerini nasıl isteyeceksek bizde mükellefiyetimizi yerine getirece iz*” dedi⁴.

Buhranın bu devresinde Türkiye açısından ilginç bir gelişme de 25 Ekim 1962 tarihli “*Washington Post*” gazetesinde Walter Lippman adlı bir yazarın makalesinde buhrana yeni bir çözüm yolu göstermesiydi. Lippmann'a göre Küba ve Berlin tamamıyla ayrı ayrı konular olup aslında Küba ile kıyaslanması gereken yer Türkiye Cumhuriyeti Devleti idi. Bu iki ülke arasındaki diğer bir benzerlik de Türkiye'deki ABD - NATO üsleri gibi Küba'daki Sovyet üslerinin askeri açıdan çok az bir değere sahip olmasıydı. Her iki ülkedeki füzeler dünya kuvvet dengesi değiştirilmeden sökülebilirdi⁵.

Bu bağlamda, Krushev, Küba'nın Amerika topraklarından 90 mil uzakta olmasına rağmen Türkiye ile sınır komşusu olduklarını ve Türkiye'de saldırgan silahların bulunduğunu ileri sürerek bu ülkedeki silahların kaldırılmasına karşılık Küba'daki füzelerin kaldırılacağını bildiriyordu⁶. Durumun böyle bir pazarlığa dönüşmesi Amerika Birleşik Devletleri'ni zora sokmaktaydı. Gerçekte ABD Hükümeti Türkiye ve İtalya'daki füze üslerinin kaldırılmasını 1961'den beri düşünüyordu. 1962 Mayıs'ında Oslo'da yapılan NATO toplantısında Dean Rusk meseleyi Türk ve İtalyan Dışişleri Bakanlarına açmıştı. Fakat Dışişleri Bakanımız Selim Sarper'in buna yanaşmaması karşısında mesele orada bırakıldı. Ağustos ayında Amerikan Milli Güvenlik Konseyi momerandumunda (NASAM) bu füzelerin kaldırılması gerektiği bildirilmişti. George Ball'la Türk Büyükelçisi arasında geçen konuşmalarda, bu füzelerin kaldırılmasının Türk kamuoyu üzerinde zararlı etkileri olacağını bildirilmesi üzerine bu konunun üzerine daha fazla düşülmedi. Aynı füzeler bu kez pazarlık konusu oldu⁷.

Türkiye'deki füzelerin alelacele sökülmelerinin NATO'da şüphe yaratması ve

⁴ **Hürriyet**, 25 Ekim 1962; ayrıca bkz. Hasan S. Köni , “*Küba Buhranı, Uluslararası Alana Etkisi ve Türkiye*”, **Ankara İktisat ve Ticaret İlimleri Akademisi Dergisi**, VI/1-2, 1974, s.173.

⁵ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.597; ayrıca bkz. Turan Yavuz, **Satılık Müttefik** , Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 1999, s.128.

⁶ **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazeteye bkz. **Hürriyet**.

⁷ Mesut Hakkı Çaşın, **Çağdaş Dünyada Uluslararası güvenlik Stratejileri ve Silahlanma**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1995. s.189; ayrıca bkz. Hasan S. Köni, **a.g.m.**, s.539.

Avrupa’da, ABD’nin kendi çıkarı için güvenliklerini tehlikeye attığı izlenimi uyandırması söz konusuydu. Ancak resmi kanalların beyan ettiklerine göre, BM gözetimi altında nükleer silahların sökülmesine karşılık ABD derhal karantinayı kaldıracak ve Küba’ya karşı herhangi bir istila hareketine girişmeyecekti⁸. Dolayısıyla Türkiye ve İtalya’daki füzelerden bir bahis yoktu.

Kruschev 28 Ekim tarihli mektubunda Türkiye’deki füzelerden artık bahsetmeyip etmeyip sadece Küba’daki füzelerin sökülüp geri götürüleceğini bildırıyordu. Böylece kriz sona ermişti⁹.

A- TÜRKİYE’DEKİ JÜPİTER FÜZELERİNİN ÖNEMİ

1959 yılında ABD Türkiye ve İtalya ile Jüpiterler konusunda sonunda anlaşmaya vardı. İlk Jüpiter birliği Türkiye ve İtalya’da Kasım 1961’de operasyonel hale getirildi. Kısa bir zaman diliminin ardından Jüpiter birlikleri Türkiye ve İtalya ordularının bünyesinde yer almaya başladı. Toplamda 30 füze İtalya’ya ve 15 füze de Türkiye’ye konuşlandırıldı¹⁰. SM-78 füzeleri tek safhalı roketlerdi. Roketlerin yakıtı sıvı oksijen ile sağlanıyordu. Motorları Thor’lar ile aynı olmasına rağmen Jüpiterler Thor’lardan daha verimli kullanıma sahipti. Asıl üstünlükde Jüpiterlerin hareketli olmasından kaynaklanıyordu. Ayrıca Jüpiterlerin konuşlandırılıp sökülmesi daha kolaydı. Ayrıca, yirmiden az kamyonete ihtiyaç duyuluyordu. Bu da füzelerin muharebe sahasında sürekliliğini sağlayan önemli faktörlerden idi. Dolayısıyla Jüpiterler hareketliliği sebebiyle kolay hedef teşkil etmiyorlardı. Ayrıca jüpiterler atmosfer içinde daha uzak mesafelere daha yüksek süratla yol alabiliyordu. Ve sonuç olarak çok daha sağlıklı vuruşlar kaydedebiliyordu¹¹.

⁸ **Vatan**, 2 Kasım 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Cumhuriyet, Milliyet, Dünya**.

⁹ **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1962; ayrıca bkz; ayrıca bkz. Hasan S. Köni **a.g.m.**, s.177; ayrıca bkz. İdris Bal, **Türk Dış Politikası**, Nobel yay., İstanbul, 2004, s.40.

¹⁰ Mehmet Gönübol, Cem Sar vd.,**Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1965**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s.317; ayrıca bkz. Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.68; ayrıca bkz. A.Öner Pehlivanoğlu, **Küba Krizi ve Nükleer Savaş Eşiğinde Türkiye**, Kastaş yay., İstanbul, 2003. s.64.

¹¹ M. Gönübol, **a.g.e.**, s.317; ayrıca bkz. Ernest R. May ve Philip D. Zelikow, **Kennedy Tutanakları ve Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar**, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapçılık San. Ve Tic. A.Ş., İstanbul, 1998, s.71.

Jüpiter füzelerinin Türkiye Cumhuriyeti Devleti topraklarına ilk konuşlandırılma meselesi 1957’de Avrupa’da yapılan NATO Güvenlik Konferansı’nda gündeme geldi¹². Türkiye Cumhuriyeti Devleti, konferansta başbakanlık seviyesinde temsil edildi. Konferansta görüşülecek en önemli meseleyi Avrupa’da güdümlü mermi ve füze üslerinin tesisi teşkil ediyordu. Başbakan Adnan Menderes ve NATO Genel Sekreteri Henry Speak görüşmesinde şu üç noktaya temas edildi; 1- NATO’nun kuvvetlendirilmesi, 2- Güdümlü Mermiler meselesi, 3- İlimi ve iktisadi işbirliği¹³.

NATO stratejisinin bir parçası olarak Türk topraklarına konuşlandırılması planlanan füzelerin yerleştirilme sebebi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin güvenliğini sağlamak olarak belirlendi. Bunun üzerine Başkan Eisenhower NATO üyelerinden destekleyici davranışlar sergilemelerini istedi ve Başbakan Menderes Ortadoğu’yu Komünizme karşı Türk Ordusunun koruduğunu belirtti¹⁴. Konferans sonuçlandığında, NATO’ya üye devletler, füzeleri kabul eden ve etmeyen ülkeler olarak ikiye ayrıldı. Kabul eden ülkelerin arasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti de vardı¹⁵.

Dolayısıyla Jüpiter Füzeleri Nisan 1962’de Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne konuşlandırılmaya başlandı¹⁶. Füzelerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti için önemi çoktu. Birçok Avrupa Devleti füzeleri, kendi topraklarına yerleştirmekten kaçınırken Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin de konuşlandırmak için çok nedeni vardı. Bu sebeplerin başında Sovyet Rusya’nın uyguladığı yayılcı politika ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni de artık bir hedef olarak görmesi gelmekteydi. Ayrıca Türkiye’nin silahlı kuvvetleri teknoloji, silah, araç ve mühimmat bakımından yetersiz durumdaydı. Nükleer füzeler kendini II. Dünya Savaşı sonunda Japonya’da tüm dünyaya karşı ispatlamıştı. Bu da Türkiye için önemli bir prestij kaynağı idi. Füzeler sayesinde Amerika Birleşik Devletlerinden destek alabilmekte ve Ortadoğu’da yüksek bir caydırıcı güce sahip olup ülke güvenliği için daha fazla masraf yapması gerekmekte idi.

¹² **Akşam**, 15 Aralık 1957.

¹³ **Cumhuriyeti**, 16 Aralık 1957; ayrıca aynı tarihli şu gazeteye bkz. **Akşam**; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.189.

¹⁴ **Akşam**, 17 Aralık 1957.

¹⁵ **Akşam**, 20 Aralık 1957.

¹⁶ A. Öner Pehlivanoglu. **a.g.e.**, s.64.

Ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti, topraklarına Jüpiter nükleer füzeleri yerleştirmeyi kabul ederek SSCB için bir karşı vuruş hedefi haline geldi¹⁷. Küba Krizi esnasında SSCB lideri Kruschev'in basına verdiği demeçlerde Türkiye'yi de tedirgin eden ultimatolar vermesi jüpiterlerin faydalı olduğu kadar zararlı olduğunun bir göstergesiydi¹⁸.

Küba Krizi'nin ortaya çıkmasıyla Türkiye'deki Jüpiter füzeleri Sovyetler Birliği tarafından gündeme getirildi. Moskova'nın sebebi ise Türkiye ile bir ada devleti olan Küba'ya eş tutması idi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kendi güvenliğini düşünerek aldığı füzeler ile SSCB'nin hedefi haline geldiği gibi ekonomik yönden de bunalım içinde idi. Bu durum Türkiye'yi "*çıplak olsa da silahlı*" konumuna sokuyordu¹⁹. Sorun çözüm beklemekte ancak iki süper güç taviz vermeme çabasıındaydı. Dolayısıyla kriz sadece kapsadığı ülkelere etkide bulunmadı ve tüm dünya kamuoyunun dikkat ve korku ile takip ettiği bir süreç haline geldi. Küba bunalımının iki önemli özelliği vardı. Bunlar da sırasıyla;

- a. Küba Krizi'nin korkutucu olması özelliği,
- b. Küba Krizi'nin öğretici olması özelliği²⁰.

Küba Krizi'nin korkutucu olma özelliği, Küba Krizi'nin en önemli özelliği idi. Uluslararası arenada, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra görülen iki kutuplu sistemin dünya politikasında sürekli bir yanı olmamıştı. Şöyle ki, nükleer silahların ortaya çıkardığı karşılıklı yıldırma durumu, bu araçların etkin bir siyasal güç olarak kullanılması olasılığını büyük ölçüde azalttı. Bu açıdan 1962 Küba Füze Bunalımı nükleer silaha sahip Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin, diğer bir ifadeyle iki süper gücün ateşle oynadıklarını göstermesi bakımından önemli idi. Çünkü bu kriz ile dünya tarihinde ilk defa insanlık bir nükleer savaş tehlikesiyle karşı karşıya geldi ve buhranın doğurduğu kriz esnasında, her iki süper gücün de, düğmeye basarak nükleer silahların ateşlemesi an meselesiydi.

Küba Krizinin öğretici olması özelliği ise, Küba Krizi esnasında nükleer savaşın eşiğine gelinmiş olmasıydı. Savaşın eşiğine gelinmiş olması, dünyanın dayandığı ince dengenin kolaylıkla kopabilecek duruma gelmesinin ne kadar mümkün olduğunun ve bu

¹⁷ Baskın Oran, **Türk dış Politikası**, İletişim yay., İstanbul, 2001, s.516; ayrıca bkz. M. Gönübol, **a.g.e.**, s.317.

¹⁸ **Hürriyet**, 26 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Cumhuriyet**, **Ulus**, **Dünya Gazetesi**, **Son Havadis Gazetesi**, **Hürriyet**, **Vatan**; ayrıca bkz. **Vatan**, 28 Ekim 1962; ayrıca yine bkz. **Vatan**, 1 Kasım 1962.

¹⁹ Baskın Oran, **a.g.e.**, s.516

²⁰ Mediha Akarsan, **a.g.m.**, s.20.

nedenle iki süper devletin aralarındaki ilişkilerde sertlikten ziyade dikkatli davranmanın önemi ortaya çıkıyordu.

B- ABD’NİN TÜRKİYE’DEN KRİZİN ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK İSTEKLERİ

1- Jüpiter Füzeleri

1959 yılında Roma’da yapılan NATO Devlet Başkanları Zirvesi sırasında bazı ittifak üyesi ülkelerde nükleer silahların konuşlandırılması yönünde bir karar alındı²¹. Bu çerçevede öncelikli olarak Türkiye ve İtalya’ya nükleer silahlar yerleştirildi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne de Amerika Birleşik Devletleri’ne ait olan Jüpiter füzeleri konuşlandırıldı. Söz konusu füzelere nükleer başlık taşıyan, 2,500 km menzili olan, ve Sovyetler Birliği’ni rahatsız eden füzelere²². Küba Krizi sırasında Türkiye’ye danışılmadan sökülmesi yönünde ABD yönetimi tarafından karar alınan füzelere de bunlardı²³. Varşova Paktı ile çekişmesi döneminde NATO’nun nükleer stratejisi, gerektiği takdirde, Varşova Paktı nükleer silaha başvurmamış olsa dahi nükleer silaha ilk başvuran taraf olmağı. Güvenliğı için bu hakkı her zaman kendinde gördü²⁴.

Kennedy, Türkiye’deki füzelere bir anda ABD-SSCB gündeminin en üst sırasına tırmanmasını kabullenmek istemedi. Dolayısıyla 18 ay önce işbaşı yaptığında jüpiterlerin sökülmesi yönünde Türk Cumhuriyeti Hükümeti yetkilileriyle temaslar başlatmıştı. Türkiye, jüpiterlerin sökülmesini reddedince de konu bir süre için rafa kaldırıldı, ancak bu füzelere Küba Krizinde Kennedy’nin elini kolunu bağladı²⁵.

SSCB lideri Krushev, ABD Başkanı Kennedy’den isteklerini açık bir şekilde istemekte ve ABD’yi Türkiye karşısında zor duruma düşürmekte idi. Moskova Radyosu tarafından saatlerce Türkiye’de konuşlu jüpiter füzelere hakkında bahsedilmesi,

²¹ İdris Bal, **a.g.e.**, s.39

²² Robert s. McNamara, **a.g.e.**, s.32. Mehmet gönübol, **a.g.e.**, s.339.

²³ Mediha Akarsan, **a.g.m.**, s.20.

²⁴ Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.193.

²⁵ **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazeteye bkz. **Akşam**, 1 Kasım 1962.

Krizin sessiz diplomasi yönünü yok ediyordu. Artık tüm pazarlıklar dünya kamuoyu önündeydi²⁶.

Beyaz Saray için artık karar verme zamanı gelmişti. Ya Küba'daki füzelere karşılık olarak Türkiye'dekileri sökecekti ki bu durum bilhassa NATO ittifakı içinde ABD'ye zayıf, güvenilmeyen ve krizde yenik düşmüş taraf görünümü verecekti. Ya da katı tutumuna devam edecek ve sonucu kestirmeye çalışacaktı²⁷. İkinci yolu seçtiği takdirde Küba'daki füzeler ile Türkiye'deki jüpiterlerin takasını kabul etmeyecekti. İkinci seçeneğin sonunda da üçüncü dünya savaşı ihtimali olabilirdi.

Moskova Radyosu'ndaki haber ve sağda solda çıkan haberler Türk basınına da harekete geçirdi ve krizin 12. gününden itibaren konu manşetlere çıktı²⁸. Milliyet gazetesi, sürmanşetten verdiği haberde “*Krushev Türkiye'deki üsleri pazarlık konusu yapıyor*” başlığı atarken, o günkü başyazıda Milliyet gazetesi yazarı Sami Kohen “ *imdi ne olacak?*” sorusuna cevap arıyordu²⁹.

Diğer taraftan, dünyada yankı bulan abluka, başta ABD içinde olmak üzere diğer ülkelerde de protestolara sebep oldu. İnsanlar pankartlar açıp abluka aleyhinde açıklamalarda bulunuyorlardı³⁰. Nükleer bir savaşın eşiğinde olan dünya kamuoyu, muhtemel facianın farkındaydı. Ayrıca 25 Ekim'de Papa barış çağrısında bulunarak U. Tant'a destek verdi³¹. Soğuk Savaş Döneminin en tehlikeli krizi Küba Füze Krizi ise, Küba Krizi'nin en tehlikeli anı da, kriz ile savaş veya barış kararının bıçak sırtında olduğu 27 Ekim 1962 Cumartesi günü idi³².

Krizin tırmandığı bu sıralarda, Krushev'in Sovyet Radyosuna yaptığı açıklama asıl niyetini koymaktaydı; “*Küba'nın, Amerika sahillerinden 80 mil mesafede oldu u için endi elendi ini söylemektесiniz. Fakat Türkiye de bizim kapımızdadır. Bizim muhafızlarımız*

²⁶ George Mc. Ghee, **ABD, Türkiye, NATO ve Ortadoğu**, Cem yay., Ankara, 1993, s.227; ayrıca bkz. **Vatan**, 28 Ekim 1962, ayrıca aynı tarihli şu gazeteye bkz. **Hürriyet**; ayrıca bkz. Baskın Oran, **a.g.e.**, s.516.

²⁷ Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.189.

²⁸ **Dünya**, 24 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazeteye bkz. **Vatan**, **Ulus**, **Son Havadis**, **Hürriyet**, **Cumhuriyet**, **Akşam**; ayrıca yakın tarihli şu gazetelere bkz. **Dünya**, 25 Ekim 1962, **Cumhuriyet**, **Vatan**, **Akşam**.

²⁹ **Milliyet**, 31 Ekim 1962.

³⁰ **Ulus**, 27 Ekim 1962.

³¹ **Vatan**, 26 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Ulus**, **Son Havadis**.

³² Ernest R. May ve Philip D. Zelikow, **a.g.e.**, s.78. A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.130.

*Türk hudut muhafızları ile kar ı kar ıyadır*³³ diyerek, Türkiye'deki füzelerin saldırı maksatlı olduğunu ifade etti.

Pentagon, Küba'ya yapılacak askeri bir müdahale sonucunda Türkiye'ye misilleme yapılacağı üzerinde duruyordu. ABD, müttefiklerine böyle bir saldırının gerekliliği hususunda nasıl bir yol kullanacağını anlattı. Küba füzelerine karşı Türkiye'deki füzeleri kaldırmayı teklif edeceklerini de söyledi. Eğer Küba'ya askeri müdahale yapılırsa aynı müdahaleyi Ruslar'ın Türkiye'ye yapabilecekleri ihtimalinin üzerinde duruldu. Sonunda Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin yerine polaris denizatlılarının koyulması önerildi³⁴.

2- Polaris Denizatlıları

Anlaşma dönüp dolanıp Türkiye'de konuşlu Jüpiter Nükleer füzelerinde düğümliyordu. Aslında Türkiye barış yolunda ABD'nin birçok isteğini yerine getirmeye razı idi. Bunu hem Atatürk'ün zamanında koyduğu barış ilkesinin sonucu olarak hem de çıkacak muhtemel bir harbin vereceği yıkımın sonucunu düşünerek yapıyordu. Bundan dolayı mecliste veya gazetelerde verilen beyanlar hep barışçıl olmuş sivri eleştiriler kullanılmamıştır. Başbakan İnönü'nün 12 Ekim'de yapmış olduğu konuşma bu yöndedir. *“Barı içinde ya amak isteyen bir milletiz. Milletlerarası ihtilâfların barı yolu ile hallini candan arzu ediyoruz. Vahim tehlikelere maruz kalmı bir millet olarak aynı kaderde bulunan milletlerle tamamıyla tedafüi ittifaklarımız vardır. Biz tehlike kar ısında bulundu umuz vakit, müttefiklerimizden tesanüt vazifelerini yapmalarını isteyece imiz gibi, müttefiklerimizden biri vazifemizi ifa etmemizi talep etti i vakit, biz de mükellefiyetimizi elbet yerine getirece iz”*³⁵.

Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde herkes füzelerin sökülmesine taraftar değil idi. Bu vekillerden biri de Erzurum Milletvekili Turhan Bilgin idi. Mecliste söz isteyen ve kürsüye çıkan Bilgin jüpiter füzelerinin sökülmesi konusunda meclis tutanaklarına şu fikirleri beyan etti;

“Muhterem arkada lar, bugünkü Ak am gazetesi, Türkiye'de füze rampaları sökülüyor man etini ta ıyan önemli bir haber vermektedir. Verilen malumat do ru ise,

³³ **Vatan**, 28 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazeteye bkz. **Hürriyet**.

³⁴ Kayhan Sağlamer, *“Jüpiterlerin Gidi i Polarislerin Geli i”*, **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1963; ayrıca bkz. Ernest R. May ve Philip D. Zelikow, **a.g.e.**, s.7104; ayrıca bkz. M. Gönübol, **a.g.e.**, s.317.

³⁵ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Cilt 8, 12 Ekim 1963, s.26.

Amerika Hükümeti Pentagon'un tavsiyesine dayanarak Türkiye ve talya'daki orta menzilli füze rampalarının sökülmesine karar vermiştir. Örenmek istediğini u konularda bilgi edinmek isterim;

1- Türkiye'de konulu jüpiter füzelerinin sökülmesi mevzuunda bir münasebet mevcut mudur?

2- NATO'nun Eski Ba kumandanı Norstadın mümanaatına rağmen rampaların sökülmesi hususunda daha evvelden NATO devletleriyle herhangi bir mutabakata varılmış mıdır?

3- Rampaların sökülmesi ü NATO'nun ve dolayısıyla hür dünyanın müdafaa gücüne tesir icra edecek mi?"³⁶

Erzurum vekili Bilgin'in bu sorularına karşılık Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar'ın beyanı da şu şekildedir:

"Muhterem arkadaşlarım, bir dakika için huzurunuzu i gal edeceğim. Günün mevzuu haline gelen NATO füzeleri mevzuunda Hükümetin görüşünü ifade etmek için huzurunuzda çıkmış bulunuyorum.

NATO ittifak sisteminin daha etkili nükleer silâhlarla müdafaaasını sağlamak için Türkiye'deki Jüpiter füzeleri yerine polaris füzelerinin ikamesi konusunda Türkiye ile Birleşik Amerika arasında devam eden müzakereler müspet olarak inki af etmektedir. Netice alınır alınmaz NATO Konseyine teklif yapılacaktır. Malûmatınıza arz ederim"³⁷.

Erzurum Milletvekili Bilgin sorduğu sorularda haklı idi. Çünkü bu füzelerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden çekilmesi Avrupa Devletlerinin menfaatleri açısından dezavantajlı bir durumdu. Zira, Küba Krizi sırasında Avrupa müttefikleri Amerika'yı desteklediler. Ancak Avrupa Devletleri, kendi menfaati ve güvenliği söz konusu olduğunda, Amerika'nın en tehlikeli ve sert kararları almaktan çekinmediğini görmüştü. Bu sebeple Başkan Kennedy, İngiltere başbakanı Mcmillan ile Başkan De Gaulle'e şahsi bir temsilcisini gönderip durumu

³⁶ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt 8, 12 Ekim 1963, s.70.

³⁷ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt 8, 10 Kasım 1963, s.89; ayrıca bkz. Afif Büyüktuğrul, "Marmarada Bir Polaris Denizaltı Gemisi", Cumhuriyet, 14 Nisan 1963; ayrıca bkz. M. Gönübol, a.g.e., s.317.

izah etmek istediği zaman, gelen temsilciye de De Gaulle “*bana bilgi vermeye mi geldiniz, yoksa danı maya mı?*” diye serzenişte bulunmaktan kendini alamamıştı³⁸.

Nihayet, Güvenlik Konseyi'nin gecikmeksizin toplanmasının ardından, BM genel sekreteri U. Tant, iki devlet arasındaki krizi çözmek için girişimde bulundu. Savaşa neden olmadan barışçıl Çözüm arayışında olan U. Tant, SSCB'nin silah nakline, ABD'in de ambargoya bir süre ara vermesinde karar kıldı³⁹. Bu sayede Küba açıklarında seyretmekte olan bir Sovyet tankeri durdurulmaksızın ablukayı aşabildi⁴⁰.

Açıkça görüleceği gibi Başkan Kennedy kısa sürede alınacak ani tedbirlerle, uzun süreli tedbirleri birbirinden ayırmaktaydı. Kennedy için önemli olan Amerika Birleşik Devletleri için yaratılan tehdidin hemen kaldırılmasıydı. Jüpiterler ise daha sonra ele alınacak bir düzenleme içinde düşünülebilirdi. Ayrıca pazarlık kümeleri de bir birine uymamaktaydı. Bir yanda birdenbire Küba'ya yerleştirilen füzeler, öte yanda çok önce yerleştirilmiş bulunan ve yerleştirildikleri anda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin tepkisiyle karşılaşmadığı için, üstü kapalı olarak kabul edilmiş füzeler bulunuyordu. Zaten, Küba'daki Sovyet füzelerinin kaldırılacağına dair Krushev'in Kennedy'e yazdığı 28 Ekim 1962 tarihli mektupta Türkiye'deki Jüpiter füzeleriyle ilgili hiçbir söz bulunmamaktaydı⁴¹. Aynı gün Kennedy'nin Krushev'e gönderdiği bu sağduyulu kararından dolayı kendisini tebrik ettiği mektupla ve ABD'nin ablukayı kaldırmasıyla, bunalım atlatıldı. 20. yüzyılın “*Monroe Doktrini*”⁴² başarıya ulaşmıştı⁴³.

27 Nisan 1963 tarihinde, yani Küba Füze Krizi'nin sona ermesinden tam tamına 6 ay sonra Dışişleri Bakanı Dean Rusk, yapılacak CENTO Toplantılarına katılmak üzere bölgeye giderken Ankara'ya uğradı⁴⁴. Ziyaret amacı, Türkiye'ye teşekkür etmektir. İşte tam bu sıralarda Türkiye aniden jüpiterlerin sökülmesine razı olacağı yolunda bir politika izlemeye başladı. Birden gazetelerde jüpiterlerin modası geçmiş silah sistemleri olduğuna yönelik haberler çıkmaya başladı. Herkes tek bir ağızdan polaris denizaltılarını konuşuyor ve bunların Türkiye için faydalarından söz ediyordu. Gazetelerde polaris denizaltılarının fotoğrafları ve kesitleri, hiçbir şeyden haberi olmayan Türk okuyucularını bir anda denizaltı uzmanı

³⁸ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.612.

³⁹ **Vatan**, 26 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli gazeteyle bkz. **Hürriyet**; ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.611.

⁴⁰ **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1962.

⁴¹ **Dünya**, 29 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli gazetelere bkz. **Cumhuriyet**, **Hürriyet**.

⁴² Veli Yılmaz, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri yay., İstanbul, 1998, s.184; ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, s.538; ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.213.

⁴³ Oral Sander, **a.g.e.**, s.538.

⁴⁴ Robert s. McNamara, **a.g.e.**, s.32; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.188; ayrıca bkz. **Akşam**, 28 Nisan 1963; ayrıca aynı tarihli gazeteyle bkz. **Dünya**.

yapıyordu.

Nisan sonunda Türkiye'deki Jüpiter füzelerinden eser kalmadı. Polaris denizaltılar Akdeniz'de gezinmeye başladı.

C- 1962 YILINDA SSCB'NİN TÜRKİYE'YE OLAN BASKILARI VE NEDENLERİ

İngiltere'ye yerleştirilen 60 Thor füzesi, İtalya'ya yerleştirilen 30 Jüpiter füzesi, Türkiye'ye yerleştirilen 15 Jüpiter füzesi⁴⁵ ve diğer Avrupa ülkelerine yerleştirilecek füzelerin tek bir hedefi vardı: Moskova. 1917 Bolşevik İhtilali ile ortaya çıkan komünizm rejimi, II. Dünya Savaşı'nın ardından yayılmaya ve diğer birçok üçüncü dünya ülkelerine ihraç edilmeye çalışıldı. Emperyalizme ve kapitalizme karşı olan komünizm, Batı tarafından kısa zaman içinde bir tehdit ve tehlike olarak algılandı. Ve ittifaklar kuruldu. Bu ittifakların en kapsamlı ve güçlüsü NATO idi. NATO, II. Dünya Savaşı'nın ardından birçok defa dolaylı da olsa komünizmle çatıştı ve savaştı⁴⁶. Dünyayı iki blok haline getiren bu soğuk savaş karşılıklı alınan tedbirlerle pekişti. ABD'nin NATO kanalıyla aldığı tedbirler demir perde ülkesi SSCB'yi kontrol altında bulundurmaya yönelikti. Olası bir dünya savaşına karşı komünizm aleyhtarı tüm NATO ülkelerini silahlandıran ABD, SSCB'ye sınırları dışında pek yaşama hakkı tanımadı. Neticede Sovyet Rusya Küba ile pekiştirdiği ilişkilerini ABD'ye karşı bir tehdit olarak kullanmak ve yanı başındaki güvenliğini tehdit eden devletlerden takas yoluyla kurtulmak istedi.

SSCB yukarıdaki mazeretlere ve dış politikasına uygun olarak Dış İşleri Bulganin kanalıyla Küba ile sık sık müzakerelerde bulundu. İkili ilişkilerde çok mesafe kaydeden iki ülke, beraber hareket etme yönünde birçok karar aldılar; özellikle ticaret, tarım ve silahlanma alanlarında Küba çok menfaat sağladı⁴⁷.

Eylül 1960'ta ilk büyük Sovyet askeri malzeme paketi Küba'ya ulaşmasının ardından başlayan silah yardımı 1962'ye kadar konvansiyonel boyutta idi. Tek amacının ulusal savunma ve güvenliğini sağlamak olduğunu belirten Castro, balistik füzeler konusunda SSCB

⁴⁵ M. Gönlübol, **a.g.e.**, s.317; ayrıca bkz. Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.68; ayrıca bkz. A. Öner Pehlivanoğlu, **a.g.e.**, s.64.

⁴⁶ Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.193. Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre yay., İstanbul, 2001, s.109; ayrıca bkz. Oral Sander, **a.g.e.**, s. 500; ayrıca bkz. Veli Yılmaz, **a.g.e.**, s. 234. Ayrıca bkz. Robert s. McNamara, **a.g.e.**, s.32.

⁴⁷ **Dünya**, 12 Eylül 1962; ayrıca aynı tarihli gazeteye bkz. **Milliyet**.

ile masaya oturdu. Müzakereler 30 Mayıs 1962’de görünürde Küba lehine ancak gerçekte SSCB menfaatine yarayacak şekilde tamamlandı. Artık füzeler asla batırılmaz uçak gemisi Küba’da idi.

Kruschev, Castro’nun füzeleri bu kadar çabuk kabul etmesinden çok memnun idi. Ancak bu memnuniyeti kısa sürdü; 30 Ağustos 1962’de Guevera’nın SSCB’ye Küba’ya yerleştirilecek füzelerin hakkındaki değişiklikleri arz etmek için gittiğinde görüşmenin sadece bu konudan ibaret olmadığı görüldü. Küba’ya yerleştirilecek nükleer başlıklı füzelerin, dünya kamuoyuna SSCB lideri Kruschev tarafından açıklanması isteniyordu⁴⁸. Ancak Kruschev özellikle ABD’ye karşı uyguladığı bu politikayı ifşa etmemekte ısrarlıydı.

Castro’nun ABD’ye karşı yaptığı kışkırtıcı açıklamalar iki devlet arasındaki ilişkileri germenin yanında SSCB’nin de zaman geçtikçe ABD ile karşı karşıya getirmekte idi. Ancak Kennedy politikasında geri adım atmadı, 20 Şubat 1962’ye gelindiğinde bu kararlılığını Küba’ya ekonomik ambargo uygulayarak gösterdi. Ticaretinin büyük bir kısmını Asya kıtasına yönlendiren Küba’yı ABD’nin ambargo kararı etkilemedi. Diğer taraftan Sovyet Rusya Küba’ya hızlı adımlarla yaklaşarak hedeflerini gerçekleştirmek niyetindeydi. SSCB için asıl sorun, Almanya probleminin çözülmesi ve Doğu Avrupa’daki Sovyet varlığının ve statükonun Batı tarafından kabul edilmesinin sağlanması idi. Bunun da ancak dünyadaki stratejik silah dengesini kendi lehine değiştirecek düzenlemelerin uygulanmasıyla gerçekleşeceğini düşünüyordu. Nihayetinde “*Kruschev Türkiye’ye yerle tirilen ve menzilleri ile Rusya’nın içlerine kadar uzanan nükleer başlıklı Jüpiter füzelerinin yarattığı tehdidi dikkate alarak Sovyet füze gücünde var olan açığı kapatmak için, ICBM ve MRBM’leri Küba’ya yerle tirmeyi düündü*”⁴⁹.

Jüpiterler, bir NATO ittifakı üyesi olan Türkiye’ye Sovyet yayılcılığına karşı koymak amacıyla konuşlandırılan füzelerdi. Füzeler, Türkiye’nin sınır komşusu olan SSCB için tehlike teşkil ediyordu. Ancak “*Sovyet Dış İleri Bakanı Bulganin’e göre Türkiye’nin topraklarını komuları aleyhine kullandırması, O’nu büyük tehlikeye sokuyordu. Kendi topraklarına füze yerle tirmeyi kabul eden devletler “karı vuru” hedefi haline geleceklerdi*”⁵⁰

komşusu SSCB ile karşı karşıya bırakıldılar. 1952’de Kore’ye asker gönderen Türkiye’nin, ardından NATO’ya girmesi SSCB ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkiledi.

Türk-Sovyet ilişkilerinin gerginleşmesine “Türkiye’nin Kemal Atatürk ve nönü’nün siyasetini terk etmesi”⁵¹ sebep oldu. Buna rağmen Sovyet Rusya ilişkileri yumuşatma adına notalar göndererek Türkiye ile arasındaki sorunları çözmeye çalıştı. 1954’te Türkiye’ye gönderdiği notada üç noktaya değiniyordu: “Birincisi, SSCB ili kileri iyile tirme iste ini dile getirmi oldu. kincisi, açık bir ekilde Türkiye’den hiçbir toprak iste i bulunmadı ını belirterek bu olumsuzlu u ortadan kaldırma e ilimi gösterdi. Bunu yaparken de, isteklerin Gürcistan ve Ermenistan’dan kaynaklandı ını, imdi federal birim olarak bunu düzeltmek istedi ini bildirdi. Üçüncüsü, Bo azlar hakkındaki görü ünü gözden geçirdi ini dile getirdi”⁵². Bununla beraber Türkiye’ye kredi yardımı yapmak isteyen Sovyetlerin talebi dönemin hükümeti tarafından “Düyun-u Umumi”⁵³ kaygısı güdülerek reddedildi. Ancak kredinin ABD’den alınması herhangi bir kaygı doğurmadı. 1956’dan önce SSCB’nin yukarıdaki politikaya uygun davranması bir problem çıkarmadı ancak 1956-57-58 yıllarında Sovyetler’in Ortadoğu’da meydana getirdiği buhranlar, Türkiye’nin duyduğu güvensizliği daha da pekiştirdi ve ABD yönelmesine sebep oldu. Daha sonra SSCB’nin iyileştirme önerilerine kulak tıkayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Jüpiter füzelerinin topraklarına konuşlandırılmasına izin vererek kendisini hedef haline getirdi.

Kruschev tarafından Kennedy’ye gönderilen mesajda Türkiye’de Amerikan roket üsleri olduğu öne sürüldü⁵⁴.Kruschev, Amerika’nın bu roktlerini Türkiye’den çekmemesi halinde, Küba’dan silahları geri almayacaklarını bildirdi. Kennedy’ye gönderilen mesajın metni Moskova radyosu tarafından da yayımlandı. Sovyet Devlet Başkanı, Amerikan Devlet Başkanının “taarruzi” saydığı silahları Küba’dan geri çekme teklifinde bulunmuş ve şunları ifade etmişti: “Türkiye’de Sovyet Rusya’ya yönelmi Amerikan üslerinde roketler dururken Sovyetler Birli i’nin, Küba’dan silahlarını çekmesini beklemek haksızlık olur”⁵⁵. Kruschev mesajında, Sovyetler Birliğinin Türkiye’nin iç işlerine müdahalede bulunmamayı tahahüt eden bir deklarasyonda bulunmaya hazır olduğunu ancak Birleşik Amerika’nın da Küba için

⁵¹ Mehmet Gönlübol, a.g.e., s.341; ayrıca bkz. Cüneyt Arcayürek, **Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960 - 1965**, Bilgi yay., İstanbul, 1985, s.293.

⁵² Baskın Oran, a.g.e., s.512.

⁵³ Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyet Tarihi**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1986, 48.

⁵⁴ **Dünya**, 28 Ekim 1962.

⁵⁵ George Mc. Ghee, a.g.e., s.227; ayrıca bkz. **Dünya**, 28 Ekim 1962.

buna benzer bir taahhütte bulunması lazım geldiğini söylemiş ve bu deklarasyonların Birleşmiş Milletlerde yapılmasını teklif etmişti .

Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin 27 Ekim günü basına Krushev'in sözlerine yönelik şu demeci verdi: *“Bizdeki üsler NATO'nun 1957 yılında aldığı bir karar üzerine ve herkesin bildiği gibi açıkça tesis edilmiştir. Aynı zamanda füze üslerinin mahiyeti mutlak surette tedafüidir. Halbuki Küba üsleri gizliden gizliye Birleşmiş Amerika ile Güney Amerika Devletlerini hedef tutarak kurulmuştur. Bu durum ve iki memleket arasında bir mukayese yapmak tamamiyle onların seviyesinden mülahazade ederek verilen bir karardır hükümdür”*⁵⁶.

Krushev'in Küba'daki füzelerini sökme kararı, NATO ülkelerinde büyük bir rahatlık yarattı. Çünkü 28 Ekim tarihli NATO Konseyi Toplantısında, ABD, Küba'yı işgal hareketine girişirse, NATO'nun savaşa sürüklenebileceği ve karşılık olarak en başta Türkiye'nin bir Sovyet işgaline uğrayabileceği belirtilmiş bulunuyordu. Konseydeki bazı delegeler, ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceği güvencesini vermesini istemiş, Amerikan delegesi ise bu güvenceyi vermekten kaçınmıştı⁵⁷. Bu yüzden Krushev'in Türkiye'ye hiç atıfta bulunmadan füzeleri sökme kararı, konseyde büyük bir rahatlık yarattı. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin bu kararına karşı Türkiye Cumhuriyeti Devleti Başbakanı İsmet İnönü, şu değerlendirmeyi yaptı;

*“Bugünkü vaziyette Birleşmiş Amerikanın ikâyetini ve ciddî endişesini sadık bir müttefik olarak ehemmiyetle göz önünde bulunduruyoruz. Bu nazik zamanlarda umumi buhrana yeni unsurlar katılmasına sebep olmayacak bir sükûn ve itidal havası içinde vaziyeti takip ediyoruz. Böyle zamanlarda her yerde türlü haberler sızabilir. Bunları dürüst, hareketinden emin olan insanların soğukkanlılığı ile karşılayacağız. Memleket içinde sabotaj hareketleri ile vasiyetimizi karartmak ve zayıflatmak tehlikesi olabilir. Kayınla tabiatı ile dışarıda olacak bu gibi tehlikesi metanetle karşılayacağız. Büyük buhran günlerinde haklı, kararlı ve vecibelerine sadık barışçı bir milletin yolunda yürüyeceğiz”*⁵⁸.

Ancak Sovyet Rusya'nın Küba'dan füzeleri çekme kararını Amerika ile uzlaşarak vermesine rağmen, Moskova Radyosu'nda Rusya'nın tekrar tekrar Türkiye'deki ABD

⁵⁶ **Dünya**, 28 Ekim 1962.

⁵⁷ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, s.536; ayrıca bkz. George Mc. Ghee, **a.g.e.**, s.227.

⁵⁸ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Cilt VIII., 10 Ocak 1962, s.89.

füzelerinden bahsetmesi Türkiye'yi bir hedef olarak göstermekte idi. Yine 1 Kasım'da radyodan yapılan açıklamaya göre Moskova Radyosu İran'a yönelttiği Fars dilindeki bir yayında Türkiye'deki Amerikan füzelerinin bölgede barışı tehlikeye düşürdüğünü ileri sürmüş ve bunların Türkiye'den kaldırılmalarının yerinde olacağını söylemişti⁵⁹. Sovyet Rusya Türkiye'yi sadece yaptığı radyo yayınları ile taciz etmekle kalmamış ayrıca Türk sahasını da ihlal ederek Türkiye'ye karşı fiili tacizlerde bulunmuştur. Tabii ki bu tür olayların Küba Krizi'nin hemen ertesinde meydana gelmesi ve Füze pazarlıkları esnasında vuku bulması şaşırtıcı değildi. Üç Rus uçağının Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kars bölgesindeki sınırlarını ihlal etmesi Milli Savunma Basın Bürosu'nca yapılan açıklamalarda gazetelere geçti ve bir bombalamanın söz konusu olmadığı belirtildi⁶⁰.

Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Devleti Dışişleri Bakanlığı olayın aydınlatılması için Moskova nezdinde teşebbüse geçti. Moskova ile olayın meydana geldiği sınır bölgesi arasındaki telekomünikasyon sisteminin pek kuvvetli olmadığı mazeretini sunan Rus Hükümeti bu konudaki cevabını geciktirdi. *“Sovyet Rusya bu tür saldırgan tavırlarına devam etti ve 21 Kasım 1962 günü saat 17:05'te üç Rus uçağı Çıldır Gölü bölgesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırına tecavüz etti. Bir bomba atma olayı meydana gelmedi”*⁶¹.

Türkiye Sovyet Rusya ile arasında ki ilişkiyi Atatürk döneminde olduğu gibi dengeleyemedi ve dolayısıyla 1962 yılının ekim ayında dünyanın termonükleer bir savaşın eşiğine geldiği büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kaldı⁶². Özellikle Küba Krizi nedeniyle ABD ile karşı karşıya gelen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Türkiye'yi de doğal olarak ABD'nin müttefiki saymakta ve kendisinin bu tür hareketlerini meşru görmekteydi.

D- KRİZİN SONA ERMESİ

Dünyanın batı yarım küresinde meydana gelen gelişmeleri yakından takip eden Türkiye Cumhuriyeti Devleti ilave olarak kendi iç sorunlarıyla mücadele etmekte idi. Türk Silahlı Kuvvetleri'nden bir grup Albay ve daha alt rütbeli subayların gerçekleştirdiği 27 Mayıs 1960 Darbesinin ardından DP'ni yerini alan yeni parti ve oluşumlar, İnönü Hükümeti

⁵⁹ **Dünya**, 2 Kasım 1962.

⁶⁰ Hasan S. Köni, **a.g.m.**, s. 177. Ayrıca bkz. **Ulus**, 28 Ekim 1962.

⁶¹ **Dünya**, 28 Ekim 1962.

⁶² Mehmet Gönübol, **a.g.e.**, s.341; ayrıca bkz. Cüneyt Arcayürek, **a.g.e.**, s.293.

ile çatışmakta idi⁶³. Özellikle gündemi meşgul eden konu af ve taviz beraberinde bunları tartışan, gericiler, ülkücüler ve ilericiler idi. Küba, SSCB ve ABD arasında meydana gelen olayları yorumsuz takip ederek, pasif tedbirler alan İnönü Hükümeti, Küba'nın Sovyetler Birliği için bir basamak olduğunu kabul etse de Türkiye'nin ABD için bir maşa olduğu yönünde anlaşma içinde değildi. Kasım Gülek'in 24 Ekim'de kamuoyuna yaptığı açıklama Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Bbu konudaki kararlılığını göstermekteydi; "*Türkiye Küba de ildir, olsa olsa Sovyetler, Berlin'e misilleme yapabilir*"⁶⁴. Kriz dünyayı geniş çaplı bir nükleer savaşa sürüklerken Türk kamuoyu da krize ilgi gösteriyordu. Hatta 25 Ekim günü Yaşar Karaca isimindeki Türk vatandaşı, arkadaşı Süleyman Toytekin'i aralarında Küba Krizi'nden dolayı çıkan münakaşa sonucu öldürerek Küba Buhranı'nın ilk kurbanı oldu⁶⁵. Dünyada siyasi bir gerginlik yaratan Küba Krizi 25 Ekim gecesi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Adana ilinde bir cinayete yol açtı. Toto Yaşar adıyla tanınan Yaşar Karaca adında bir balıkçı, polis arşivinde 21 sabıkası bulunan Yılmaz Toytekin'i ABD Başkanı Kennedy'yi tenkit ettiği için bıçaklayarak öldürdü⁶⁶. Alkollü oldukları için aşırı tepki gösteren Yaşar Karaca ve Yılmaz Toytekin'in tartıştıkları mevzu Küba Krizi'nin sonuçlarına yönelikti. Yaşar Karaca milliyetçi bir yapıya sahip vatansız bir balıkçı olup bu krizden Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin avantajlı bir şekilde çıkmasını istiyordu. Dolayısıyla Türkiye'nin müttefiki olan ABD Başkanı Kennedy'nin politikalarını destekliyordu. Ancak Yılmaz Toytekin'in hayat görüşü tamamen farklı olup ülke değil kendi menfaatini düşünür tarzda idi. Neticede Türkiye'de Küba Krizi'nden dolayı çıkan, bu ilk ve son kanlı olayın temel sebebi ideolojik bir tartışma değildi.

14 gün süren ve dünyayı bir termonükleer savaşın eşiğine getiren kriz, baş aktörleri, ABD ve SSCB'nin yanı sıra, Türkiye ve Küba'yı da yüksek gerilimli bir nükleer savaşın içine sürükledi. ABD'nin Küba'yı ablukaya alması ve Rus gemilerinin, Krushev'in emri üzerine savaşmak pahasına ablukayı ihlal etme çabaları, Atlantik'te Küba'yı savunmak için yola çıkmış nükleer torpido yüklü SSCB denizatlılarını ve ABD'nin güçlü deniz kuvvetlerini harekete geçirdi⁶⁷. Vakit iyice daralmaya başladı, tünelin ucundaki ışığın artık görünmeye

⁶³ Hikmet Özdemir, **Türkiye Tarihi IV, Çağdaş Türkiye 1908 – 1980**, Cem yay., İstanbul, 1997, s.196.

⁶⁴ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.598; ayrıca bkz. **Vatan**, 26 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli gazete bkz. **Hürriyet**, 26 Ekim 1962; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.188.

⁶⁵ **Vatan**, 26 Ekim 1962.

⁶⁶ **Hürriyet**, 26 Ekim 1962.

⁶⁷ **Vatan**, 29 Ekim 1962.

başladığını düşünürken meydana gelen bu gelişmeler, ışığın yeniden kaybolmasına yol açacaktı.

27 Ekim sabahı, aynen 14 Ekim sabahı olduğu gibi Küba toprakları üzerinde bir U-2 casus uçağı keşif uçuşu yaptı ve belirli bölgelerin fotoğraflarını çekti. Ancak 14 Ekim Sabahındaki operasyona benzemeyen bir sonuç karşılaşıldı. Bu sefer U-2, Küba’da, karadan havaya olarak bilenen SAM füzeleri tarafından düşürüldü. Pilot, iki sene önce Sovyet Rusya’ya düşen pilot Gary Powers kadar şanslı değildi⁶⁸. Olay gazetelere intikal etmedi.

Süper güçlerin karşı karşıya gelmesi, Küba’da hala süregelmekte olan alçak ve yüksek irtifa uçuşları, 23 Ekim 1962 günü bir U-2 keşif uçağının Küba bataryaları tarafından düşürülmesi ve SSCB’nin peyk ülkelerinin savaşa hazır duruma getirilmesi III. Dünya Savaşı’nın habercileriydi⁶⁹. Nihayet iki süper gücün 28 Ekim 1962 tarihinde BM genel sekreteri U. Thant aracılığıyla anlaşması krizi sona erdirdi. Ancak krizi sonlandıran anlaşmada yer almamasına rağmen, Türk füzeleri iki süper güç için pazarlık konusuydu⁷⁰. Kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla basın yayın açıklaması yapan Başbakan İnönü, Kruschev’in Türkiye’deki üslerle ilgili beyanı üzerine “düşünüyoruz” diye cevap verdi⁷¹.

30 Ekim’de Dışişleri Bakanı Erkin tarafından yapılan açıklama çok anlamlı idi: *“Bizdeki üslerin kaldırılmasını isteyen uluslar, Türkiye’ye karşı tehdit teşkil eden daha büyük ölçüde üslerin de kaldırılmasını vaat etmelidirler ve gerçekte tirmelidirler”*⁷².

Sonuç itibari ile sorunlu SSCB füzeleri Küba’da ABD ile yapılan anlaşmanın ardından 3 Kasım 1962’de Milletlerarası Kızılhaç Teşkilatı nezaretinde söküldü.

Jüpiter füzelerinin sökülmesi ile kriz bitse de yine temkinli davranıldı, 1962’nin Aralık ayında Paris’te yapılan toplantıda Türkiye’deki Jüpiter füzelerinin kaldırılması kabul

⁶⁸ Baskın Oran, **a.g.e.**, s.516; ayrıca bkz. Veli Yılmaz, **a.g.e.**, s.341; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.188.

⁶⁹ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.106.

⁷⁰ **Hürriyet**, 28 Ekim 1962.

⁷¹ **Vatan**, 29 Ekim 1962.

⁷² **Vatan**, 01 Kasım 1962.

edildi. Füzeler 1963 Nisan sonunda söküldü ve Polaris füzelerini taşıyan bir denizaltı Akdeniz’de göreve başladı⁷³.

Kennedy, Küba’nın ABD’yi Rus füzeleri tehdidine karşı ve Berlin’i Sovyet Rusya’ya kaptırmamak için Türkiye’deki Jüpiterleri vermeyi tercih etti. Sonuçta savaş çıkmadı. Ancak Berlin de gitmedi.

Küba Bunalımı dünya kamuoyunda önemli sonuçlar doğurmuş bir olaydı. Küba Bunalımı detanta (yumuşama) giden yolun başlangıcıydı⁷⁴. Detant sistemi göre, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği’nde birtakım müspet değişmelerin olduğu varsayımına dayanmaktaydı. Nitekim Sovyetler Birliği, artık daha açık ve daha az müdahaleci bir devlet konumuna girerken, Amerika Birleşik Devletleri uluslararası statükonun sağlamlığına yönelik eski muhafazakarlığını terk etmekteydi. Bunun sonucunda, yumuşamanın ilk belirtisi, Krushev’in Berlin konusunda sert tutumundan vazgeçmesi, Amerika Birleşik Devletleri’nin ise Türkiye’deki Jüpiter füzelerini sökmeye başlamasıydı⁷⁵.

1962 Küba bunalımında Moskova ile Washington arasındaki mesajların herhangi bir şekilde yerine zamanında ulaşamaması olasılığının bulunması, özellikle Amerika Birleşik Devletleri yöneticilerinde bir kabus etkisi yaptı. Çünkü bu süreç, dakikaların bile çok önemli olduğu bir zaman dilimiydi. Bu nedenle, bu olaydan sonra iki süper güç arasında çıkacak bir bunalımın nükleer bir savaşla sonuçlanma olasılığının azaltılması için, Moskova ile Washington arasında direkt konuşma imkanı temin edecek olan “kırmızı telefon hattı” (hot line treaty) çekilmesini öngören bir anlaşma imzalandı⁷⁶. Oluşan bu telefon hattı ile, iki devletin liderleri doğrudan doğruya konuşabilme imkanına sahip oluyorlardı.

Kırmızı telefon anlaşmasının ardından 5 Ağustos 1963’te Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ve İngiltere arasında, Nükleer Denemelerin Kısmen Yasaklanması Antlaşması’nın (Test Ban Treaty) sonucu yeraltı denemeleri hariç, karada, havada ve denizde yapılan nükleer denemelerin durdurulması hüküm altına alındı⁷⁷.

⁷³ **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1963; ayrıca bkz. M. Gönlübol, **a.g.e.**, s.317; ayrıca bkz. **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1963.

⁷⁴ Haluk Gerger, **a.g.e.**, s.58; ayrıca bkz. Baskın Oran, **a.g.e.**, s.520; ayrıca bkz. Veli Yılmaz, **a.g.e.**, s.383.

⁷⁵ **Türkiye’nin Savunması**, Dış politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık Sanayi, Ankara 1987, s.85; ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.598

⁷⁶ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.611

⁷⁷ Veli Yılmaz, **a.g.e.**, s.384

Küba Krizi, soğuk savaştan yumuşamaya geçiş sürecinin en önemli kilometre taşlarından biriydi⁷⁸. Bunun sonucunda, Sovyetler Birliği'nde iç değişiklikler oldu. Küba Bunalımı, bu iç değişikliği hızlandırıcı bir faktör oldu. Ülke içinde prestij kaybına uğrayan Krushev siyasal iktidardan ayrılmak zorunda kaldı. Yerine Brejnev geçti. Brejnev'le birlikte, bir durgunluk dönemi başladı. Etkileri bir kuşak boyu sürdü. Sovyetler Birliği nükleer alanda denklik yakalama çabalarına girdi. Nitekim on yıl içinde bunu başardı.

Uluslararası ilişkilerde, Küba Bunalımı sonucunda oluşan yumuşama havası 1967'de Outer Space (Dış Yüzey) Anlaşması ve 1968'de The Non Proliferation Treaty (Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme) Anlaşması'nın imzalanması ile devam etti. Ayrıca bu dönemde her iki blok arasında birçok ekonomik, ticari ve kültürel nitelikli anlaşmalarla birlikte, iki blok arasında silahların kontrolüne ilişkin anlaşmaların yapılmasına zemin oluşturuldu. Salt-1 bu anlaşmalara örneklerden biriydi⁷⁹.

Ayrıca Küba Bunalımı sonucu, Doğu Bloku içinde Çin Sovyet anlaşmazlığı tümüyle ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, Çin 1963'te, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 1956'da kongrede birliği güçlendirme çabalarıyla ilgili olarak aldığı, Sosyalist devrim ve sosyalizmin kurulması, sosyalizm yolunda ilerleyen tüm ülkelerin uygulanabilecek bazı temel yasalarla yönetilmesi kararını sert bir dille eleştirmeye başlamıştır⁸⁰.

Bu arada Çin yönetimi Sovyetler Birliği'nden uzaklaşırken, Amerika Birleşik Devletleri ile iyi ilişkiler içerisine girdi. Şöyle ki, “*ping pong*” diplomasisi diye bilinen bu süreç çerçevesinde, Amerika Birleşik Devletleri'nden, 1971'de Dışişleri Bakan Kissenger, 1972'de Devlet Başkanı Nixon, Çin'i ziyaret etti⁸¹. Bu olaylar Çin'in sadece sosyalist dünya içinde olmaktan çıkıp, dünyaya yönelişi ve dünya çapında bir kutup olma çabasıydı. Bu arada Çin, kendi nükleer gücünü geliştirme çabası içinde idi.

Yine, Küba Bunalımı'ndan sonra uluslararası ilişkilerde çok merkezliliğe doğru hızlı bir gidiş vardı. Şöyle ki, 1960'lara yaklaşıldığında Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya'da ekonomik açıdan büyük gelişmeler oldu. Öyle ki, 1956 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletleri'nin dış ticareti sürekli açık verdi. Avrupa gelişip kalkınınca Amerikan malları

⁷⁸ Haluk Gerger, **a.g.e.**, s.58.

⁷⁹ Veli Yılmaz, **a.g.e.**, s.386; ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 640; ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, s.622.

⁸⁰ Oral Sander, **Sovyet Dış Politikası**, s.8

⁸¹ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 586.

pazar bulmakta zorluk çekmeye başladı. Bu şartlar altında, Amerika 1970'lerde Vietnam Savaşı'nın getirdiği maddi ve manevi yük nedeniyle çaresiz bir haldeyken, batıda oluşan Avrupa Topluluğu mali gücünün en yüksek noktasına ulaştı. Bu durumda, Amerika Birleşik Devletleri açısından yapılan dış yardımların, askeri yükümlülüklerin ve dış yardımların kısılması, çok merkezliliğe doğru gidişi hızlandırdı. Nitekim Richard Nixon, Temmuz 1971'de dünyada artık beş ekonomik gücün olduğunu, bunların da Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, Batı Avrupa, Japonya ve Çin olduğunu belirterek, "*Yüzyılımızın son üçte bir bölümünde ekonominin gelece ini bu be ler dünyanın ba ka bakımlardan da gelece ini saptayacaktır*" demişti⁸².

⁸² Mediha Akarsan, **a.g.m.**, s.23.

III- KÜBA KRİZİ’NİN TÜRKİYE’DEKİ SONUÇLARI

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ndeki gazeteler, ABD’nin Sovyetler Birliği’ni mat ettiğini büyük puntolarla okuyucularına bildiriyordu. Hatta Cumhuriyet gazetesinde yazan Kayhan Sağlamer, bu havayı şöyle yansıtıyordu: Küba meselesinin kriz mahiyetine bürünmesinin altıncı gününde Küba’daki Sovyet füzelerine karşılık Türkiye’deki Amerikan füzelerinin trampa edilmesi istenmişti. Nihayet Washington’un daha da sertleşmesi üzerine Kremlin, büsbütün yumuşamıştı.....Sağlamer, Kruşçev’in, Amerika’nın keskin dişlerini göstermesi karşısında gerilediğine dikkat çekerken, Kruşçev’in niçin geri adım attığına da şu açıklamayı getiriyordu: “Washington’un gerektiğinde bir nükleer savaşı göze almaya cüret edebileceğini ispat etmesi bir sürpriz olmuş ve Kremlin’i gafil avlamıştı”¹. Bu arada Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin de, krizin sona ermesinin verdiği rahatlık içinde gazetecilerin sorularını cevapladı. Dışişleri Bakanı Erkin, Türkiye’deki ABD üslerinin kaldırılması için önce Türkiye’yi çevreleyen komünist üslerinin kaldırılması gerektiğini savundu. Üslerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti için hem tehlike hem de garanti teşkil etmekte olduğunu belirten Dışişleri Bakanı Erkin, Sovyet Rusya’nın da Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne karşı üslerinin olduğunu belirtti².

2 Kasım 1962 tarihinde Küba’daki Sovyet füzelerinin sökülmesiyle kriz sona erdi³. Dünyada çıkması muhtemel olarak değerlendirilen nükleer bir savaş tehlikesi artık sona erdi. Küba’daki “*Ekim Füzeleri Bunalımı*”⁴ uluslararası ilişkiler açısından çok önemli sonuçlar doğurmuş bir olaydı. Her şeyden önce Küba Krizi soğuk savaşın doruk noktasına vardığı bir dönemde yumuşama havası yarattı⁵. Nükleer savaş uçurumunun yanına geldiklerini anlayan

¹ **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1962.

² **Hürriyet**, 29 Ekim 1962.

³ **Akşam**, 2 Kasım 1962.

⁴ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, AÜSBF yay., Ankara, 1984, s.538.

⁵ A. Suat Bilge, **Güç Komşuluk Türkiye Sovyetler Birliği ilişkileri**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s.11; ayrıca bkz. Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, Küre yay., İstanbul,

tarafklar, bundan sonra uğurumla aralarına güvenli bir aralık koymaya ęalıřacaklardı. Böyle bir yumuşamanın ilk belirtiler, Krushev'in Berlin konusundaki sert tutumundan vazgeçmesi ve ABD'nin Türkiye'deki Jüpiter füzelerini sökmeye bařlamasıydı⁶.

Krizin ikinci sonucu, NATO'nun Avrupa ortaklarının, böylesine büyük bir bunalımda, kendi görüşlerinin alınmayacağını aęıkęa görmüş olmalarıydı. Kriz NATO yeleri arasında yeni gerginlikler yaratmışsa da, temelde askeri nitelikte olan bir ittifak içinde, siyasi sorunlara ortakların dikkatini ęekti⁷. Krushev'in füzeleri sökme kararı, NATO'da büyük bir rahatlıkta yarattı. ęnk 28 Ekim tarihli NATO Konseyi Toplantısı'nda, ABD Küba'yı işgal hareketine girişirse, NATO'nun savaşa sürüklenebileceği ve karşılık olarak en başta Türkiye'nin bir Sovyet işgaline uğrayabileceği belirtilmişti. Konseydeki bazı delegeler, ABD'nin, Küba'yı işgal etmeyeceği güvencesini vermesini istedi, Amerikan delegesi de bu güvenceyi vermekten kaęındı⁸. Bu yüzden Khrushev'in Türkiye'ye hiç atıfta bulunmadan füzeleri sökme kararı, konseyde büyük bir rahatlık yarattı.

Küba Krizi, her iki ittifak grubunda da, üyelerin stratejik değişiklerle başlayan yeni uluslararası ortama uyum gösterme özlemlerine hız kazandırdı. Doğu Bloku içinde, ęin-Sovyet anlaşmazlığı tümüyle ağıklığa kavuřtu⁹. Batı Bloku'nda General de Gaulle, iki süper devlet arasında denge kuracak bir Batı Avrupa Koalisyonu girişiminde bulundu ve ABD ile ilişkilerini gevşetme yolunda önemli adımlar atarak, kendi nükleer gücünü geliştirmeye başladı. ABD ile Sovyetler Birliği ise, Küba Krizi'nden sonra, nükleer silahların yayılmasını önlemek için Moskova'da 5 Temmuz 1963 tarihinde Nükleer Silah Denemelerinin Kısmi Yasaklanması Antlaşması'nı imzaladılar¹⁰. Bu anlaşma yeraltı nükleer denemeleri hariç dünyanın başka diğer alanlarında nükleer deneme yapmayı yasaklıyordu.

Amerika'nın Florida kentinin 90 mil güneydoğusunda, Küba Ada Devleti'ndeki bu kriz, bölgesel bir ęatıřmada, klasik silahların önemini artırdı. ABD ęok kısa bir süre içinde

2001, s.271; ayrıca bkz. Haluk Gerger, **Soğuk Savaştan Yumuşamaya**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1980, s.58.

⁶ Mesut Hakkı ęařın, **ęaędař Dünyada Uluslar arası güvenlik Stratejileri ve Silahlanma**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1995. s.188.

⁷ **Milliyet**, 28 Kasım 1962.

⁸ George Mc. Ghee, **ABD, Türkiye, NATO ve Ortadoğu**, Cem yay., Ankara, 1993, s.227; ayrıca bkz. Fair Armaoğlu, **20. yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası, Ankara, 1986, s.612; ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, AÜSBF yay., Ankara, 1984, s.539.

⁹ Oral Sander, **XX. XXI. XXII. Kongreler ve Sovyet Dış Politikası**, Sevinę Matbaa, Ankara, 1967, s.40.

¹⁰ Veli Yılmaz, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri yay., İstanbul, 1998, s.384.

yığınaklanmasını bu bölgeye kaydırıldı. Bu krizden alınan dersle, ABD hem kendi geleneksel silahlarını artırmaya başladı, hem de Avrupalı müttefiklerinden aynı biçimde davranmalarını istedi¹¹. Bu da NATO içinde yeni sorunlar ortaya çıkardı. Çünkü ekonomik kalkınmalarını ön plana alan ve güvenlikleri açısından ABD'nin nükleer silahlarına güvenen çoğu NATO ülkesi, ABD'nin istediği daha çok asker beslemeyi ve savunmaya daha çok ödenek ayırmayı kabule yanaşmadı. Ayrıca Küba Krizi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği açısından da büyük bir ders oldu ve kendi Karayipler Denizi saydığı Akdeniz'de klasik silahlar açısından daha güçlü bir duruma gelmenin avantajlarını anladı. Bu yönde faaliyetlere, Akdeniz'de güçlü bir donanama bulundurma çabalarına 1963 yılından sonra başlamışsa da, asıl 1967 Arap –İsrail Savaşı'ndan sonra istediğini gerçekleştirdi¹². Böylece bu tarihten başlayarak, ABD'nin Akdeniz'deki 6. Filosunun karşısına bir de Sovyetler Birliği'nin Akdeniz Filosu çıktı. Ve bu durum 1967 sonrası Akdeniz gelişmelerini etkilemeye başladı.

Son olarak herhangi bir kriz sırasında ABD ile SSCB arasında doğrudan bir haberleşme hattının kurulmasının önemi açık bir biçimde ortaya çıktı. İki devlet başkanının gizli, çabuk ve doğrudan haberleşmeleri ile birçok yanlış anlamının giderilebileceği anlaşıldı. Sonunda iki başkent arasında haberleşmeyi sağlayabilecek Kırmızı Hat diğer adıyla “*Hot Line*” kuruldu¹³.

A- KRİZİN SİYASİ SONUÇLARI

Küba Krizi sırasında Amerika Birleşik Devletleri, ulusal çıkarlarını ilgilendiren bir meselede önce tek başına hareket etti, ardından müttefiklerine danıştı. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin bütün NATO ve özellikle Türkiye'ye karşı harekete geçebileceği olasılığını bilerek bu yola başvurmuştu. ABD'nin bu şekilde hareket etmesi, diğer NATO ülkelerinde, niçin kendi ulusal çıkarlarının işin içine girdiği bir durumda, kendilerinin de aynı yöntemi uygulayamayacağı sorusunu doğal olarak akla getirmiştir¹⁴.

Buhrandan üç ay kadar sonra 15 adet orta menzilli nükleer jüpiter füzesinin Türkiye

¹¹ Türkkaya Ataöv, **Amerika, NATO ve Türkiye**, Aydınlik yay., Ankara, 1969. s.78; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.196.

¹² Robert s. McNamara, **The Tragedya And Lessons Of Vietnam**, Times Book, Amerika Birleşik Devletleri, 1995, s.32; ayrıca bkz. Veli Yılmaz, **a.g.e.**, s.305

¹³ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, s. 540; ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 609.

¹⁴ Türkkaya Ataöv, **a.g.e.**, s.178; ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.638; ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, s. 638; ayrıca bkz. Baskın Oran, **a.g.e.**, s. 520; A. Suat Bilge, **a.g.e.**, s.171

Cumhuriyeti Devleti'nden çekilmesi için teşebbüse geçilmiştir. Ardından nisan ayından itibaren füzelerin sökülmesiyle birlikte Türk savunma sisteminde açılan boşluğun doldurulması sorunu ortaya çıkmıştır¹⁵. 1963 Şubatında Economist'te çıkan bir yazıda Türkiye'nin stratejik açıdan eskisi kadar önemli olmadığı ileri sürülmüştür. Yine 1963 Martı'nda başlayıp nükleer silahların denenmelerinin kısmen yasaklanmasıyla sona eren Moskova Anlaşması da Türkiye'de endişe uyandırmıştır¹⁶. 25 Haziran 1963'de parafı yapılan ve 13 Eylül 1963'de Ortak Pazar'a katılma çabalarının ilk basamağı olan Ankara Protokolü imzalanırken ekonomik zorunlulukların yanında belki spekülatif olmakla beraber siyasi zorunlulukların da rolü oldukça önemlidir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Avrupa içinde kaynarak güvenliğini koruyabileceğini zannetmiştir¹⁷.

Küba Krizi'nin siyasi sonuçları Batı açısından değerlendirildiğinde bir detant yani yumuşama dönemi başlamıştır. İki süper gücün Küba Krizi ile karşı karşıya gelmesi dünyayı bir nükleer savaşa sürüklemiş ve liderler arası güvenilir iletişim, problemlerin çözümünde bir gereklilik olmuştur. Dolayısıyla iki ülke arasında haberleşmenin sağlanabilmesi için kırmızı telefon hattı çekilmiştir¹⁸. Yumuşama sürecine girilmesiyle, Sovyetler Birliği'nin baskısı sonucu imzalanan Moskova Antlaşması'nda nükleer silahların yer üstünde, atmosferde, uzayda, denizlerin altında ve üstünde denenmesi yasaklandı¹⁹. Ocak 1963'de yapılan NATO Konseyi Toplantısı'nda esnek mukabele sistemi resmen öne sürüldü. Bu da NATO içinde bu güne kadar süre gelen çalkantıların başlangıcı oldu²⁰.

Doğuda ise Krushev'in, özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin karşısındaki prestiji sarsıldı. Pekin tarafından Krushev'in bir maceraya, serüvene atıldığı ve başarılı olamadığı yönünde yorumlar yapıldı. Sonuç olarak, Pekin - Moskova çekişmesi tamamiyle su yüzüne çıktı. Aynı zamanda Küba Krizi Sovyetler Birliği'ne deniz güçlerinin zayıflığını da göstermişti. Bu yüzden ağırlıklarını daha kuvvetli bulunduğu bir bölgeye yani Orta Doğu'ya kaydırmıştı²¹.

¹⁵ M. Gönlübol, H. Uzman, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, s.317, AÜSBF yay., Ankara 1987, s.317; ayrıca bkz. A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.52; ayrıca Fahir Armaoglu, **a.g.e.**, s.611.

¹⁶ Veli Yılmaz, **a.g.e.**, s.284.

¹⁷ Hasan S. Köni, "Küba Buhranı, Uluslararası Alana Etkisi ve Türkiye", **Ankara İktisat ve Ticaret İlimleri Akademisi Dergisi**, VI/1-2, 1974, s.176.

¹⁸ Oral Sander, **a.g.e.**, s.638; ayrıca bkz. Fahir Armaoglu, **a.g.e.**, s.611; ayrıca bkz. Veli Yılmaz, **a.g.e.**, s.284; ayrıca bkz. Haluk Gerger, **a.g.e.**, s.58; ayrıca bkz. **Türkiye'nin Savunması**, Dış Politika Enstitüsü Tisa Matbaacılık Sanayi, Ankara 1987, s.86.

¹⁹ Veli Yılmaz, **a.g.e.**, s.284; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.188.

²⁰ Hasan S. Köni, **a.g.m.**, s.174.

²¹ **A.g.m.**, s.174; ayrıca bkz. Veli Yılmaz, **a.g.e.**, s.308.

1- Kriz Dönemi ABD'nin Türkiye'ye Olan Tutumu

1962 Küba Bunalımı Türkiye açısından çok önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştı. Şöyle ki, Türkiye'de söz konusu dönemde 15 adet nükleer jüpiter füzesi bulunmaktaydı²². Sovyetler Birliği'nin, Küba'da kendi nükleer füzelerini kurmaya başladığı dünya kamuoyunda duyulduğunda, birçok gözlemci bu füzelerin kurulması işleminin, Türkiye'deki füzelere karşı bir pazarlık unsuru olarak Küba'ya gönderilmiş olabileceğini düşünmüştü. Bu görüş, çok abartılı da görünse, bunalımın başlamasıyla birlikte, dünya kamuoyunun dikkati Küba'ya benzer bir konumda olan Türkiye'ye ve dolayısıyla Jüpiter füzelerine çevrilmişti. Nitekim, günümüzde krizin üzerinden 35 seneye yakın bir süre geçmesine rağmen, bugün bu hususta yapılan araştırmalar göstermekteydi ki, Küba gibi Türkiye'nin de bu kriz döneminde çok zor duruma düştüğü bir gerçektir. Çünkü krizin başında Amerika, Küba'daki füzeleri imhaya kesin niyetliydi. Bu durumda Sovyetler Birliği'nin de Türkiye'deki jüpiter üssünü vurması kaçınılmazdı. Fakat Amerika hiçbir zaman, Türkiye'ye bu planından bahsetmedi. Türk Hükümeti bu hususta yalnız bırakıldı²³.

Kriz esnasında Sovyet Büyükelçisi Ryzkov, Ankara'yı devamlı olarak nükleer savaşla korkutmaya çalışmıştı. İnönü'nün tecrübesiyle, gereken tedbirler alınarak kamuoyu telaşlandırılmamıştı²⁴. Yalnız Türkiye, Washington'un tek başına aldığı kararlarla güvenlik ve mevcudiyetinin tehlikeye girebileceğini anlamıştı. Yaratılan tehlike hafif de olsa Türkiye'de dış politika, bazı tenkitlere uğramıştı²⁵.

Gazetelerde yayınlanan, gençliğin Krushev'e cevabında, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin savunma hareketi ve barışçı tutumu belirtilerek, bunun milletlerarası bir pazarlık konusu yapılmayacağı ifade edildi²⁶. Gazeteye verilen bu demeç Türkiye'de gençlerin Küba Krizi ile ilgilendiklerini göstermekte ve Sovyet Rusya karşıtı tavırlar sergiledikleri görülmekteydi.

²² M. Gönübol, **a.g.e.**, s.317; ayrıca bkz. Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.60; ayrıca bkz. A.Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.74.

²³ Mediha Akarsan, "1962 Küba Ekim Füzeleri Bunalımı ve Türkiye", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, 114/344, Nisan 1995, s.24.

²⁴ **Vatan**, 29 Ekim 1962.

²⁵ Hasan S. Köni, **a.g.m.**, s.175.

²⁶ **Dünya**, 29 Ekim 1962.

ABD, Küba Krizi'nin ardından Türkiye'nin durumunu açıklayarak Türk Hükümeti'ni rahatlatmaya çalışmıştı. Ertesi gün gazeteler, Amerika Birleşik Devletleri'nin, Küba Krizi karşısında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin durumunu izah ettiğini ve füzelerin teşkil ettiği yeni Sovyet tehdidi arasında münasebet olmadığını yazdı²⁷. Washington'un başka bir açıklamasında, Amerika'nın hiçbir ülkeye, Rusya'nın yaptığı gibi el altından veya gizlice füzeleri göndermediği, İtalya ve Türkiye'ye Jüpiter güdümlü mermilerinin gönderilmesinin, NATO'nun Paris'te yaptığı toplantıda kararlaştırılmış ve dünya kamuoyuna ilan edilmiş olduğu, Türkiye ve İtalya'daki füzelerin Amerikan kontrolü altında ve Birleşmiş Milletler Yasasına uygun olarak, kolektif emniyet maksadıyla kurulmuş olduğu, hukuken ve fiilen tanınmış milletlerarası teşkilât olan NATO'nun hizmetinde olduğu yönündeki konular yer almıştır.²⁸ ABD'nin jüpiter Füzelerini bu şekilde savunması, pazarlığın bir parçası olmasının yanında, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de rahatlamasını sağlamıştır.

Ancak yukarıdaki teminatlara rağmen, krizin çözülmesi verilecek bazı tavizlere bağlanmıştı. Dolayısıyla ABD tarafından, Küba'daki füzeler ile Türkiye ve İtalya'daki füzelerin durumu karşılaştırılmıştı. Özellikle Küba'daki füzelere karşı Türkiye ve İtalya'daki jüpiter füzelerinden vazgeçmenin kuvvetler arası dengeyi bozabileceğinden endişe edilmişti²⁹. Vazgeçmenin neler getirip, neler götüreceği üzerinde durulmuştu.

Füzelerin, krizin çözümünde pazarlık konusu olması hakkındaki haberlerin gazetelerde çıkması üzerine, Türk Dışişleri Bakanı, Türkiye ile Küba'nın karşılaştırılmasını büyük bir tepki ile karşılamıştı. Gazetelere Türkiye Cumhuriyeti Devleti Dışişleri Bakanlığı tarafından verilen demeç, Türkiye'nin pazarlık konusu olamayacağı yönünde idi³⁰.

Bir çatışma ihtimalinde, Türkiye hazırlıksız olduğu için, kayıpları da çok olacaktı. Kennedy ile Kruschev arasındaki müzakerelerde, pazarlık konusunun Türkiye'nin güvenliği ile yakından ilgili olmasına rağmen, Türkiye karar alma süreci dışında tutulmuştu³¹. Bütün bunlar Türkiye'nin sırtından, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındaki pazarlığı göstermesi bakımından önemliydi.

²⁷ **Cumhuriyet**, 25 ekim1962.

²⁸ Robert s. McNamara, **a.g.e.**, s. 32; ayrıca bkz. **Cumhuriyet**, 25 ekim1962.

²⁹ M. Gönlübol, **a.g.e.**, s.317.

³⁰ **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1962.

³¹ George Mc. Ghee, **a.g.e.**, s.227.

2- Yumuşama Döneminin Başlaması ve Türkiye'ye Olan Etkileri

Soğuk savaş dönemi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin misyonunun, konumunun ve diğer devletler ile ilişkisinin önemli olduğunu göstermekteydi. Sonuç itibarıyla ABD Berlin'i Rusya'ya vermek istememekte buna karşılık, tehdit olan Küba'daki füzeleri de istememekte ve gündemde olmayan, herhangi bir süreçte adı geçmeyen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin toprakları üzerindeki Jüpiter füzelerini kolay bir şekilde pazarlık konusu yapabilmekteydi³². Çok çetin bir dönem yaşayan Türk Hükümeti krizin en kısa zamanda uzlaşma yoluyla çözümünden yanaydı³³.

Krizi de içine alan 1960-1970 yılları arasındaki dönemde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dış politikası yeni bir şekil aldı. Bu politikanın ana özelliği, Batı ile ilişkilerde yaşanan sorunlar ve olumsuzluklar sonucunda, Orta Doğu ülkelerinin bir denge unsuru olarak görülmesi ve bu çerçevede temkinli yaklaşım sürecinin yaşanmasıydı³⁴. Bu olumsuzlukların nedeni de yine büyük oranda uluslararası sistemde ya da soğuk savaş sürecinde ortaya çıkan gelişmelerdi. 1960'larda Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren ve olumsuz sonuçlar yaratan gelişmelerin başında Küba Krizi gelmekte idi. Küba Krizi sonrasında ABD ile Sovyetler Birliği arasında gelişen diyalog ve yumuşama havası Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin aleyhine sonuçlandı³⁵. Benzeri bir krizin tekrar yaşanmaması için Sovyetler Birliği'nin Küba'daki füzelerini kaldırması karşılığında, ABD'nin de Türkiye'deki kıtalararası füzeleri kaldırmaya karar vermesi; ve ABD'nin Türkiye'ye yaptığı askeri ve ekonomik yardımları önemli oranda kısımaya başlaması ve hatta Türkiye'ye verilecek yardımların OECD çerçevesinde yapılmasını istemesi, Türkiye'deki yöneticileri ABD ile ittifak ilişkileri konusunda şüphe ve endişeye sevk etmişti³⁶.

Küba Füze Krizi'nin birinci galibi, artık bu füze krizi döneminden sonra pek sık kullanılmaya başlanan detant yani yumuşamaydı. Bir başka deyişle dünya barışıydı. Küba Krizi, Soğuk Savaş'ın en kritik anlarını teşkil etmekle beraber, iki süper gücün birbirlerine daha temkinli davranmalarıyla sonuçlandı. Yani iki ülke birbirlerine karşı füzeleri gönderecek

³² Ernest R. May ve Philip D. Zelikow, **a.g.e.**, s.11; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.188.

³³ **Hürriyet**, 29 Ekim 1962.

³⁴ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.845.

³⁵ Haluk Gerger, **a.g.e.**, s.58; ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, s. 610; ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.623; ayrıca bkz. Baskın Oran, **a.g.e.**, s.658.

³⁶ Paul Kennedy, **a.g.e.**, s.376; Dış politika Enstitüsü, **a.g.e.**, s.85; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Vatan**, **Ulus**, **Milliyet**.

olan düğmeleri ateşlemedi. Ancak kriz boyunca iki süper güçle beraber diğer devletlerin ulusal güvenlik güçleri tetikte bekledi. Örneğin Adana İncirlik üssünde görevli olan Amerikan pilotları gündüzleri mesailerini uçaklarının altında dinlenerek geçirdiler³⁷. Bunun yanında bazı ülkeler de seferberlik ilan edercesine kuvvetleriyle muharebe, muharebe hizmet ve muharebe hizmet destek faaliyetlerine önem vererek yığınaklanma yaptı. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri, Silahlı Kuvvetleri'ni, tatbikat maksatlı güneye, Florida'ya kaydırıldı

İkinci galip ise, açık farkla Küba lideri Fidel Castro'ydu. Her ne kadar 1990'lı yılların başına kadar arkasında Sovyetler Birliği olsa da, Fidel Castro 1956 yılından XXI. yüzyılın başına kadar olan süre içinde toplam on ABD başkanıyla mücadele etti. Castro ilk olarak ABD Eski Başkanı Dwight Eisenhower ile sert diyaloglar yaşadı. Onu John F. Kennedy, Lyndon Johnson, Richard Nixon, Gerald Ford, Jimmy Carter, Ronald Reagan, George Bush, Bill Clinton ve son olarak George W Bush takip etti³⁸.

10 ABD başkanından beşi öldü, biri hastalandı, dördü de geri kalan günlerini golf oynayarak ve kendilerini hayır işlerine adanarak geçiriyor. Castro, 2000'li yılların başında hayatındaki onuncu ABD başkanıyla da tanıştı.

B- KÜBA KRİZİ'NİN TÜRKİYE'DE MEYDANA GETİRDİĞİ EKONOMİK SONUÇLAR

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ekonomisi, milli savunma masrafları dolayısıyla savaş yıllarından beri taşıdığı büyük yükün altında ezilmişti. Türkiye Cumhuriyeti, iktisadi kalkınmasının büyük hamleler gerçekleştirmek zorunda olduğu sıralarda NATO'ya katıldı³⁹. Kuzeydeki komşusu nedeniyle güvenliğine aşırı önem veren Türkiye'nin savunma sanayi harcamaları, NATO'ya girmesiyle lineer bir şekilde artış gösterdi. ABD'nin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, Sovyet Rusya karşısında stratejik bir konuma sahip olduğunu fark etmesi, Türkiye'ye hem avantaj hem de dezavantaj sağladı. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni önemli ölçüde dezavantajlı konuma sokan olaylardan bir tanesi de 1962, Ekim ayında meydana gelen Küba Krizi'dir

³⁷ Cumhuriyet, 21 Ekim 1962.

³⁸ Mesut Hakkı Caşın, a.g.e., s.188; ayrıca bkz. Turan Yavuz, a.g.e., s.158; A. Öner Pehlivanoğlu, a.g.e., s.172.

³⁹ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s. 152; ayrıca bkz. Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları – İnönü'nün Son Başkanlığı 1961 – 1965**, Bilgi yay., Ankara, 1992. s.83; ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, s.505.

Küba'da başlayıp bir anda tüm dünyayı etkisi altına alan krizin etkilerinin Türkiye'de de bir çok yönden yansıması oldu. Bu yansımalar özellikle olumlu ve olumsuz olarak nitelendirilebilir. Krizin Türkiye'de meydana getirdiği önemli etkilerin başında ekonomik etkiler gelir. Meydana gelen bu etkileri, kriz sırasındaki etkiler ve kriz sonrası etkiler olmak üzere iki bölüme ayırabiliriz. Kriz sırasındaki ekonomik etkiler içinde borsanın durumu, Türk Lirası'nın durumu, abluka döneminde Küba ile Türkiye arasında ortaya çıkan ticari sorunları, vb. konular yer almaktadır. Küba Krizi nedeniyle, ekonomik alanda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde meydana gelen değişiklikler ülkenin geleceğine yönelik büyük kaygılara sebep olmamıştır. ABD'nin bu dönem içerisinde, bu dönemden önce de olduğu gibi süregelen yardımları olmuştur(12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini, Haziran 1947 Marshall Planı)⁴⁰. Ayrıca ABD'nin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne yardımlarından ziyade bu dönem içerisinde ve devamında kredi desteği olmuştur⁴¹. Ekonomik yönden destekte bulunana ABD savunma sektörünün de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne önemli desteği olmuştur. Bu desteğin başında 1961 yılında yerleştirmeye başladığı Orta Menzili Jüpiter Nükleer Füzelere gelmekteydi⁴². Bunun yanında Washington, türbin motorlu, süratli, taarruz ve manevra kabiliyeti yüksek F-100 ve F-104 uçaklarının Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne teslimatını hızlandırma girişiminde bulunmuştur.

5 Kasım 1962 tarihinde Dünya gazetesinde çıkan ekonomi haberlerinde ABD Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok dünya ülkesi için yardım programı başlatmıştı. Amerika Birleşik Devletleri bakanlarından Frank M. Coffin, yardımlar konusunda yaptığı açıklamada özellikle kilit noktaları teşkil eden ülkelere bahsetti. Türkiye'nin yanındaki diğer devletler Yunanistan, Kolombiya, Meksika, El Salvador, Şili, Venezuela, Tunus, Nijerya ve Tanzanya idi. Kennedy'nin müşavirlerinden Chester Bowles'ın yaptığı açıklama ise yardım programının, ekonomik güçlüklerle cesaret ve gayretle mücadele eden ülkelere öncelikli uygulanacağı yönünde idi⁴³. Türkiye bu program dahilinde Amerika'dan 10 milyon dolarlık kredi aldı. Ve ayrıca devamında 5 milyon dolarlık anlaşma yapıldı⁴⁴. Yardım, Türk basınına şöyle yansdı; *"Amerikan Milletlerarası Kalkınma Dairesi Devlet Demir Yolları'nın ihtiyacı olan dizel tipi elektrikli lokomotiflerin ithali için 40 yılda ödenmek üzere 10 milyon dolarlık kredi açmıştır.... Bu sabah saat 10 da maliye bakanı Ferit Melen ve Amerikan*

⁴⁰ A. Suat Bilge, **a.g.e.**, s. 478; ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.436; ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, s.489.

⁴¹ **Dünya**, 1 Kasım 1962; ayrıca bkz. Ernest R. May ve Philip D. Zelikow, **a.g.e.**, s.95.

⁴² Paul Kennedy, **a.g.e.**, s.376; ayrıca bkz. M. Gönübol, **a.g.e.**, s.317.

⁴³ **Vatan**, 05 Kasım 1962; ayrıca aynı tarihli gazeteye bkz. **Dünya**.

⁴⁴ Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.188; ayrıca bkz. **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Kasım 1962.

Büyükelçisi Raymond Hare Türk ve Amerikan Hükümetleri adına kredi anlaşmasını imzalamışlardır”⁴⁵

ABD'nin Türkiye'ye ve diğer ülkelere de uyguladığı yardım programlarının yanında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kriz esnasında endişelendiren bazı olaylar da meydana geldi. Bu olayların başında, Amerika'nın Küba'yı abluka altına aldığı dönemde Türkiye'nin Küba'ya deniz yoluyla yaptığı ticaret gelir. Buğday yüklü iki yük gemisinin Küba'ya yaklaşmakta olması ABD ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti arasındaki yakın ilişkileri zedeleyeceği endişesi yaratmış ve vaat edilen yardımlardan Türkiye'nin mahrum kalabileceği yönünde düşünceler ortaya çıkmıştır. A.P. Ajansı'nın görüşü bu iki Türk gemisinin Amerikan yardımını tehlikeye soktuğu yönünde idi. Ve bu gemilerin Küba'ya yüklerini boşaltması durumunda Amerika'nın yardımdan vazgeçme durumu söz konusu idi⁴⁶. Nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklama haberi yalanlamaktaydı. Özellikle krizin sonlarına doğru Türkiye'den çıkan şilepler problem teşkil etmiştir. Buğday ve yağ götürmekle görevli olan iki Türk şilebi kriz başlamadan önce seyrüsefere başlamış ancak kriz zamanında Küba'da olabilmıştır.

Sonuç olarak kriz bir gün sonra, 1 Kasım'da sonuçlanmış gemilerin yüklerini boşaltmasına izin verilmişti. Türk tarafının endişe ile kararı beklemesindeki temel düşünce Truman Doktrini ile başlayan, Türkiye'ye Sovyet Rusya'ya karşıtlığı için gönderilen yardımların kesilmemesi ve devamlı ekonomide sorunlar yaşayan ülkenin ekonomisini yoluna sokma çabasından ileri gelmekteydi⁴⁷.

C- MİLLİ SAVUNMA YÖNÜNDEN SONUÇLARI

Küba Krizi'nin çıkmasına sebep olan ve bütün dünyayı nükleer bir savaşın eşiğine sürükleyen asıl faktör füzelerdir. Başta görünen asıl neden Küba'da konuşlandırılmış olan SSCB füzeleriydi. Ancak krizin tırmandırılması ve iki süper güç arasındaki karşılıklı hareketlerin “*sınırlı güç kullanma*” safhasına getirilmesinin ardından savaş riskini göze alamayan iki devlet, hedeflerinden vazgeçerek krizi masada pazarlık yaparak çözmeye karar

⁴⁵ **Dünya**, 24 Kasım 1962.

⁴⁶ **Dünya**, 31 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli gazeteye bkz. **Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet, Ulus Gazetesi, Son Havadis Gazetesi.**

⁴⁷ Paul Kennedy, **a.g.e.**, s.376.

vermişti⁴⁸. Hedefler, savaş riski göze alınmadığı için daha sonra krizin sonlarına doğru asıl amacından sapmıştı. Avrupa'daki bazı devletlere ve Türkiye'ye yerleştirilen ABD ve NATO füzeleri madolyonun diğer yüzünü yani krizin uzamasındaki sebepleri ortaya koyması açısından önemlidir. Zamanla krizin asıl aktörü olan Küba önemini kaybetmiş ve Türkiye Jüpiter Füzeleri ile dikkatleri üzerine çekmişti.

Buhranın gizli anlaşmalar ile çözülüp Küba ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin uçurumun kenarında olmasına rağmen görüşlerinin dikkate alınmaması önemli bir konuydu. Bu ülkelerin, krizin çözümünde dikkate alınmamlarına rağmen krizden önemli ölçüde etkilendikleri gözlenmekteydi.

Krizin süper güçler tarafından muharebe sahasında değil de masa başında sona erdirilmesi, Küba ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin güvenliklerinin teminatları olan füze sistemlerini ve uçaklarını kaybetmelerine sebep oldu. Bunu telafi etmek için savunma alanında bu iki devlet'e destekleyen süper güçler tarafından yeterli destek verilmemişti⁴⁹. Ancak bazı alanlarda teminat verilmiş fakat gerekleri kısmi olarak gerçekleştirilmişti.

Türk Hükümeti kısmen de olsa olayların farkında idi ve dolayısıyla isteklerinin en kısa zamanda yerine getirilmesi taraftarıydı. Dolayısıyla, Türk Dışişleri Bakanı, Türkiye ile Küba'nın karşılaştırılması durumundan şok olduğunu açıklamıştır. Türkler'in krize ilk tepkileri destekleyici olmuş, sadece F-104 savaş uçakları ile F-100 uçak parçalarının daha hızlı teslim edilmesini istemiştir⁵⁰. Nihayet, krizin hemen ardından Jüpiterlerin sökülmesiyle boşalacak olan tesislerin Türkiye'ye bırakılması ve birkaç hafta içinde ABD tarafından F-104 savaş uçaklarından oluşan bir filonun Türk Hava Kuvvetleri'ne teslim edilmesi konusunda anlaşmaya varıldı⁵¹. Bunun yanında ABD Türkiye Cumhuriyeti'ne milli savunması için askeri yardımda da bulunmuştur. ABD'nin farklı dönemlerde yaptığı yardımlar aşağıda çizelge halinde görülmektedir.

⁴⁸ **Türk Silahlı Kuvvetleri Müsterek Harekat Talimnamesi**, Genelkurmay Harekat Başkanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2001, s.13.

⁴⁹ **Cumhuriyet**, 25 Aralık 1962.

⁵⁰ Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.194; ayrıca bkz. Ernest R. May ve Philip D. Zelikow, **a.g.e.**, s.103.

⁵¹ **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1962.

ABD'den sağlanan askeri yardımlar:

Dönemler	Hibe (Milyon Dolar)	Fms Kredisi
1951 - 1960	1579.5	
1961 - 1970	1147.0	
1971 - 1980	230.6	987.9
1981 - 1986	727.0	2452.3
Toplam	3744,1	3440.2

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Küba Krizi'nin meydana geldiği döneme ait, ABD'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne yaptığı yardımların büyük olmuştur⁵².

Krizin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne Milli Savunması açısından en zararlı etkisi jüpiter füzelerinin sökölme kararıydı. 19 mart 1963 gazetelerinin manşeti: "*Jüpiterler, l nisanda görev dışı oluyor...*" şeklindeydi⁵³. 11 Nisan'da jüpiter füzelerinin sökölmesine başlandı. Füzelerin birinci derece önemli olan parçaları ambalajlanarak ABD'ye götürüldü. İkinci derece önem teşkil eden aksam ise Çiğli Askeri Hava Üssünde depolanacaktı. Taşınması ve depolanması tehlikeli olan bölümler ise imha edilecekti⁵⁴.

Washington, krizi çözebilmek için büyük bir taviz verdi ve riske girerek Türkiye'de konuşlandırdığı jüpiter füzelerini geri çekti. Bu niyeti 1962'nin Ekim ayında meydana gelip biten Küba Krizi esnasında basına yansıyan haberlerden anlaşılabilirdi⁵⁵. NATO üyesi devletlerin de kararı alınmadan pazarlığa girişen Amerika bu hatasını bir şekilde gidermek zorunda idi. Dolayısıyla ABD'nin dünyanın çeşitli ülkelerine yaptığı yardımlar bu döneme rastlar. Milli savunma gücünün, füzelerin geri çekilme kararıyla iyice zayıflayacağını düşünen Ankara, Washington'dan yeni bir savunma sistemi almak zorunda idi. Bu soruna, ABD bir çözüm buldu. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde konuşlu nükleer füzelerin, eski sistemler olduğu, vuruş yüzdesinin düşük olduğu ve etkin kullanılmayacağı gibi gerekçeleri öne sürerek füzelerin sökölmesini sağladı ve yerine daha yeni bir teknoloji olarak tanıttığı, nükleer füze atma yeteneğine sahip Polaris Denizatlıları'nı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne vermeyi

⁵² Dış politika Enstitüsü, **a.g.e.**, s.86.

⁵³ **Ulus**, 19 Mart 1962.

⁵⁴ Ernest R. May ve Philip D. Zelikow, **a.g.e.**, s.145.

⁵⁵ **Milliyet**, 29 Ekim 1962.

vaat etti⁵⁶. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne savunmasına yönelik yapılan 25 Aralık 1962 tarihinden itibaren basında yer aldı. Cumhuriyet gazetesinin 25 Aralık tarihinde çıkan sayısında, Türkiye'deki füze rampalarının Mayıs 1963 tarihinden önce kaldırılmayacağı ve Füzelere kaldırılmasından sonra Polaris denizaltılarının Akdeniz'de görevine başlayacağı haberi veriliyordu⁵⁷. Bununla beraber gazeteler Polaris Denizaltıları'nın yanında Türkiye'nin değişik konvansiyonel silahlar ile de destekleneceğini yazmıştı. Gazeteler ayrıca, NATO'nun, krizin ardından şekillenen yeni durum için yeni savunma stratejisi ile ilgili meseleleri Mayıs ayında Kanada'da yapılacak yüksek seviyedeki NATO toplantısında kesin karara bağlayacağını ve yeni stratejinin esaslarını bu tarihten itibaren uygulamaya koyacağını yazdı⁵⁸.

Dönemin yazarlarından Abdi İpekçi, bu gelişmeyi şöyle yorumlamaktaydı: Batı'nın savunması konusunda Türkiye, üzerine düşen görevleri taşımakta hiçbir zaman çekimser kalmadığını, NATO Nükleer Ortak Kuvveti'nin teşkilinde de aynı anlayışın gösterilebileceğinin düşünülmesi gerektiğini, ancak böyle bir sisteme geçilirken Türkiye Cumhuriyeti Devleti Genelkurmayı ve Hükümeti'nin şu iki nokta üzerinde özellikle durması gerektiğini köşesinde belirtmekteydi.

1- Türk ekonomisi, milli savunma masrafları dolayısıyla savaş yıllarından beri taşıdığı büyük yükün altında ezilmişti. Milli bütçemizden savunmaya ayrılan kısım dünya ülkeleri arasında en büyük oranlardan biriydi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ekonomik kalkınması dolayısıyla büyük hamleler gerçekleştirmek zorundaydı. Ve NATO nükleer kuvvetlerine katılım, Türkiye Cumhuriyeti Devleti için yeni bir masraf kapısı açarsa, böyle bir kuvvete katılmak zararlı sonuçlar yaratabilirdi.

2- Jüpiter füzelerinin Türkiye'de üslenmesi, Rusya'yı fena halde endişelendirmiş ve bu yüzden Sovyet Hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti Devleti Hükümeti'ni devamlı bir baskı ve tehdit altında bulundurmuydu⁵⁹. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kurulması düşünülen nükleer kuvvete katılırken, üzerine diğer NATO ülkelerinden daha çok şimşek çekecek fedakarlıklara

⁵⁶ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Cilt VIII., 10 Ocak 1962, s.89; ayrıca bkz. M. Gönübol, **a.g.e.**, s.317.

⁵⁷ **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1963; ayrıca bkz. **Cumhuriyet**, 25 Aralık 1962.

⁵⁸ **Ulus**, 25 Aralık 1962; ayrıca aynı tarihli gazetelere bkz. **Milliyet**, **Hürriyet**, **Son Havadis**, **Dünya**, **Vatan**, **Cumhuriyet**.

⁵⁹ **Vatan**, 28 Ekim 1962; ayrıca aynı tarihli şu gazetelere bkz. **Cumhuriyet**, **Milliyet**, **Son havadis**, **Ulus**, **Dünya**, ayrıca yine bkz. **Dünya**, 29 Ekin 1962.

- içinde bulunduğu coğrafi şartlar bakımından- katlanamaz durumdaydı⁶⁰. Ancak 23 Nisan 1963 tarihinde Türkiye, NATO Nükleer Kuvveti'ni desteklediğini açıkladı. Türkiye Cumhuriyeti Devleti Hükümeti tarafından yapılan açıklamada, konu ile ilgili görüşmelerden sonra Türk hükümeti yetkilileri, dünya barışının korunması uğrunda NATO'nun yeni ve önemli bir unsur sandığı çok taraflı bir nükleer kuvvet kurulması fikrine Türkiye'nin duyduğu büyük ilgiyi ifade etmişlerdi⁶¹.

Kriz sonunda koyduğu etkiler kadar oluşum sırasında meydana getirdiği değişiklikler yönünden de önem arz etmekteydi. Örneğin, dönemin Cumhuriyet gazetesinde Ekim 1962'de Türkiye'deki kriz ile hareketlenen olayları görülebilir; Amerikan Silahlı Kuvvetleri'ne hazır ol emri verilmesi üzerine Çiğli Hava Üssü'ndeki emniyet tedbirleri geniş ölçüde gözden geçirilmiş ve takviye edilmişti. Karargah basın sözcüsü, izinlerin kaldırılmasına lüzum görülmediğini fakat durumun dakikası dakikasına takip edilerek tedbirlerin gecikmeden alınmasının sağlanacağını bildirmekteydi. Bu arada, Batı Almanya'dan içinde üç Amerikalı generalin de bulunduğu bir heyetin geldiği öğrenilmiş, ancak bu heyetin evvelce tespit olunan bir ziyaret programı takip ettiği, temaslardan sonra Türkiye'den ayrıldığı ileri sürülmüştü. Bunun dışında Çiğli Hava Üssü'ndeki uçakların normal program içinde eğitim uçuşları yaptığı bildirilmekteydi⁶². Küba Krizi, İzmir Şirinyer'deki NATO 6. Müttefik Taktik Hava Kuvvetleri Karargahı'nda da büyük heyecan yaratmıştı. Amerikalı personel bütün günü radyolar ve televizyonlar başında geçirmiş ve hadiselerin gelişmesini takip etmişti. Bu amaçla Moskova Radyosu da dikkatle dinlenmiş ve Rusya'nın reaksiyonu merak içinde beklenmişti. Karargah sözcüsü, komutanlık emrinde Amerikan hava kuvveti bulunmadığını, bu itibarla Amerikan Savunma Bakanlığı tarafından verilmiş olan hazır ol emri ile alakalı, NATO'nun dahil olacağı bir savaş hali meydana gelmeyeceğini belirtti.

Aynı görüş içinde 2. Kordondaki NATO Güneydoğu Kara Kuvvetleri Karargahı'nda durumun büyük bir alaka ile takip edildiği bildirilmektedir. Küba hadiseleri İzmir Borsası'nda henüz belirli bir tesir yapmamıştı. Yalnız alıcı ve satıcıların çekingen bir havaya girdikleri dikkati çekmekteydi. Bundan dolayı, pamuk fiyatlarında 5 kuruşluk bir yükselme olmuştu. Ancak bunun siyasi durumla ilgili olup olmadığı ileride anlaşılacaktı⁶³.

⁶⁰ Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.193; ayrıca bkz. **Milliyet**, 12 Şubat 1962.

⁶¹ Robert s. McNamara, **a.g.e.**, s.32; ayrıca bkz. Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.180; ayrıca bkz. **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1962.

⁶² **Cumhuriyet**, 24 Ekim 1962; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Çaşın, **a.g.e.**, s.188.

⁶³ **Cumhuriyet**, 24 Ekim 1962.

Kriz, SSCB'nin sınır komşusu olması sebebiyle, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin jeopolitik önemini artırmıştı. Adana'daki Güney İlleri Merkez Bürosu'ndan bildirildiğine göre dünya barışını tehlikeli bir duruma sokan Küba Olayı, dünyanın en büyük askeri hava alanlarından birine sahip bulunan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Adana ilindeki İncirlik Üssü'nde ilgi ile takip edilmekteydi. Bu arada Wiesbaden'de bulunan Avrupa'daki Amerikan Hava Kuvvetleri Kumandanı Yardımcısı Üç yıldızlı General R. M. Montgomer, 24 Ekim 1962'de İncirlik Hava Üssü'ne gelmişti. Yüksek rütbeli Türk ve Amerikan subayları tarafından karşılanan General Montgomer'e göre krize yönelik bütün tedbirler alınmıştı. Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın katılımıyla Çankaya ve Başbakanlık'ta yapılan toplantılarda kararlaştırıldığı şekilde Türk Silahlı Kuvvetleri'ne dünya durumunun hassasiyeti karşısında her türlü hazırlığı yapmaları ve alınan tedbirler arasında muhtemel sabotaj hareketlerine karşı emniyet kuvvetleri ile sıkı işbirliği yapmaları bildirilmişti⁶⁴. Bu cümleden anlaşıldığı üzere, bütün resmi dairelerde kontroller arttırılmıştı. Polis ekipleri geceleri devamlı devriye gezmeye başlamıştı. Elektrik fabrikaları, barajlar, köprüler, demiryolları, askeri birliklerle emniyet kuvvetlerinin muhafazası altına alınmaktaydı. Elçilikler için de emniyet tedbirleri alınmıştı.

Küba Krizi'nin, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni ekonomik yönden olduğu kadar milli savunma yönünden de çok etkilemiştir. Başta füzelerin sökülüp ABD tarafından geri çekilmesi bir eksiyken, sürekli hareket eden nükleer füze atış kabiliyetine sahip Polaris Denizatlıları'nın Akdeniz'e gönderilmesi Türkiye için bir artı olmuştur. Bir taraftan SSCB ile ilişkileri zayıflarken diğer taraftan ABD ile ilişkileri artan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, böylece ilgili ülkeden ve dolayısıyla NATO'dan, konvansiyonel silah, mühimmat, ulusal güvenlik için birçok yardım almış ve NATO içinde bir ileri karakol olduğunu ve vazifelerini fedakarca yerine getirebildiğini göstermiştir. Ayrıca F-104 ve F-100 savaş uçaklarının kriz nedeniyle Türkiye'ye gelişleri hızlandırılmış, dolayısıyla Ortadoğu'da güçlü bir orduya sahip olma imkanı sağlanmıştır. Türkiye tüm dünyayı ilgilendiren bu krizden nükleer silahsız olarak çıkmış ve yumuşama sürecine geçişte önemli bir rol oynamıştır⁶⁵.

⁶⁴ **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1962.

⁶⁵ Haluk Gerger, **a.g.e.**, s.194; ayrıca bkz. M. Gönlübol, **a.g.e.**, s.317; ayrıca bkz. **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1963.

1- Türkiye'deki Jüpter Nükleer Füzelinin Sökülmesi

Türkiye'ye nükleer başlıklı jüpter füzelinin gönderilmesi, NATO'nun 1957 yılında Paris'te yaptığı toplantıda kararlaştırılmış ve dünya kamuoyuna ilan edilmişti. Amerikan kontrolü altında ve Birleşmiş Milletler Yasası'na uygun olarak sırf Sovyet Rusya'ya karşı kollektif emniyet amacıyla konuşlandırılmış olan füzeler, iki süper güç için 1962'nin Ekim ayında problem haline gelmişti.

Jeostratejik konuma sahip olan Türkiye için nükleer başlıklı jüpter füzelere, dünya kamuoyunda itibarını artırmakta idi. Nükleer silahlar gücünü ve etkisini İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Hiroşima ve Nagasaki'de ispat etmişti⁶⁶. Dolayısıyla nükleer füzeler insanlık için her ne kadar zararlı ve ölümcül olsa da gücün simgesi haline gelmiş ve birçok dünya devletinin sahip olmak istediği konuma ulaşmıştı. İkinci Dünya Savaşında gösterdiği etki kötü sonuçlara sebep olsa da ve bir daha kullanılmaması için girişimlerde bulunulsa da füzelerin varlığı caydırıcı bir rol oynamaktaydı. Dolayısıyla jüpter füzelere, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne itibar, prestij ve güvenlik sağlamaktaydı. Ancak, 1957'de kabul edilen anlaşma ile 1962'de konuşlandırılmasına izin verilen füzeler gelişen teknolojinin gerisinde kalmış ikinci nesil füzelerdi⁶⁷. Washington'a göre, katı yakıt ile çalışması geç ateşlenmesine ve doğal olarak ani reaksiyon göstermemesine neden oluyordu. Menzillerinin de kısa olması nedeniyle kıtalararası balistik füze teknolojisini yakalamış devletlerin yanında Türkiye'nin jüpter füzelere sahip olması bir dezavantajdı. ABD yetkilileri, Kriz başlamadan önce bu eksiklikleri öne sürerek füzelerin işe yaramayacaklarını düşünerek sökümelerini talep etmiş, ancak bu istek Türk yetkililer tarafından geciktirilmişti⁶⁸. Jüpter füzelere bu dezavantajlı yönleri Küba Krizi'nden önce sökümleri için ABD yetkilileri tarafından düşünülen nedenlerdi. Fakat buhranın başlamasıyla sökümleme işlemi askıya alındı.

Ekim 1962'de Washington'un Moskova krizin çözümü için yaptığı anlaşmada Türk füzelere pazarlık konusu oldu, ancak yapılacak takasla ilgili Ankara'ya herhangi bir beyanda bulunulmadı ve tamamen gizli tutuldu. 27 Ekim gününe kadar Washington birçok hareket tarzı belirledi. Bu hareket tarzlarından en kabul ediliri Küba'nın istilasını idi. Ancak 27 Ekimde yapılan görüşmeler sonunda SSCB'nin isteklerini göz önünde bulunduran ABD yeni hareket

⁶⁶ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 426; ayrıca bkz. Oral Sander, **a.g.e.**, s.480.

⁶⁷ **Akşam**, 15 Aralık 1957.

⁶⁸ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s. 177.

tarzları belirlemek zorunda kaldı. Küba'ya yönelik isteklerinin yanında, bir tehdit olarak algıladığı Türk füzelerinin de sökülmesini isteyen Krushev, savaşı reddederek bir anlamda geri adım attı⁶⁹.

Ancak, 29 Ekim tarihli gazetelerde yazılan haberler ABD'nin ve SSCB'nin asıl niyetini ortaya koymuştu. Krushev, Moskova Radyosu'na verdiği Küba ile ilgili demeçlerin yanında Türkiye'de konuşlu NATO füzelerinin sökülmesine de defalarca değindi. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti Devleti Hükümeti'ni rahatsız etti ve karşılıklı notaların verilmesine sebep oldu⁷⁰. Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan açıklamalarda Türkiye'deki füzelere fazla değinilmedi, özellikle Küba konusuna değinildi. Gazetelerin birçoğunda küçük manşetler ile duyurulan konu aslında sanıldığı kadar önemsiz değildi. 29 Ekim tarihli gazetelerde ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Küba ve Türkiye'deki füzeler arasında hiçbir ilgi olmadığını ısrarla belirtmekte idi⁷¹.

Savaşa kararlı Washington yönetimi, Krushev'in istekleri üzerine Türkiye'ye yöneldi. Ve Kennedy, Dean Rusk ve Roswell Gilpatric'i, Türkiye'deki füzelerin Küba'daki füzelerle takasını sağlayacak bir senaryo hazırlamakla görevlendirdi⁷².

Türk füzelerinin krizin başlamasıyla pazarlık konusu olması gazetelere 25 Ekim 1962 tarihinden itibaren yansdı. Sovyet Rusya Devlet Başkanı Krushev demeçlerinde Küba'daki füzelerini savunmak için Türkiye'deki füzeleri ortaya atmakta idi⁷³. Krushev'in Moskova Radyosu'ndan alınarak gazetelere aktarılan demeçleri hükümeti rahatsız etti ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı ve Dışişleri Bakanı tarafından sert bir şekilde karşılık buldu. Ancak Türkiye'de konuşlu füze sistemlerinin, ABD yetkilileri tarafından eski olduğu gerekçesiyle nükleer füze atma kabiliyetine sahip olan Polaris Denizatlıları'nın Akdeniz'de göreve başlaması kararlaştırıldı⁷⁴. Bu da Türkiye'de konuşlu füzelerin elden çıkması anlamına geliyordu.

⁶⁹ **Hürriyet**, 31 Ekim 1962.

⁷⁰ **Vatan**, 28 Ekim 1962.

⁷¹ **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1962.

⁷² George Mc. Ghee, s.227; ayrıca bkz. Robert s. McNamara, **a.g.e.**, s.32; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Caşın, Çağdaş **a.g.e.**, s.188.

⁷³ **Son Havadis**, 25 Ekim 1962.

⁷⁴ M. Gönlübol, **a.g.e.**, s.317; ayrıca bkz. **Dünya**, 25 Aralık 1962; ayrıca bkz. **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1963.

Oysa Türkiye'ye füzeler NATO kanalıyla yerleştirilmişti ve ancak NATO'ya üye ülkelerin kararıyla sökülebilirdi. Bunu göz önünde bulundurarak hareket eden Washington yönetiminin amacı, “28 Ekim tarihinde krizin bitmesine rağmen Avrupa'ya krizin turmandığına dair mesajlar göndererek, Avrupa'nın ABD'nin uyguladığı politikadan rahatsızlığını”⁷⁵ gidermekti. Dolayısıyla 1 Kasım 1962 günü “Küba'daki Sovyet füzelerinin sökülmesi safhasının BM nezaretinde yapılması hakkında bir anlaşma yapılmadığını”⁷⁶ bahane bilerek ablukayı tekrar başlattı.

Neticede ABD, krizi bitiren anlaşmayı resmileştirmek istemeyerek müttefiki Türkiye ve Avrupa'nın işe karışmamasını sağlamak istiyordu. Jüpiterlerin sökülme nedeninin, krizin çözümüyle ilgili olmadığı inancını Avrupa ve Türkiye'ye vermeye çalışan ABD, SSCB ile yaptığı anlaşma sonucu füzelerin geri çekilme işlemini altı ay gibi bir süre zarfında gerçekleştirecekti. “ABD her zaman Türkiye ile ilişkilerini askerlerle kapalı kapılar ardından yürütmeyi tercih etti”⁷⁷. Takasa silahsızlanma süsü verildi ve böylece hiçbir taraf müşkül durumda kalmadı⁷⁸. Süper güçler dünya barışı için Küba ve Türkiye'yi nükleer silahlardan arındırdı.

Sonuç olarak Başbakan İnönü'nün aşağıda TBMM'ye verdiği beyanat ABD'nin isteklerini yerine getirdiğini ve sadık bir müttefik olduğunu göstermişti; “Bugünkü vaziyette Birleşik Amerikanın şikâyetini ve ciddî endişesini sadık bir müttefik olarak ehemmiyetle göz önünde bulunduruyoruz. Bu nazik zamanlarda umumi buhrana yeni unsurlar katılmasına sebep olmayacak bir sükûn ve itidal havası içimde vaziyeti takip ediyoruz. Böyle zamanlarda her yerde türlü haberler sızabilir. Bunları dürüst, hareketine emin olan insanların soğukkanlılığı ile karşılayacağız. Memleket içinde sabotaj hareketleri ile vasiyetimizi karıştırmak ve zayıflatmak teşebbüsleri olabilir. Kaynağı tabiatı ile dışarıda olacak bu gibi teşebbüsleri metanetle karşılayacağız. Büyük buhran günlerinde halkı, kararlı ve vecibelerine sadık barışçı bir milletin yolunda yürüyeceğiz”⁷⁹.

⁷⁵ A. Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.139.

⁷⁶ **Vatan**, 2 Kasım 1962; ayrıca bkz. Robert s. McNamara, **a.g.e.**, s.32.

⁷⁷ Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.130.

⁷⁸ Dış politika Enstitüsü, **a.g.e.**, s.85.

⁷⁹ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Cilt X., 10 Ocak 1962, s.26.

2-Polaris Denizaltılarının Akdeniz’de Faaliyetlerine Başlaması ve Polaris Füzeleri

Nitekim 1963 yılına girildiğinde Türk basını artık konunun derinlemesine içine girmişti. Gazeteler, Türkiye’deki Jüpiter üslerinin söküleceğini, bunların yerine daha etkili nükleer silahlar verilmesinin teklif edildiğini, bu konudaki çalışmaların başlangıcının Türk Genelkurmayı’nda yapıldıktan ve Türk görüşü tespit edildikten sonra meselenin NATO Askeri Komitesi’ne götürüleceğini ve son şekli için NATO Bakanlar Konseyi’nde karar alınacağını yazıyordu⁸⁰.

Daha birkaç ay önce jüpiterleri göklere çıkaran Türk yetkililer, Polaris Denizaltıları’nın geleceği sözü verildikten sonra, bu sefer Jüpiterleri karalama kampanyasına girişmişlerdi. Yetkililer, jüpiterlerin sökülme nedenlerini, Jüpiter füzelerinin saklanamayacak kadar büyük oluşuna, ateşleme süresinin uzunluğuna, tesir kabiliyetinin diğer füzelere göre düşük oluşuna ve üslerin yer değiştirilmesindeki güçlüğüne ve modası geçmiş olmalarına bağlıyordu⁸¹.

Ocak ayının ortalarından itibaren Genelkurmay, Dışişleri ve Milli Savunma bakanlıkları ile Başbakanlık temsilcileri jüpiterlerle ilgili görüşmelere başladılar. 25 aralık tarihindeki Türk basını, Türkiye’deki Jüpiter füzelerinin Nükleer Füze atma kabiliyetine sahip Polarisler ile değiştirileceğini ilk defa net bir şekilde Türk kamuoyuna duyurdu⁸². Haberlere göre, İki ülke heyetleri arasındaki görüşmeler iyi gitmekteydi. Görüşmeler henüz başlangıç safhasında olmasına rağmen, Türk Hükümeti ABD’nin teklifini onaylamaktaydı. Bu mesele NATO emrinde bulunan silah sistemlerinin modernleştirilmesi ile ilgili çerçeveye girmektedir.

Aynı gün Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar, TBMM’de yaptığı gündem dışı bir konuşmada “NATO ittifak sisteminin daha etkili nükleer silahlarla savunulmasını sağlamak için, Türkiye’deki Jüpiter füzeleri yerine Polaris füzeleri sisteminin ikamesi konusunda Türkiye ile Amerika arasında devam eden müzakerelerin iyi devam etmekte olduğunu belirtmekteydi”⁸³.

⁸⁰ **Dünya**, 2 Kasım 1962; ayrıca bkz. Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.195.

⁸¹ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Cilt X., 10 Aralık 1962, s.70.

⁸² **Dünya**, 25 Aralık 1962.

⁸³ **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Cilt X., 10 Aralık 1962, s.71.

Ocak ve şubat aylarında, jüpiterlerin konumuyla ilgili, Türkiye - ABD görüşmeleri hızlandırılmıştı. Mart ayı başında ABD Savunma Bakanı Robert Mc Namara, ABD Kongresi Temsilciler Meclisi'nde bir konuşma yaptı. McNamara, Küba'daki füzelerin Amerikan baskısı altında geri çekilmesiyle, Türkiye ile İtalya'daki füzelerin Polaris Denizaltı ile değiştirilmelerinin herhangi bir ilgisi bulunmadığını, ve bu konuda ABD ile Rusya arasında hiçbir pazarlığın yapılmadığını söyledi⁸⁴. Ancak 12 Mart tarihinde Türkiye'deki füze üslerinin sökülmesi ve savunma gücünün artırılması konusunda çalışmalar başlatıldı.

Zira 2004'ün Nisan ayında çekimi biten “100 Yılın İtirafı” isimli belgeselde 1962'nin Ekim ayında meydana gelen Küba Krizi'ni anlatan Amerika Eski Dışişleri Bakanı McNamara, 1962'nin Ekim ayında meydana gelen Küba Krizi'ne ve sonuçlarına ışık tutmuş ve Türkiye'de konuşlu ABD füzelerinin asıl sökülme maksatlarını açıklamıştı. Milliyet gazetesi yazarı Önay Yılmaz'ın yayınladığı haber, özellikle McNamara'nın Türkiye'ye yönelik açıklamaları ile ilgiliydi. Açıklamada McNamara, bahsedilen Türkiye'deki jüpiter füzelerinin, 1962'de Küba'daki Sovyet füzeleriyle pazarlık konusu olduğunu, ABD'nin Türkiye'deki füzeleri geri çekmediği takdirde Sovyetler Birliği'nin Ekim 1962'de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne tereddütsüz saldıracağını ve NATO'nun bu hareketi de askeri karşılıksız bırakmayacağını belirtti. Ayrıca McNamara'nın başka bir açıklamasında, Ekim 1962'de Türkiye'deki jüpiter füzelerine yapılacak bir Sovyet saldırısına NATO'nun vereceği en asgari karşılığın, Türkiye'deki NATO güçleri tarafından konvansiyonel silahlarla verilecek bir karşılık olacağı, yani Sovyet savaş gemileri veya Karadeniz'deki Sovyet deniz üslerine karşı Türk ve Amerikan uçaklarının karşılık vereceği yer aldı. Bu sözlerinin ardından McNamara, NATO'nun, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye saldırısına karşılık vermesinin bir dünya savaşını çıkarabileceğini ve bu sebepten Türkiye'deki füzeleri geri çekmeleri gerektiğini belirtti⁸⁵.

Füzelerin sökülmesi ve Polaris füzesi taşıyan denizaltının Akdeniz'de faaliyetlere başlaması Türk basınında geniş yer aldı. 25 Aralık'ta gazeteler, kaldırılacak füze rampalarına kilitlenmişti. Gazeteler, mevcut füze rampalarının mayıstan önce kaldırılmayacağını bildiriyordu. Türkiye'deki füze rampaları mayıstan evvel kaldırılmayacak ve bunlar kaldırılınca da yerlerine Polaris Denizaltı ve konvansiyonel savunma ile ilgili silahlar

⁸⁴ Mesut Hakkı Caşın, **a.g.e.**, s.188.

⁸⁵ **Milliyet**, 23 Nisan 2004.

verilecekti⁸⁶. NATO'nun yeni savunma stratejisi ile ilgili meseleler 1963'ün Mayıs ayında Kanada'da yapılacak yüksek seviyedeki NATO toplantısında muhtemelen karara bağlanacak ve bu tarihten itibaren uygulamaya başlanacaktı. Nükleer vurucu silahları, bağımsız olarak kullanmak görüşünü benimseyen Türk Hükümeti, İngiltere ve Fransa'ya karşı, Mayıs ayında Kanada'da yapılacak toplantıda silahların tek elden kullanılmasının merkezi bir idare şekline bağlanması görüşünü savunacaktı.⁸⁷

Ancak Türkiye NATO'da olduğu için, böyle bir işte tek başına hareket edemezdi. ABD, Küba'daki füzelere karşılık Türkiye'deki NATO füzelerini söz konusu etmek yerine, SSCB'nin ittifaklarına karşı harekate geçmiş gibi göstermeye çalışıyordu. Washington, Türkiye'deki füzeler üzerine yine stratejiler belirliyordu. Ve nihayet ABD'nin Avrupa'da yürüttüğü başarılı diplomasinin ardından, NATO üyesi Avrupa ülkeleri, 1962'nin Aralık ayında Paris'te yapılan toplantıda Türkiye'deki jupiter füzelerinin kaldırılmasını kabul etti.

Sonuç olarak nükleer başlıklı jupiter füze rampaları Türkiye'den büyük bir gizlilikle söküldü. Ve balistik füze atma kabiliyetine sahip Polaris Denizaltıları'nın Akdeniz'de ateşe hazır duruma getirilmesi kararlaştırıldı. Dolayısıyla meydana gelecek olası karşı bir saldırıya bu yolla cevap verilmesi planlandı⁸⁸. ABD, Türkiye'ye Polaris Denizaltısını vermeye kararlıydı. Bunun da sebeplerini jupiterlerin eskimesine bağlamakta ve etkin kullanım alanlarının olmadığı kanaatinde idi. Ancak asıl maksat gizlenmekte idi. Füzelere, 1963'ün Nisan ayının sonunda söküldü ve Polaris füzesi taşıyan bir denizaltı Akdeniz'de göreve başladı⁸⁹.

D- KRİZİN SONA ERMESİNE YÖNELİK BASIN

1962 yılı Ekim ayının sonlarına gelindikçe dünya iki süper güç arasında büyük bir kaosa sürüklenmişti. Krizin başlarında baş aktör olarak görülen ABD ve SSCB devletlerine zamanla Küba ve Türkiye Devleti de katılmıştı. Artık krizin sonuna kadar pasif bir tutum sergileyen Türkiye Cumhuriyeti Devleti için aktif bir tutum sergileme zamanıydı. Türk Dışişleri Bakanlığı raporlarındaki hava, genelde Türk basımına da yansıyor. Hiç kimse

⁸⁶ **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1963.

⁸⁷ Baskın Oran, **a.g.e.**, s. 514; ayrıca bkz. **Cumhuriyet**, 25 Aralık 1962.

⁸⁸ M. Gönlübol, **a.g.e.**, s.317, **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1963.

⁸⁹ **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1963.

Kennedy'nin Türkiye'deki jüpler füzelerini aslında pazarlık masasına yatırdığından şüphelenmiyordu. Belli başlı gazetelerin başyazı ve makalelerinde Kennedy'nin gösterdiği kararlılıktan övgüyle söz ediliyor ve Kruşçev'in geri adım attığına dikkat çekiliyordu.

Milliyet gazetesinin başyazısında, Kruschev ile ilgili başlık altında şu görüşler yer alıyordu:

Olayı iyi yorumlayabilmek için iki gün içinde iki lider arasında gidip gelen mesajları özetlememiz faydalı olacaktır.

Kruschev Kennedy'ye ilk mektubunda barışı korumak için Küba'daki tahliye için hazır olduğunu bildirmiş, ancak buna karşılık, Amerika'nın da Türkiye'deki üsleri terk etmesini şart koşmuştu. Kennedy cevabında Türkiye'deki üslerin tahliyesini bahis konusu etmemiş, ancak Küba'daki üslerin sökülmesi halinde Amerika'nın ablukayı kaldıracağı ve Küba'nın istila edilmeyeceğine dair garanti verileceği taahhüdünde bulunmuştu⁹⁰... Bu mektuplaşma ilk olumlu sonucunu dün vermişti. Kruschev dün akşam Kennedy'ye yolladığı yeni bir mesajda, Küba'daki Sovyet üslerinin sökülmesini emrettiğini açıklamıştı⁹¹. Sovyet Başkanı bu karar için evvelce şart olarak ileri sürdüğü Türkiye'deki üsler meselesine temas etmemiş, Amerika'nın Küba'yı işgal etmeyeceği konusunda Kennedy'nin verdiği teminatı yeter saymıştı.

Aynı şekilde diğer gazete makalelerinde de Kruschev'in niçin geri adım attığına bir ışık tutmak amacıyla şu görüşlere yer veriliyordu:

Kennedy'nin bir savaşı göze alacak kadar ileriye gitmesi bunda önemli bir rol oynamıştı. Amerika tavize ve gerilemeye artık razı olmayacağını göstermek için sertliğe başvurmuştu. Kennedy'nin bu tutumu Amerika açısından bakıldığında başarılı olmuştu. Ancak Sovyet lideri mesajında Türkiye'deki üsleri bir koz olarak ileri sürmek istemişti. İlk izlenim şöyledi: Rusya bunu mesele yapacak, Küba işini NATO üslerine karşı pazarlık konusu olarak kullanacaktı. ABD'nin geri adım için Rus ve dünya kamuoyunu tatmin edecek bir sebep göstermesi lazımdı⁹². Kennedy cevabında üsler konusuna dokunmadan Küba'nın

⁹⁰ **Ulus**, 29 Ekim 1962; ayrıca yakın tarihli şu gazetelere bkz. **Vatan, Hürriyet, Ulus, Milliyet**.

⁹¹ **Ulus**, 30 Ekim 1962; ayrıca yakın tarihli şu gazetelere bkz. **Vatan, Hürriyet, Ulus, Milliyet**.

⁹² Robert s. McNamara, **a.g.e.**, s.32; ayrıca bkz. **Ulus**, 29 Ekim 1962; ayrıca yakın tarihli şu gazetelere bkz. **Akşam, Milliyet, Son Havadis, Cumhuriyet**.

güvenliğini garantilemeye hazır olduğunu bildirdi, işte bu söz, Krushev'e dönüş kapısını açtı. Nitekim Krushev, “*Mademki Amerika bu teminatı veriyor, Rus üslerine de artık lüzum yok*” diyerek önemli kararını açıkladı. Aslında bütün bu olaylar Kremlin'in, Kennedy'nin çok politikası karşısında bocaladığını ve neticede şerefli bir gerilemeyi savaşa tercih ettiğini gösteriyordu⁹³.

Amerika basını bile Kennedy'i ve politikalarını bu kadar iyi savunamazdı. Aslında Türk basınının bu tutum içinde olmasının başlıca iki nedeni vardı. Birincisi, krizle ilgili olarak Türk basını, hükümetin dedikleri doğrultusunda hareket ediyor ve bütün bilgilerini bu kaynaklardan alıyordu. Türk Hükümeti'nin de Kennedy ile Krushev arasındaki gizli pazarlıklardan haberi yoktu ve bunun aksinin yazılması beklenemezdi⁹⁴. İkinci önemli neden de, Türkiye'de gazetecilerin dünya politikacılarından çok, Türkiye'nin iç politik çekişmeleriyle ilgilenmeyi bir alışkanlık haline getirmeleriydi. Bir başka deyişle, o dönemde Kennedy'nin en büyük destekçisi olan *New York Times* gazetesi ne derse, bu kabul ediliyor ve perde arkası araştırılmadan ertesi gün Türk okuyucularına duyuruluyordu.

O tarihlerde Milliyet gazetesinde yazan Çetin Altan, “*Türkiye'deki Amerikan Üsleri*” başlıklı yazısında Türk basınının halini şu ifadelerle yansıtıyordu: “*Nedense bizim basın bu gibi konularda tercümeyi tercih eder ve daima bu çeşit meselelere ait görüş ve haberleri yabancı gazetelerden aktarma yoluna gider. Bizde hangi tip füzeler var, asker alanların durumu, Amerika'nun niyeti vs. cinsinden millî kaderimizin can alıcı noktalarını teşkil eden bilgileri kendi gazetecilerimizle yazarlarımız kurcalamaya pek fazla yanaşmazlar. Hemen hepimiz, parti dalaşmalarımızı incelemekle yetinir, daha ötesine burnumuzu sokmayız veya sokamayız. Böyle milletlerarası öneme sahip konular yabancı imzaların patenti altındadır. Acayip demokrasimizin zavallı bir kaderidir bu. Tenkit, inceleme ve araştırma hürriyeti iç politika ile sınırlıdır. Dış politikaya kadar pek çıkamadı.*”⁹⁵

Yukarıdaki makale dönemin Türk basınına eleştirmektedir. Ancak Türk basını, dünyayı nükleer bir savaşın eşiğine getiren Küba Krizi'ni ve buhran ile ilgili sıcak gelişmeleri her gün olduğu gibi işlemeye çalışmıştır. Fakat süper güçlerin büyük bir gizlilik ile yürüttükleri krizin çözümüne yönelik politikalar nedeniyle Türk basını da diğer dünya basını gibi yetersiz kalmıştır.

⁹³ Turan Yavuz, **a.g.e.**, s. 121; ayrıca bkz. A. Ö. Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s. 98.

⁹⁴ George Mc. Ghee, **a.g.e.**, s.227.

⁹⁵ **Milliyet**, 02 Kasım 1962; ayrıca bkz., Turan Yavuz, **a.g.e.**, s.200.

SONUÇ

1962 Küba bunalımı, Üçüncü Dünya'daki bir ülkenin devrimlerinin ortaya çıkaracağı sorunlar sonucunda, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği'nin karşı karşıya gelebileceğini ve bir nükleer savaş tehlikesinin, tüm dünyayı tehdit edeceğini ortaya çıkarmıştır. İşte 1962 Küba Füze Krizi, her iki süper güç açısından da ateşle oynadıklarını göstermesi bakımından uyarıcı olmuştur. Bunun sonucunda, her iki blokta stratejik değişikliklerle başlayan yeni uluslararası ortama uyum sağlama çalışmaları hızlanmış ve dünyada yumuşama dönemine giden yol açılmıştır.

1 Mayıs 1960'ta U-2 uçağının Sovyet toprakları üzerinde düşmesi ile tırmanan kriz, her şeyden önce 1961 Berlin çatışmasında iki tarafa da ancak bir tarafın kesin zaferiyle elde edilebilecek çözümlerin olanaksızlığını göstermiştir. Ayrıca bu çatışma, güç unsuru yerine norm unsuruna ağırlık verilmesini gerekli kılmıştır. 1961 Berlin Duvarı, Doğu Almanya ile yeniden topraksal birleşmeye ilişkin olarak Batı Alman umutları ile Sovyetler'in Batı Berlin'i içine alma umutlarının bitişinin simgesi oldu. Sahne, iki Berlin ve iki Avrupa arasında daha incelikli ve yaygın bir etkileşim oyunu için hazırlanmıştı. Yumuşama tüm inişleri ve çıkışlarıyla bu oyunun kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

1962 yılı başından itibaren Doğu-Batı münasebetlerindeki hava, bilhassa Sovyetlerin faaliyetleri ile tekrar yumuşamaya başladı. Sovyetler Birliği, 10 Şubat 1962'de aldığı kararla, U-2 pilotu Francis Gary Powers'ın yakınlarının müracaatlarını göz önünde tutarak ve Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki münasebetleri geliştirmek arzusu ile pilot Powers'ı affettiğini ve serbest bıraktığını açıklamıştır.

Berlin Krizi ile yaşlı dünyanın yaşadığı son derece ciddi bunalımın yankıları sürerken, iki süper güç arasındaki çatışmalar yeni koordinatlara sıçramıştır. Ortaçağ'da askerlerin kalkan ve mızraklarıyla savunmaya gayret ettikleri kalın kale burçlarının sabit cephelerinin aksine yoğunluk kazanan yeni senaryo boyutlarının odak noktası bu defa Almanya, Türkiye, Sovyetler Birliği ve Amerika topraklarını içine alan çok geniş bir coğrafik perspektif üzerinde, yayılımcı karaktere bürünmüştür. Nitekim, Küba Krizi sırasında, taraflar arasındaki pazarlık masasında caydırıcılık unsuru en fazla taktik ve stratejik formül olmuştur.

Ekim 1962'de Türkiye, bölgede ABD'nin en sadık müttefiklerinden biriydi. Nato'ya yeni girmiş ve Washington'ın her dediğini harfiyen yerine getiren bir "*dost müttefik*" görünümündeydi. ABD de, Türkiye'yi "*çok seviyor*" ve Sovyet tehdidine karşı, Türkiye'nin savunması için tüm olanakları seferber ediyordu. Hatta NATO stratejisinin bir parçası olarak Türk topraklarına Jüpiter füzeleri konuşlandırmıştı. Bu füzeleri verirken de "*Sizin güvenliğiniz için*" ifadesinin altını çizmişti.

Ancak Küba Füze Krizi'nin patlak vermesinde bu füzelerin yeri oldukça büyüktü. 1962'deki Küba Krizi, Sovyetler'in Küba'ya 1000 km menzilli nükleer başlıklı balistik füzeleri yerleştirmesiyle başlamıştı. ABD Küba'ya saldırıyı planlamış ancak vazgeçmişti. Kriz Türkiye'deki ve Küba'daki nükleer başlıklı füzelerin sökülmesi taahhüdünde bulunularak çözülmüştü. Türkiye'nin güvenliği için Türk topraklarına konuşlandırılan bu füzeler, Türkiye'nin haberi olmadan Sovyetler Birliği'yle pazarlık masasında ele alınmıştı. Kısacası "*dost müttefik*" 14 gün içinde değişmişti.

Küba Krizi'nin taşıdığı en büyük önem ise, uyuşmazlığın tırmanışındaki tepe noktasında ulaşılan zorunlu çözüm modelinin, sadece ayrıma tabi kılınan görüşmeler yoluyla silahsızlanma hareketinin tarihteki en süratli safhasına sahne olmakla kalmayıp, içerik olarak da ilk defa nükleer kalkanların karşılıklı indirilişine örnek olmasıdır.

NATO'nun 1500 mil menzile sahip, Jüpiter ve Thor sınıfı füzelerini İngiltere, İtalya ve Türkiye topraklarında konuşlandırması, Sovyetler Birliği'ni nokta taarruzuna

açık bir hale getirmesine karşı, duyulan öfke sonuçta tehdit unsurunu ön plana çıkarmıştır.

Nitekim, Amerikan Dışişleri Bakanlığınca doğrulanan U-2 keşif-istihbarat uçağının, İncirlik Hava Üssü'nden kalktığı anlaşılmaması, siyasal ve askeri gerginliği arttırmıştır.

Kruschev 5 Mayıs tarihli açıklamasında, Sovyetler Birliği'ne karşı girişilen bu düşmanca hareketin yapılacak zirve toplantısını baltalamak amacını güttüğünü söylemiş ve hükümetinin Amerikan uçaklarına üslerinde faaliyet izni veren devletlere de ikazda bulunacağını belirtmiştir. Ayrıca, herhangi bir saldırıya karşı Sovyetler'in güdümlü füzelerle karşılık vereceğini ve bu saldırıda kullanılan üslerinde yerle bir edileceğini hatırlatmıştır. Bu sözler Türkiye'ye doğrudan bir tehdit niteliğini taşımaktadır.

Enternasyonal Sosyalizm'in, Asya kökenli uygulamasından farklı bir model olarak, en uçtaki karakol niteliği taşıyan Atlantik'in diğer yakasındaki Küba, Amerika'nın yumuşak karnını teşkil etmekte idi. Kruschev'in, Berlin masasındaki satrançta, sokakların arkasına gizlediği tankların ateş gücünden çok daha yüksek bazı tür silahların konuşlandırılması, bu stratejik nokta için hayati önem taşımakta idi. Nitekim, bu kritik potansiyel tehdidin ilk yoklanması, efsanevi B-26 uçaklarının 15 Nisan 1961 günü Nikaragua'dan kalkarak Küba meydanlarını bombardımanı ile başlamış ve Domuzlar Körfezi'ne 17 Nisan'da amfibik Harekatla devam etmiştir.

ABD'nin bu tutumunun ardından Sovyet cephesi karşı taarruza geçti. Bu defa masaya konulan oyun türü biraz daha farklı bir mahiyet taşımakta idi. Küba'da dolaylı strateji taktiğini uygulayan Kremlin'in oyunu büyük bir sürprizdi. Amerika'nın uygulayacağı deniz ablukası karşısında Sovyetler'in fazla bir şey yapabilecek gücü mevcut değildi. Nitekim, her iki tarafda, nükleer seçeneği kabul etmemişlerdi. Sovyetler Birliği, Nükleer silahları ilk kullanan taraf olmayacaktı. Kruschev, tüm askeri nitelikli seçenekleri Kennedy'in zayıf kişiliği dolayısıyla reddetmiş ve Küba Krizi'ni tamamen blöf üzerine kurmuştur.

Esasen bu noktada bir açıklama yapmak gerekirse, iki süper gücün, nükleer savaş'ın sıfır noktasında takip edilen taktik ve stratejiyi, tamamen demokratik esaslara dayalı yönetimle idare olunan bir devlet sisteminde, salt başkının kişiliği üzerine kurmak tamamen mesnetsiz ve ilmi gerçeklerden uzak, hayalci varsayımlar olarak kıymetlendirilmelidir. Zira, hür dünyanın tanıdığı ve bugün de takdir ettiği Başkan Kennedy, Başkan Eisenhower'ın teklif ettiği 1000 adet Minuteman ve 19 denizaltıya monteli 304 Polaris Füzesi'ni yetersiz görerek, yönetiminin başında 1100 adet Minuteman ve 464 Polaris ile 29 denizaltı için karar aldırılmıştır.

Yine aynı başkan, Avrupa'daki günümüz stratejik yapısını, siyasal ve askeri dengeleri önceden sezerek Almanya'nın birleşeceğini, konvansiyonel silahların Avrupa savunmasında en önemli seçenek olduğunu, bu maksatla silahsızlanmanın önem ve hayatiyetini devrin karar mekanizmasına kabul ettirememesine rağmen, yumuşamanın gerçek mimarı ve Nükleer Kaos'tan kurtuluşunun zamanlama fitilini ateşleyen, saygın bir devlet adamıdır.

Sonuç olarak, krizin doruk noktasında pazarlık konusu olarak Türkiye'deki jüpiter füzelerinin masaya konması, Kruschev'in Rus ruleti denemesini andıran ciddi bir oyundu.

Krizin son noktasında yapılan pazarlığın klasik diplomasideki sözlü mesaj ile, yazılı olmayan metot ile çözümü, bugün de tam açıklığa kavuşmuş değildir.

Başkan Kennedy'nin düşüncesine göre, Türkiye hakkında yanlış bir adım kabul edilemez bir özellik taşımaktadır. Ancak diğer taraftan Kennedy, Küba üzerinden şiddetli bir saldırının gelmesinden ve Berlin'i kaybetmekten endişelidir. Bütün bu varsayımlara rağmen, bilindiği üzere 27 Ekim Cumartesi günü bir başka U-2 uçağının Küba üzerinde Sovyet SAM bataryaları tarafından düşürülmesi ile yükselen atmosfer sonucu Robert Kennedy'nin, Sovyetler'in Washington Büyükelçisi Dobrynin'e ulaştırdığı sözlü mesajı, iki başlığa temas etmekte idi: Küba'da Sovyet füzeleri ve ABD ablukası olmayacaktı. Aksi halde Amerika'nın daha ileri adım atması kaçınılmaz olacaktı.

Diğer yandan, Türkiye'deki füzeler geri çekilecekti. Nitekim, Dean Rusk'ın yorumuna göre, Büyükelçi Dobrynin'e başkanın bir diğer sözü ise teklifin masada kabulü halinde, Sovyet füzelerinin, Amerika'ninkinden daha önce söküleceğiydi. Ekim 1962'de Türkiye, bölgede ABD'nin en sadık müttefiklerinden biriydi. NATO'ya yeni girmiş ve Washington'un her dediğini harfiyen yerine getiren bir dost müttefik görünümündeydi. ABD de, Türkiye'yi çok seviyor ve Sovyet tehdidine karşı, Türkiye'yi savunması için tüm olanakları seferber ediyordu. Hatta NATO stratejisinin bir parçası olarak Türk topraklarına Jüpiter füzeleri konuşlandırmıştı. Bu füzeleri verirken de sizin güvenliğiniz için ifadesinin altını çizmişti. Ancak Küba Füze Krizi'nin patlak vermesinde bu füzelerin yeri oldukça büyüktü. Türkiye'nin güvenliği için Türkiye Cumhuriyeti topraklarına konuşlandırılan bu füzeler, Türkiye'nin haberi olmadan Sovyetler Birliği'yle pazarlık masasında ele alınmıştı.

Konu ile ilgili olarak, özellikle Küba Krizi hakkındaki açıklamaları içeren “*100 Yılın İtirafı*” adlı belgesel, krizin karanlıkta kalan taraflarını aydınlatıcı niteliktedir. ABD başkanları Kennedy ve Johnson döneminde 7 yıl savunma bakanlığı yapan Robert S. McNamara'nın anlatımları ve itiraflarını da içeren belgesel, Türkiye'yi de yakından ilgilendiriyordu. McNamara itiraflarında, Türkiye'deki ve Küba'daki nükleer başlıklı füzeler yüzünden ABD ve Sovyetler Birliği'ni bir savaşın eşiğine getiren 1962 Küba Krizini anlatırken “*Nükleer savaşa ramak kaldığı*” ifadesine de yer vermiştir.

McNamara'nın yukarıda yaptığı açıklama tüm gerçekleri gecikmeli de olsa su üstüne çıkarmıştır. Bu doğrultuda, 1962'deki Küba Krizi, Sovyetler'in Küba'ya 1000 km menzilli nükleer başlıklı balistik füzeleri yerleştirmesiyle başlamıştı. ABD Küba'ya saldırıyı planlamış ancak vazgeçmişti. Kriz, Türkiye'deki ve Küba'daki nükleer başlıklı füzelerin sökülmesi taahhüdünde bulunularak çözülmüştü.

Neticede, kriz çözüme ulaşmış, buna karşılık Krushev kendine göre haklı beyanında Küba'yı kurtardığını ve işgali durduğunu belirtmişti.

Şimdi meselenin konumuz açısından yakın mercekten incelenmesi ve Türkiye'yi bu denli yakından ilgilendiren krizden ders alınacak noktalara değinmek gerekirse, ilk akla gelen soru elbette ki Türkiye'nin tepkisi olacaktır.

George Ball ve Paul Nitze'in girişimleri sonucu, müteakiben füzelerin sökülmesine Türkiye'yi ikna edebilmiştir. Başkan Kennedy'nin endişe duyduğu esas konu, Krushev'in zafer kazanmanın verdiği güvenle muhtemel politikalarına dayalı olarak ortaya çıkabilecek girişimleri neticesinde, Türkiye ve NATO'nun ihanet suçlamaları ile karşı karşıya gelmekti.

Sovyet cephesinden böyle bir girişim gelmedi. Ancak mevcut gelişmeler ve füzelerin sökülmesi, Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği arasındaki siyasal tansiyonu azaltarak, izleyen dönemlerde daha esnek politikaların üretilmesinin yanı sıra, Türkiye'deki bazı sanayi yatırım projelerinin bu ülke tarafından desteklenmesine neden olmuştur.

Diğer taraftan Türkiye, Sovyetler'in Küba'dan füzelerini çekmesi ve dolayısıyla ABD'nin de Türkiye'de konuşlu olan füzelerini sökmesi sonucu, Sovyetler'in tehdidinin kalktığını düşünerek durumundan memnun olabilirdi. Aslında Türkiye açısından en önemli gelişme, jüpiter füzelerinin kaldırılmasına karşılık, ABD ile pazarlık konusu edilecek askeri yardımın cinsi idi.

Dönemin Amerikan Askeri Yardım Başkanı Orgeneral Wood'un açıklamalarına göre, Türkiye'ye, Polaris Sınıfı Nükleer Denizaltılar ve zamanın 2,2 mach sürat yeteneğine sahip en gelişmiş bombardıman uçağı F-104 uçakları ile Türk Hava Kuvvetleri'nin güçlendirilmesi teklif edilmiştir. Bu teklifler derhal kabul edilmiştir. Bundan başka, eski modellerin yerine geçmek üzere Türkiye'ye modern F-104 uçaklarından vermeyi planlayan ABD'nin asıl amacı tepkileri ortadan kaldırma olmuştur.

Türkiye 23 Ocak 1963 tarihinde jüpiter füzelerinin sökülmesini kabul etmiştir. Müteakiben 14 Nisan 1963 günü, USS Houston Polaris Denizaltısı İzmir Limanı'nı ziyaret etmiştir. Konu ile ilgili olarak, Amiral Afif Büyüktuğrul, Türkiye'nin sahip

olacağı bir Polaris Denizaltısı'nın, Türkiye'nin güvenliğini sağlayacak bir caydırma gücüne sahip olacağını, çünkü bu denizaltının, bir kerede kullanacağı 16 Polaris füzesi ile 16 kenti tehdit etme gücüne sahip olduğunu belirtmiştir. Kayhan Sağlamer de, Türkiye'nin güvenliğinin Polaris ve F-104 uçakları ile daha iyi bir biçimde sağlanacağını belirtmekte ve ayrıca füzelerin kaldırılmasının, bazı çevrelerin şikayetlerini önlemesi açısından da çok yararlı olacağını belirtmiştir.

Sonuçta Türkiye'ye Nükleer Füze yeteneğine sahip denizaltılar verilmemiştir. Ancak, F-104 uçakları, dönemin en modern savaş uçakları olarak Türkiye'ye teslim edilmiştir. Yakın zamanımıza kadar Türk Hava Kuvvetleri'nin değişik filolarında görev yapmış olan bu uçakların en büyük teknik özelliği, yüksek sürat yeteneğinin yanı sıra taktik nükleer bombaları çok yüksek irtifadan menzildeki düşman hedeflerine yöneltebilme yeteneğine sahip olmasıdır.

Teknolojik tasarım olarak da, bu amaca yönelik tarzda dizayn edilen ve doktrinde “İnsanlı füze” tarzında tanımlanan bu uçaklar, NATO'nun Esnek Mukabele Doktrinine bağlı olarak, kademeli bir nükleer taarruz için en ideal silah türünü uzun yıllar muhafaza etmiştir. Bunun yanı sıra, konvansiyonel türdeki silahları da bu hedeflere taşıyabilmesi dual bir kullanım projeksiyonuna olanak tanımıştır.

Böylelikle, taktik ve stratejik olarak yukarıda açıklanan teknik sebepler ele alındığında başlangıçtaki dezavantaja rağmen gerek Sovyetler Birliği'nden gelebilecek muhtemel nükleer tehdit algılamasında azalmaya ve daha esnek siyasal ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine imkan tanınması ve gerekse F-104 uçaklarının ürettiği caydırıcılık ile, servisteki (1963-1993) uzun hizmet uçuşları dikkate alındığında, Türkiye hem barışın korunması hem de savunma gücünün devamlılığı açısından oldukça kazançlı olmuştur.

Ayrıca, jüpiter füzelerinin bakım masraflarının ağır olmasının yanı sıra, teknolojik kullanım ömrünü yitirmesi nedeniyle Türkiye, sadece elden çıkarılması gereken ağır bir külfete dönüşebilecek bir silah sisteminden de vazgeçmiştir.

Silahsızlanma meselesi açısından ise:

1 - Nükleer yetenekli füzeler, Küba ve Türkiye'den sökülerek tarihteki en süratli silahsızlanma hareketi gerçekleşmiştir.

2- Amerikan Genelkurmayı'nın baskıları ile IL-28 sınıfı, nükleer yetenekli bombardıman uçakları 30 gün zarfında Küba'dan geri çekilmiştir ve Küba'daki silahsızlanma, yerinde denetim modeli ile sağlam esaslara bağlanmıştır.

3- Nükleer Denemelerin Kısmen Yasaklanması Antlaşması'nı imzalayarak, yeraltı, sualtı, atmosfer ve uzayda nükleer denemeler yapmamayı ve denemelerin diğer devletler için kullanılmamasına yönelik yasaklama ve kontrolün getirilmesini hükme bağlamışlardır.

4- Kırmızı Telefon Hattı Antlaşması ile, ABD ve Sovyetler Birliği arasında çıkabilecek muhtemel bir nükleer savaşın öncesindeki gerginlik döneminde, taraflara uygun bir uzlaşma zamanı ve şansının bırakılması temin edilmiştir.

5- Nükleer silahların kullanım olasılığının, siyasal ve askeri karar mekanizmalarında yarattığı etki ve nükleer diplomasi korkusu, detantın ve günümüzdeki nükleer silahlardan kaçışın anahtarı tarafların belleklerinde iyice yer etmiştir. Eğer Kayzer ve Çar ve diğer Avrupa liderleri, 1918 yılında dünyanın uğradığı yıkımı görebilselerdi, Birinci Dünya Savaşı yaşanmayacaktı. Esasen, tarafların klasik silahlarla, her şeye rağmen bu savaşı göze aldıklarını kabul etsek bile, aynı Komutan ve siyaset adamları, muhtemelen Berlin ve Küba'da aynı çözümü benimsemek zorunda kalacaklardı.

6- Her ne kadar, Krushev bu kumarı kazanmış görünse de, bu noktada insanlık ve barış daima Başkan Kennedy'in sağduyusunun eseridir.

7- Askeri kuvvetlerin, nükleer silahlara karşı beslediği aşırı güvenden kaynaklanan kaza riskinin yanlış hesaplama, yanlış anlama ve dikkatsizlik faktörlerinin yol açabileceği etkilerinin neler olabileceğini önceden kestirebilmek imkansızdır. Küba

Füze Krizi, yok oluşun dersidir.

Küba Krizi'nde Türkiye sırf NATO ittifakı adına kendi durumunu tehlikeye atmıştır. Hatta 1964'teki Kıbrıs bunalımı esnasında Birleşik Amerika Başkanı Johnson'un Başbakan İnönü'ye gönderdiği "ünlü" mektubun bir neticesi olarak Doğu Bloğu Ülkelerine açılmaya başlayan Türkiye, batıya dönük ve Atatürkçü dış politika felsefesinde herhangi bir değişme yapmamıştır. Bu kadar kararlı bir dostu duygusal birtakım nedenlerle küstürmek batı ittifakı için zararlı sonuçlar verme olasılığını arttırmaktadır.

Türkiye açısından sorun ele alınırsa büyük talihsizliği, dünyanın stratejik noktalarından birinde, Sovyetler Birliği ve Yunanistan ile komşu olmak olan ülkemizin artık tek merkezli yardım alma politikasından kaçınarak gene Batı Bloku içinde esnek bir dış politika izlemesi konusunda önemli dersler almış olması gerekir.

Küba Krizi'nde başrolü oynayan füzeler, 20. yüzyılın sonlarına doğru tekrar Türkiye için problem olmuştur. Rusya'nın Güney Kıbrıs'a Türkiye'nin tüm ısrarlarına karşı füze sistemleri satmaya çalışması Küba Krizi gibi bir krizi tekrar gündeme getirmiş gündemi meşgul etmiştir. Rusya, Türkiye ile yaptığı görüşmelerden kısa bir süre sonra Güney Kıbrıs'a S-300 füzeleri satacağını açıklamıştı. Ankara, tepkide gecikmedi. Rus füzelerinin Güney Kıbrıs'a satılması halinde Türkiye'nin söz konusu üsleri bombalayabileceğini açıkladı. Daha sonra başta ABD ve İngiltere'nin devreye girmesiyle Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Klerides bir açıklama yaparak füzelerin ancak Ağustos 1998 tarihinde Kıbrıs'a gönderilmeye başlanacağını söyledi. Rusya da yaptığı açıklamada silah sistemlerinin teslimi için 16 ay gerektiğini duyurdu.

Kriz böylece bir süre için yatışmış oldu. Başta ABD olmak üzere Birleşmiş Milletler'in hesabı şuydu: Geçen süre zarfında Ada'da görüşmeler başlayacak, Türk ve Rum kesimleri bir şekilde bazı konularda anlaşmaya varacak, böylece tansiyon düşmüş olacak ve Rum kesimi de füzeleri almaktan vazgeçecekti. Ancak böyle olmadı. Geçen süre zarfında Ada'daki barış görüşmelerinde bir ilerleme kaydedilmedi. Çünkü Rum tarafı, Türk kesimine eşit egemenlik veren herhangi bir anlaşma formülüne

yanaşmıyordu. Bu konudaki cesaretini de Avrupa Birliği'ne girme umudundan alıyordu.

Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin S-300 füzelerini almakta kararlı olması 1962 yılında yaşanan Küba Krizi'nin farklı bir versiyonunu gündeme taşımaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından 1974 yılında Kıbrıs'a yapılan çıkarma hareketi, Rumlara önemli dersler vermişti. Yunanistan'ın Türk hava Kuvvetleri'ne karşı koyacak uçuş menziline sahip hava aracının olmaması, Ada'nın ana karaya deniz yolu olarak ta uzak olması ve orta menzilli füzelere sahip olmaması insiyatifin Türk tarafına geçmesini sağlamıştır. Bu eksikliklerden yola çıkarak Rum Kesimi, S-300 füzelerinin alımına karar vermiştir. Dolayısıyla Rumlara, 1962 Küba Krizi'nde Sovyet Rusya'nın yaptığı gibi bir yaptırım politikası uygulayarak Türkiye Cumhuriyeti devleti'nden tavizler koparma çabası içindeydi. Sonuç olarak Türkiye'nin, S-300 füzelerine karşı uyguladığı kararlı ve ısrarlı politika, krizin, sınırlı güç kullanım safhasına gelmeden bitmesini sağladı.

1962 Küba Füze Krizi ile 1997 Kıbrıs Füze Krizi arasında benzerlikler bulunuyor. Örneğin Küba Füze Krizi, ABD'nin arka bahçesinde meydana gelmişti. Yani kriz, Amerika'nın Florida Eyaleti sahillerinden 140 kilometre ötesinde patlak vermişti.

Kıbrıs Füze Krizi de Türkiye'nin arka bahçesinde bir tehdit unsuruydu. 1962'de ABD, "*Gerekirse vururuz ve imha ederiz*" diyerek Moskova'yla çetin bir pazarlığa girişti ve Küba etrafında abluka uygulayarak bu krizi sonuçlandırdı. 1997 yılında ise Türkiye de bu sefer "*Gerekirse vururuz*" diyerek kararlılığını gösterdi. Gerginlik tırmanınca da Türk donanmasına ait gemiler KKTC limanlarında gövde gösterisi yaptı.

Küba Füze Krizi, uluslararası toplumu ilgilendiren geniş boyutlu bir krizdi. Kıbrıs Füze Krizi ise görünüşte, sınırları yerel olan küçük çapta bir krizdi. Ancak bu krizin büyümesi, işin içine Türkiye ile Yunanistan'ı çekecekti. Bu da dolaylı olarak bir NATO ittifakı krizi haline dönüşecekti. Neticede ABD ile Rusya yine karşı karşıya gelmiş olacaktı. ABD'nin, 1997 krizi patlak verdiğinde telaşlanmasının ana nedeniydi.

Yukarıda da belirtildiği gibi, 1997 Kıbrıs Füze Krizi'yle birlikte bundan 35 yıl önce 1962'de yaşanan Küba Füze Krizi, yeniden gündeme geldi.

Bu açıklamalar aslında Türkiye'nin Kriz sonunda uğradığı zararın olabilecekler karşısında pek önemsiz olduğunu göstermektedir. Ve şu sonuç çıkarılabilmektedir; Türkiye krizden kendine en uygun bir sonuçla kurtulmuştur. Ve bütün bu olanlar kendi inisiyatifiyle gerçekleşmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

I - SÜRELİ YAYINLAR

A- Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Dünya

Hürriyet

Milliyet

Son Havadis

Ulus

Vatan

B- Dergiler

Silahlı Kuvvetler Dergisi

Ankara İktisat ve Ticaret İlimleri Akademisi Dergisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

II - İNCELEME YAPITLAR VE ANILAR

A - Kitaplar

Arcayürek, Cüneyt, **Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar 1960 – 1965**, Bilgi yay., İstanbul, 1985.

Armaoğlu, Fair, **20. yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası, Ankara, 1986.

_____, **Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi**, Ankara, 1991.

Ataöv, Türkkaya, **Amerika, NATO ve Türkiye**, Aydınlık yay., Ankara, 1969.

AÜ SBF Dış Münasebatler Enstitüsü, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

Aybars, Ergün, **Türkiye Cumhuriyet Tarihi**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1986.

Bağcı, Hüseyin, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politika**, İmge yay., Ankara, 1990.

Bal, İdris, **Türk Dış Politikası**, Nobel yay., İstanbul, 2004.

Bilge, A.Suat, **Güç Komşuluk, Türkiye- Sovyetler Birliği İlişkileri, 1920-1964**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1992.

Caşın, Mesut Hakkı, **Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahlanma**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1995.

Davutoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre yay., İstanbul, 2001.

Türkiye'nin Savunması, Dış politika Enstitüsü, Tisa Matbaacılık Sanayi, Ankara 1987.

Erhan, Çağrı, **Türkiye-ABD ilişkilerinin Mantıksal çerçevesi**, İmge kitabevi, Ankara, 2001.

Erol, Mine, **Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu**, Ankara, Bilgi Basımevi, 1976.

Genelkurmay Harekat Başkanlığı, **Türk Silahlı Kuvvetleri Müsterek Harekat Talimnamesi**, Genel Kurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2001.

- Gerger, Haluk, **Soğuk Savaştan Yumuşamaya**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1980.
- Gönlübol, Mehmet, Cem Sar vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1965**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.
- Gönlübol, Mehmet, H. Uzman, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, AÜSBF yay., Ankara 1987.
- Kennedy, Paul, **Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**, çev., Fikret Üçcan, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara 1999.
- Kışlalı, Mehmet Ali, **Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri, 1939-1947**, Son Çağ, No 8, Şubat 1962, s. 28-29.
- May, Ernest R. ve Philip D. Zelikow, **Kennedy Tutanakları ve Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar**, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapçılık San. Ve Tic. A.Ş., İstanbul, 1998.
- Mc. Ghee, George, **ABD, Türkiye, NATO ve Ortadoğu**, Cem yay., Ankara, 1993.
- McNamara, **The Tragedy And Lessons Of Vietnam**, Times Book, Amerika Birleşik Devletleri, 1995.
- Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası I**, İletişim yay., İstanbul, 2001.
- Pehlivanoglu, A.Öner, **Küba Krizi ve Nükleer Savaş Eşiğinde Türkiye**, Kastaş yay., İstanbul, 2003.
- Sander, Oral, **XX. XXI. XXII. Kongreler ve Sovyet Dış Politikası**, Sevinç Matbaa, Ankara, 1967.
- _____, **Türk-Amerikan İlişkileri: 1947-1964**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1979.
- _____, **Siyasi Tarih**, AÜSBF yay., Ankara, 1984.
- Toker, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları – İnönü'nün Son Başkanlığı 1961 – 1965**, Bilgi yay., Ankara, 1992.
- Tuncay, Mete, **Dünya Tarih, III**, Cem yay., İstanbul, 1982.
- Tunçay, Mete, Cemil Koçak vd., **Türkiye Tarihi IV, Çağdaş Türkiye 1908 – 1980**, Cem yay., İstanbul, 1997.

Tunçkanat, Haydar, **27 Mayıs 1960 Devrimi**, Çağdaş yay., İstanbul, 1996.

Turan, Şerafettin, **İsmet İnönü, yaşamı dönemi ve kişiliği**, Bilgi yay., İstanbul, 2004.

Ülman, Haluk, **Türk Amerikan Yakınlaşması Ve Sovyetler Birliği**, Forum, 1961.

Yavuz, Turan, **Satılık Müttefik**, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 1999.

Yılmaz, Veli, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri yay., İstanbul, 1998.

B- Makaleler

Akarslan, Mediha, “1962 Küba “Ekim Füzeleri” Bunalımı ve Türkiye” **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Cilt 114, No 344, Nisan 1995, s. 20-24.

Altan, Çetin, “Türkiye’deki Amerikan Üsleri”, **Milliyet**, 02 Kasım 1962

Büyüktuğrul, Afif, “Marmarada Bir Polaris Denizaltı Gemisi”, **Cumhuriyet**, 14 Nisan 1963.

Kıbaroğlu, Mustafa, “Nükleer Silahlar ve Türkiye”, **Radikal**, 24 Ocak 2001.

Köni, Hasan, “Küba Buhranı, Uluslar arası Alana Etkisi ve Türkiye” **Ankara İktisat ve Ticaret İlimleri Akademisi Dergisi**, Cilt 6, No 1-2, 1974, s. 169-183.

Sağlamer, Kayhan, “Jüpiterlerin Gidişi Polarislerin Gelişi”, **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1963.

C- Web Siteleri

www.cubanmissilecrisis.org.

www.tbmm.gov.tr.

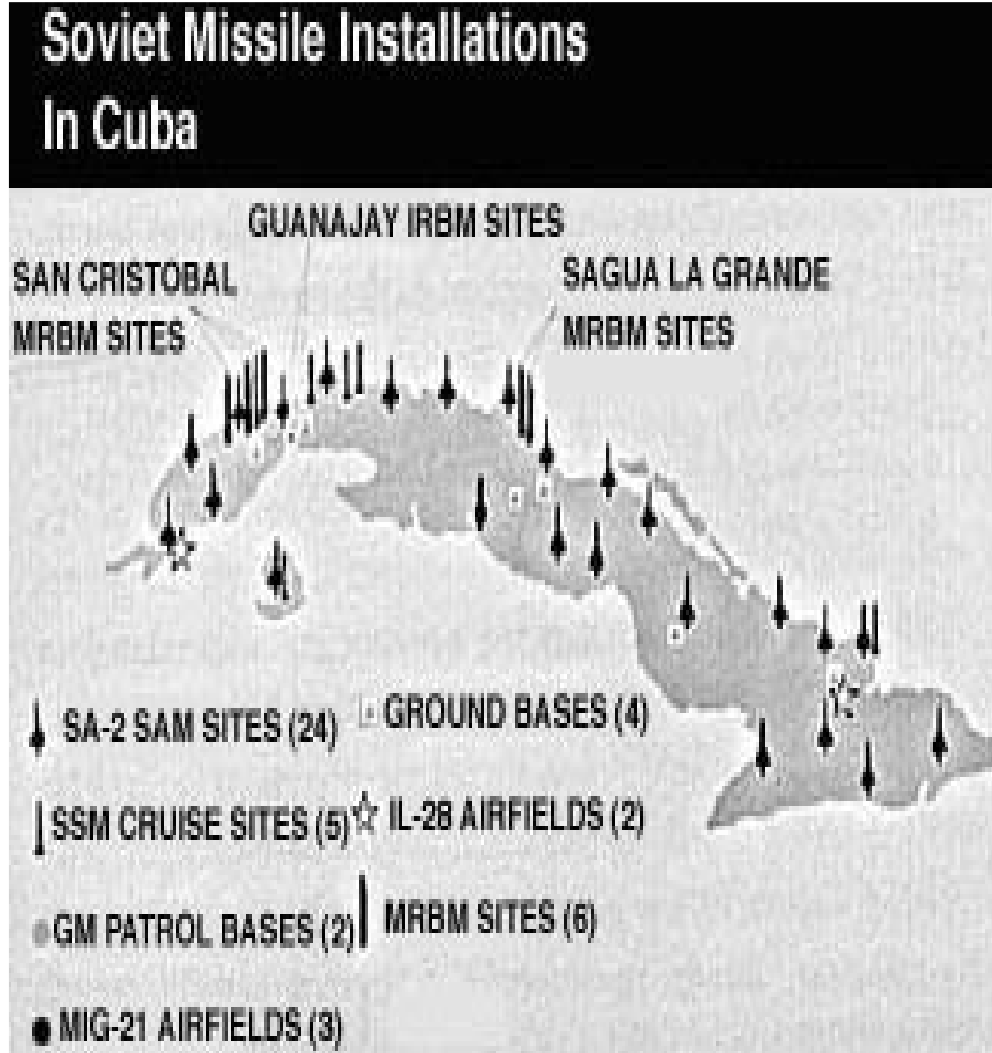
www.fas.org.

www.wpafb.af.mil.

KISALTMALAR

ABD	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
AP	ADALET PARTİSİ
BM	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
CENTO	CENTRAL TREATY ORGANIZATION
CHP	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
CIA	MERKEZİ İSTİHBARAT TEŞKİLATI
CKMP	CUMHURİYET KÖYLÜ PARTİSİ
DP	DEMORAT PARTİ
GİK	GENEL İDARE KURULU
ICBM	KITALARARASI BALİSTİK FÜZE
IRBM	ORTA MENZİLLİ BALİSTİK FÜZE
NATO	NORTH ATLANTİK ORGANISATION
OAS	ORGANISATION OF AMERICAN STATES
SACUER	NATO MÜTTEFİK KUVVETLERİ BAŞKOMUTANLIĞI
SSCB	SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ
TBMM	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
W	OPERATION MANGOSE
YTP	YENİ TÜRKİYE PARTİSİ

RESİM VE HARİTALAR

Ekim 1962'den önce SSCB tarafından Küba'ya konuşlandırılan Nükleer füzelerin konumları¹.

¹ www.cubanmissilecrisis.org; ayrıca bkz. www.fas.org; ayrıca bkz. www.wpafb.af.mil; ayrıca yine bkz. A.Öner Pehlivanoglu, *Küba Krizi ve Nükleer Savaş Eşiğinde Türkiye*, Kastaş yay., İstanbul, 2003, s. 154.

SSCB'nin Küba'ya yerleştirdiği onlarca Orta Menzilli Nükleer Füzedden bir tanesi².

² A.Öner Pehlivanoglu, **a.g.e.**, s.155; ayrıca bkz. www.cubanmissilecrisis.org.

Soğuk savaş sırasında 1957'de Türkiye'ye konuşlandırılması planlanan ve 1962'de yerleştirilen ardından 1963'te sökülen Orta Menzilli Balistik Füze, JÜPİTER.³

³ .www.wpafb.af.mil.

SSCB'nin Küba'ya yerleştirdiği onlarca Orta Menzilli Nükleer Füzeğen bir tanesi⁴.

⁴ www.cubanmissilecrisis.org; ayrıca bkz. www.fas.org; ayrıca bkz. www.wpafb.af.mil.

ABD'nin soğuk savaş süresince SSCB'ye karşı çok sık başvurduğu keşif uçağı U-2⁵.

⁵ www.wpafb.af.mil.

ÖZET

Bu tez, 1962'deki Küba Krizi'nin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne olan etkilerini anlatmak amacıyla Dursun Varlı tarafından kaleme alınmıştır.

Tezin konusu, daha önceden fazla kalem oynatılmamış bir niteliğe sahiptir. Çünkü konu hakkında sadece iki kitap, birkaç makale ve gazeteler kısıtlı bilgi vermektedir. Konunun bu özelliği, yazarın araştırma yapmasının temel sebebidir.

“Küba Krizi'nin Türkiye'ye Olan Etkileri” isimdeki tez üç bölümden oluşmaktadır. Tezin giriş bölümünde dünyadaki soğuk savaş dönemine ; birinci bölümünde 1962'deki Türkiye'nin siyasi durumuna; ikinci bölümünde Küba Krizi'nin çözümünde Türkiye'nin üslendiği role ve üçüncü bölümünde de Küba Krizi'nin Türkiye'ye olan etkilerine siyasi, milli savunma ve ekonomi açısından değinilmiştir. Üç bölümden oluşan tezin sonuç kısmında Küba Krizi'nin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne olan etkilerine genel olarak değerlendirilmiştir.

Yazar Dursun Varlı, 1962'de meydana gelen Küba Krizi'nin Türkiye'ye olan etkilerini, Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanaklarına, Türk Basınına, dergilere, makalelere, web sitelerine, arşivlere ve kitaplara dayanarak açıklamaya çalışmıştır. Bu belgeler tezin bibliyografya kısmında gösterilmiştir. Bu tez 97 sayfadan oluşmaktadır.

ABSTRACT

This thesis is written by Dursun Varlı with the purpose of declare the affects of Cuban Crisis on Turkey in 1962.

The topic of this thesis is so original that only two novels, some articles and some newspapers give informations about it.

In the name of “Affects Of Cuban Crisis On Turkey In 1962” includes, Cold War term of the world in the entry part; The Turkish Policy in 1962 in the first part; the role of Turkish Policy during the soluation of Cuban Crisis in the second part; affects of Cuban Crisis on Turkey in 1962 in the third part and the result.

In the thesis, author Dursun Varlı tries to explain affects of Cuban Crisis on Turkey in 1962 according to TBMM protocols, Turkish press, magazines, articals, web sites, documentaries and novels which are exhibited in bibliography. This thesis includes 97 pages.